MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETO
APLINKOS POLITIKOS IR VALDYMO KATEDRA

POVILAS DAMIJONAITIS
(APLINKOS POLITIKA IR ADMINISTRAVIMAS)

RASEINIŲ RAJONO KAIMO TURIZMO POTENCIALO PANAUDOJIMAS DARNAUS VYSTYMOSI PROGRAMOSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
prof.habil.dr. Vida Motiekaitytė.

Vilnius, 2008

TURINYS

ĮVADAS....3
1. KAIMO TURIZMO VERSLAS LIETUVOJE....5
1.1. Lietuvos kaimo turizmo plėtra....5
1.2. Kaimo turizmo produkto sampratos analizė....12
1.3. Valstybės politika kaimo turizmo reglamentavimo srityje....17
1.3.1. Kaimo turizmo paslaugų teisinis reguliavimas....17
1.3.2. Kaimo turizmo veiklos saugomose teritorijose reglamentavimas....21
1.3.3. Kaimo turizmo plėtros politika....23
1.4. Darni kaimo turizmo plėtra....25
2. RASEINIŲ RAJONO KAIMO TURIZMO POTENCIALO IR GALIMO JO PANAUDOJIMO DARNAUS VYSTYMOSI PROGRAMOSE ĮVERTINIMAS....29
2.1. Bendri duomenys apie rajoną....29
2.2. Socialiniai rajono kaimo ištekliai....31
2.3. Gamtinės ir kultūrinės aplinkos įvertinimas....32
2.3.1. Rajono augmenijos ir gyvūnijos ištekliai....32
2.3.2. Vandens išteklių įvertinimas....34
2.3.3. Valstybės saugomos teritorijos Raseinių rajone....34
2.3.4. Kultūrinių išteklių įvertinimas....35
2.4. Rekreacinės infrastruktūros įvertinimas....36
2.5. Kaimo turizmo paslaugų analizė Raseinių rajone....37
2.6. Raseinių miesto savivaldybės, Dubysos regioninio parko, Kauno aplinkos apsaugos departamento Raseinių rajono agentūros specialistų požiūrio į kaimo turizmo produktų plėtrą rajone, darnaus vystymosi programose, tyrimo rezultatų analizė....39
2.6.1. Tyrimo rezultatų apibendrinimas....46
3. KAIMO TURIZMO PLĖTROS IR OPTIMIZAVIMO GALIMYBES DARNAUS VYSTYMOSI PROGRAMŲ KONTEKSTE....48
IŠVADOS....52
PASIŪLYMAI....54
LITERATŪROS SĄRAŠAS....55
SANTRAUKA....58
SUMMARY....59

ĮVADAS

Kaimo turizmas gali būti apibūdinamas kaip turizmas kaimo vietovėse arba kaip ekonominė veikla, priklausanti nuo neurbanizuotų vietovių išteklių [38.P.2]. Regiono "kaimiškumas" gali būti suvokiamas kaip kontrastas moderniai urbanizuotai aplinkai, gyvenimo būdui. Galima teigti, kad kaimo turizmas turi išskirtinę sąsają su gamta. Tai paaiškina, kodėl tokios turizmo formos kaip agroturizmas, ekoturizmas tapo tokiomis populiariomis ir šiandieniniame pasaulyje.

Kaimo turizmas yra vienas iš daugelio turizmo rinkos sektorių, kartu sudarančių turizmo rinką. Ši veikla apima kelias turizmo rūšis: gamtinį, kultūrinį, etninį kaimo turizmą. Kaimo turizmas turėtų pabrėžti ir atspindėti aplinką, remtis šios aplinkos savybėmis, vietovės fiziniu, socialiniu ir kultūriniu potencialu. Vyrauja įvairių kaimo turizmo sampratų. Galima sutikti su pateiktu kaimo turizmo apibrėžimu:

Kaimo turizmas – tai turizmo rūšis, apimanti kelionę į kaimo vietoves ir rekreacinę veiklą jose.

Reikia akcentuoti tai, kad kiekviena veikla gali būti apibūdinama kaimo turizmu, jei ji vyksta kaimo vietovėse, yra mažo mastelio bei naudoja vietinius ekonominius, socialinius, kultūrinius bei gamtinius išteklius.

Temos aktualumas

Kaimo turizmas gali smarkiai paveikti neurbanizuotų regionų ekonomiką. Tai papildomas pajamų šaltinis ūkininkams ar su žemės ūkiu susijusiems žmonėms. Šis turizmas taps nauja sritimi, nešančia pajamas ir pelną kaimo vietovėse bei keičiančia žemės ūkio gamybinę veiklą į paslaugų sektorių. Daugelyje ES šalių regionų kaimo turizmas yra būtent ta veikla, kuri leidžia tolydžiai plėtoti regiono ekonomiką ir patenkinti gyventojų socialinius poreikius.

Raseinių rajonas įsikūręs Lietuvos viduryje. Šio regiono patrauklumą kaimo turizmo atžvilgiu formuoja gamtos ir kultūros vertybių gausa, išplėtotas saugomų teritorijų tinklas. Čia palankios sąlygos plėtoti kaimo turizmo verslą: nedarbas, mažas gyventojų užimtumas. Kaimo turizmas galėtų būti viena iš alternatyvų žemės ūkio veiklai ir papildomas pajamų šaltinis gyventojams.

Pastaruoju metu rajono teritorijoje kaimo turizmo paslaugas teikia dešimt sodybų. Siūlomų paslaugų bei pramogų spektras nėra platus, nėra išnaudotos gamtinės bei kultūrinės aplinkos suteikiamos galimybės, taip pat mažas dėmesys skiriamas ir galimam bei efektyviam kaimo turizmo potencialo panaudojimui darnaus vystymo programose. Akcentuotina ir tai, kad rajone – ganėtinai daug saugomų teritorijų, veiklą jose reglamentuoja daugelis įstatymų bei normatyvinių aktų, todėl būtina plėtojant kaimo turizmo verslą šiame regione atsižvelgti į vietos

sąlygas ir sudaryti kuo palankesnes galimybes poilsiautojams bei turistams, panaudojant vietinius rekreacinius, kaimo turizmo resursus, pažinti aplinką, išsaugant gamtines bei kultūrines vertybes. Įvairesnė, išradingesnė kaimo turizmo paslaugų pasiūla rajone pritrauktų paslaugų vartotojus, suteiktų vietos gyventojams papildomas pajamas, padėtų puoselėti tiek gamtinę, tiek ir kultūrinę aplinką.

Darbo tikslas : Įvertinti Raseinių rajono kaimo turizmo potencialo panaudojimą rajono darnaus vystymo programose, bei pasiūlyti jo plėtros, optimizavimo galimybes.

Darbo objektas: Kaimo turizmo potencialas Raseinių rajone.

Darbo dalykas: Kaimo turizmo potencialo panaudojimas darnaus vystymosi programose .

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti dabartinę kaimo turizmo situaciją Lietuvoje.
2. Atskleisti kaimo turizmo produkto specifiką.
3. Išanalizuoti kaimo turizmo teisinį reglamentavimą.
4. Atskleisti kaimo turizmo svarbą darnaus vystymosi kontekste.
5. Įvertinti rajono kaimo turizmo potencialą.
6. Atlikti rajono kaimo turizmo verslo aplinkos įvertinimą.
7. Išanalizuoti teritorijos tinkamumą bei panaudojimo galimybes kaimo turizmo verslo plėtrai.
8. Pateikti pasiūlymus kaimo turizmo verslo plėtrai Raseinių rajone darnaus vystymosi programų kontekste.

Hipotezė:

Dabartiniu metu rajono kaimo turizmo potencialas nėra visiškai panaudojamas teikiant rajone kaimo turizmo paslaugas, neįvertinti tinkami rajono nei gamtiniai, nei kultūriniai ištekliai, teigiamas jų potencialas bei ES fondų teikiamos galimybės.

Darbe naudojami tyrimo metodai:

1. Literatūros analizė,
2. Dokumentų analizė,
3. Duomenų analizė,
4. Ekspertų apklausa,
5. Sintezės – išvadų ir pasiūlymų suformulavimui.

Darbo struktūra: Darbas susideda iš 3 dalių, 59 puslapių teksto be priedų. Darbe pateikta: 2 lentelės, 18 paveikslų, 20 priedų.

1. KAIMO TURIZMO VERSLAS LIETUVOJE

1.1. Lietuvos kaimo turizmo plėtra

Lietuvoje kaimo turizmo raidoje yra išskiriami keli etapai, priklausomai nuo istorinės – politinės situacijos šalyje:

- *Poilsis kaime tarpukario Lietuvoje (1918-1941m.)* – vyravo dvejopos kaimo turizmo paslaugos priklausomai nuo poilsiautojų poreikių (inteligentai vyko į užmiesčio vilas, jaunimas ir kiti keliaudami po šalį apsistodavo pas ūkininkus);
- *Atostogos kaime kolūkinės sistemos periodu (1945-1990m.)* – būdingos atostogų formos pas gimines kaime ir poilsis valstybinėse turistinėse bazėse;
- *Kaimo turizmas atkūrus nepriklausomybę nuo 1991 m.*[38.P.38].

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, atkūrus privačią nuosavybę daugelis ūkių savininkų kaip alternatyvią veiklą žemės ūkiui pradėjo plėtoti kaimo turizmo paslaugas.

Sparčiau kaimo turizmas, kaip sudėtinė turizmo sferos dalis, ėmė plėtotis nuo 1994 m., kai Kanados, Danijos ir kitų užsienio šalių specialistai 1994-1996 metais atliko tyrimus dėl šios turizmo formos plėtros Lietuvoje galimybių [28.P.52].

1997 metais Žemės ūkio konsultavimo tarnyba išleido pirmąjį ,,Lietuvos kaimo turizmo katalogą", kuriame reklamavosi 63 sodybos. Lietuvos turizmo fondas išleido katalogą ,,Poilsis kaime", kuriame taip pat buvo reklamuojamos kaimo sodybos. Vėliau panašūs katalogai buvo išleidžiami kasmet, o juose reklamas užsakančių kaimo sodybų savininkų skaičius nuolat didėjo. Verslui plėtojantis, jo atstovai pradėjo burtis į visuomenines organizacijas. 1997 metais Žemės ūkio rūmuose įsikūrė Lietuvos kaimo turizmo asociacija.

Pastaraisiais metais labai suaktyvėjo vietinis turizmas, kuris apima tokias formas kaip poilsis prie jūros, poilsis prie ežerų ar upių. Dažniausiai pastarosios formos yra derinamos su poilsiu kaimo turizmo sodybose. Pastebimai yra išaugęs poilsiaujančių žmonių skaičius kaimo turizmo sodybose, gyventojų aktyvesnis dalyvavimas įvairiuose renginiuose. Galima teigti, kad kaimo turizmas stipriai įtakoja bendrą vietinio turizmo rinkos plėtrą. Tiriant turizmo ir paslaugų rinką Lietuvoje, buvo pastebėta, kad sparčiai auga kaimo turizmo paslaugas teikiančių ūkių skaičius: 2001 metais buvo įregistruotos 203 kaimo sodybos, o 2003 metais - 355 [49]. R.Sirusienės teigimu, 2001 metais kaimo sodybose poilsiavo apie 67 tūkstančių žmonių, o 2000 metais – tik 24 tūkstančiai. Poilsiautojų skaičius palyginus 2000 ir 2001 metų laikotarpius išaugo 280% [48].

Remiantis statistikos departamento duomenimis, 2005 metais kaimo turizmo paslaugas teikė 398 sodybos. Analizuojant 2003-2007 metų laikotarpį pastebimas tendencingas kaimo

turizmo paslaugas teikiančių sodybų gausėjimas. Jei 2003 metais kaimo turizmo paslaugas teikė 355 kaimo turizmo sodybos, 2004 m. – 361, tai tuo tarpu 2007 m. – 538 kaimo turizmo sodybos [49].

Analizuojant pagal apskritis, daugiausia sodybų įsikūrusių 2007 metais buvo Utenos apskrityje (186 sodybos), antros pagal gausumą Alytaus (76 sodybos) bei Vilniaus (70 sodybų) apskritys, mažiausia sodybų Šiaulių (12 sodybų) apskrityje (žr.1 pav.)[49].

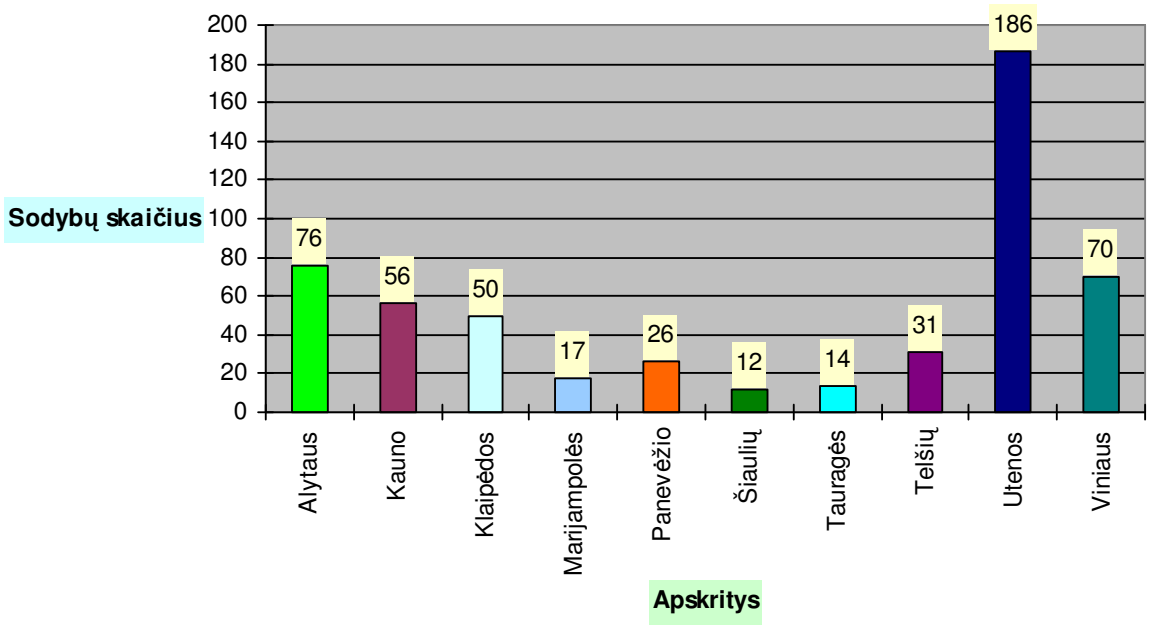

1 paveikslas. Kaimo sodybų pasiskirstymas pagal apskritis 2007 m. [49]

Analizuojant sodybų skaičiaus kitimo dinamiką 2003-2007 m. laikotarpyje pagal apskritis, atskleidžiama tendencija parodanti, kaip vyko kaimo sodybų skaičiaus kitimo tendencija atitinkamose apskrityse (žr.2 pav.).

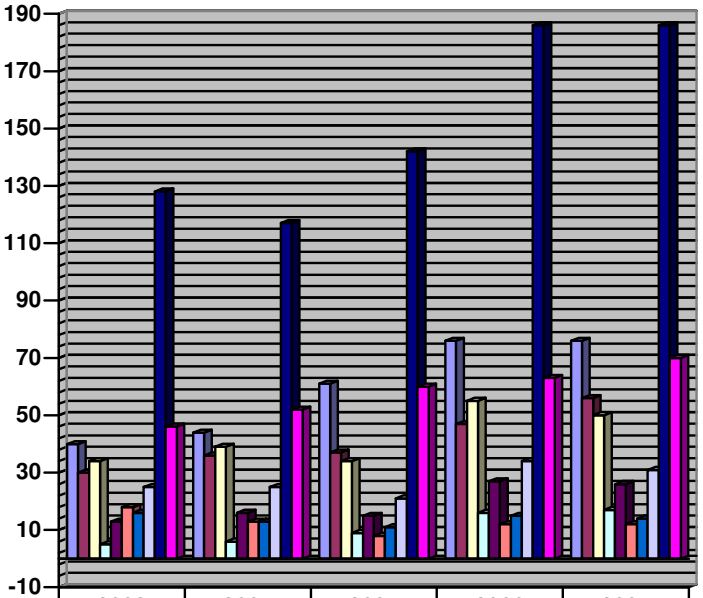

	2003	2004	2005	2006	2007
Alytaus	40	44	61	76	76
Kauno	30	36	37	47	56
Klaipėdos	34	39	34	55	50
Marijampolės	5	6	9	16	17
Panevėžio	13	16	15	27	26
Šiaulių	18	13	8	12	12
Tauragės	16	13	11	15	14
Telšių	25	25	21	34	31
Utenos	128	117	142	186	186
Vilniaus	46	52	60	63	70

2 paveikslas. Sodybų skaičiaus kitimo tendencija 2003-2007 m. laikotarpiu atskirose apskrityse[49]

Palyginus 2003-2007 metų sodybų gausėjimo tendenciją atskirose apskrityse, galime daryti išvadą, kad kai kuriose apskrityse jų skaičius pagausėjo ganėtinai žymiai (*Utenos apskrityje* 2003 m. buvo 128, 2007 m. – 186; *Marijampolės* 2003 m. – 5, o 2007 m.- 17; *Alytaus* 2003 m – 40, 2007 m. – 76 sodybos), nors kai kuriose apskrityse ir jaučiamas sumažėjimas (*Šiaulių* 2003 m. – 18, 2007 m. – 12; *Tauragės* – 2003 m. – 16, 2007 m. – 14). Tačiau vertinant Lietuvos mastu, sodybų per 2003-2007 laikotarpį pagausėjo 183 vnt. Tai sudaro, kad Lietuvos mastu per 2003-2007 metų laikotarpį sodybų pagausėjo 51.54 %. Tuo tarpu kai kuriose apskrityse ši tendencija skirtinga (žr.3 pav.).

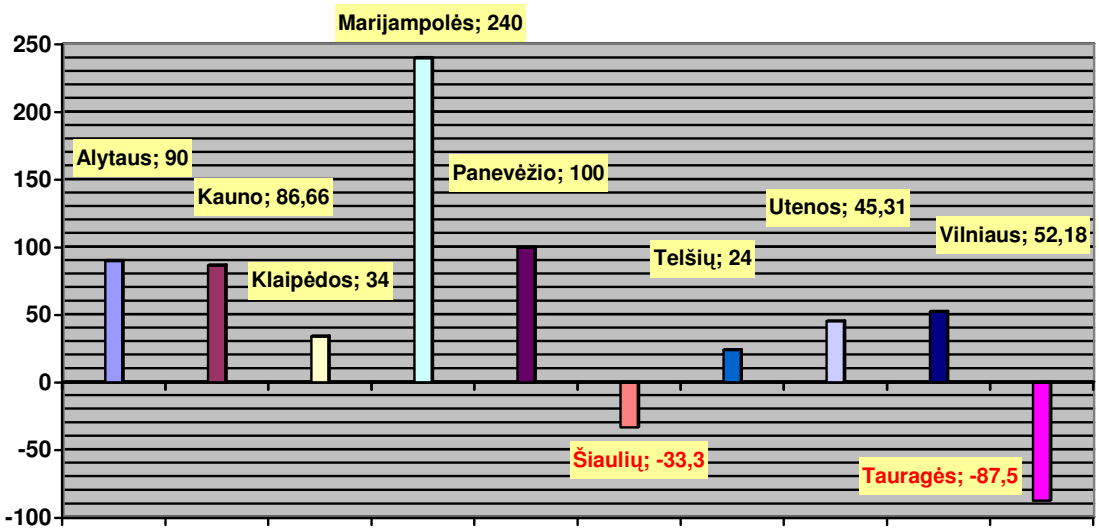

3 paveikslas. Kaimo sodybų kitimo tendencija atskirose Lietuvos apskrityse 2003-2007 m. laikotarpiu %[49]

Analizė atskleidžia, kad kai kuriose apskrityse 2003-2007 m. laikotarpiu sodybų padaugėjo net 240% (Marijampolės), Panevėžio – 100%, Alytaus – 90%, tuo tarpu Tauragės apskrityje kaimo turizmo sodybų sumažėjo 87,5% lyginant su 2003 metų laikotarpiu, Šiaulių – 33,3%. Tai galėjo lemti įvairios priežastys, kaip galimas galime įvardinti - atsainų požiūrį į kaimo turizmo verslą, lėšų trūkumą verslo plėtotei, o gal rinkodaros priemonių stoką, pasyvumą bei kitos. Analizuojant kaimo turizmo verslo plėtrą, svarbus aspektas - *sodybose poilsiautojams skirtų vietų skaičius,* kitaip šį rodiklį galime įvardinti kaip *sodybų pajėgumas* aptarnauti kaimo turistus.Vidutinis vietų skaičius atitinkamu 2003 – 2007 metų laikotarpiu buvo skirtingas, šis rodiklis didėjo nuo 13 (2003 m.)iki 18 vietų (2007m.) [49]. Tačiau atskirose apskrityse šie rodikliai skirtingi (žr.4 pav.)[49].

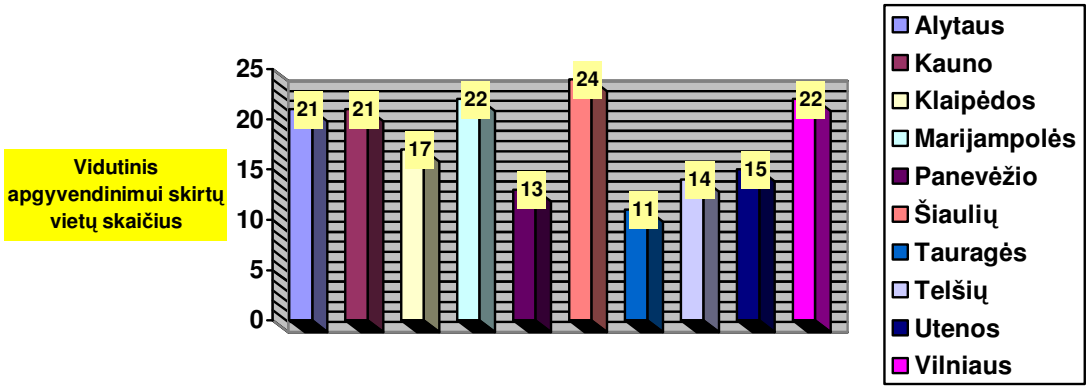

4 paveikslas. Vidutinis apgyvendinimui skirtų vietų skaičius atskirose Lietuvos apskrityse 2007 m.[49]

Vidutinis vietų skaičius sodybose leidžia daryti prielaidas apie kaimo turizmo sodybų didumą, jų pajėgumą. Galime teigti, kad pajėgiausios, didžiausios kaimo turizmo sodybos yra Šiaulių (24 vietos sodyboje), Marijampolės (22 vietos sodyboje), Vilniaus (22 vietos sodyboje), Alytaus (21 vieta sodyboje) bei Kauno (21 vieta sodyboje) apskrityse, tuo tarpu Tauragės (11 vietų sodyboje), Telšių (14 vietų sodyboje), Panevėžio (13 vietų sodyboje) apskrityse vyrauja mažesnės kaimo turizmo sodybos. Gan įdomus rodiklis Utenos apskrityje (15 vietų sodyboje) – nors apskritis ir pirmaujanti sodybų skaičiumi, tačiau vyraujančios kaimo turizmo sodybos nedidelės, pajėgios aptarnauti mažesnį skaičių poilsiautojų [49].

Analizuojant bendro kaimo turizmo sodybose skirtų apgyvendinimui vietų skaičių 2003-2007 m. laikotarpiu kitimą išryškėja, kad šis skaičius išaugo net 115,68 % (žr.5 pav.).

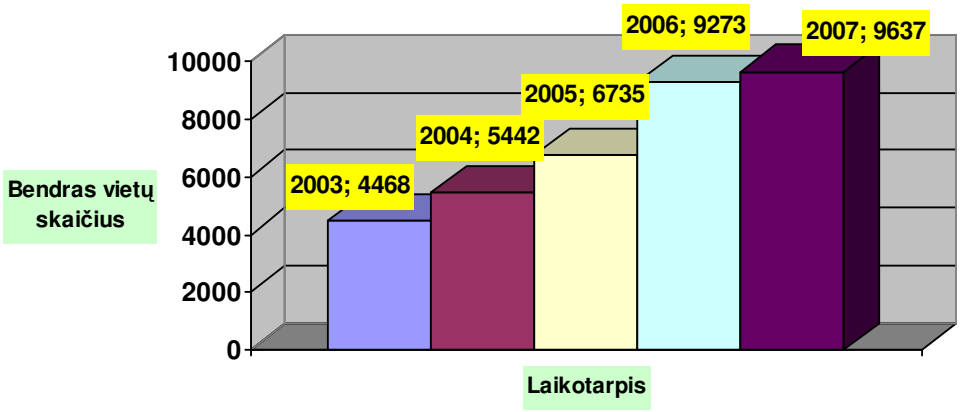

5 paveikslas. Bendro vietų skaičiaus Lietuvos kaimo turizmo sodybose kitimo dinamika 2003-2007 m. laikotarpiu [49]

Pagal vietų skaičių apskrityse pirmaujančios yra Utenos (2850 vietos)Alytaus (1609 vietos) bei Vilniaus (1571 vietos) apskritys, mažiausiai vietų yra Šiaulių (289 vietos), Tauragės (160 vietos), Panevėžio (331 vietos) bei Marijampolės (366 vietos) apskritys (žr.6.pav.)[49].

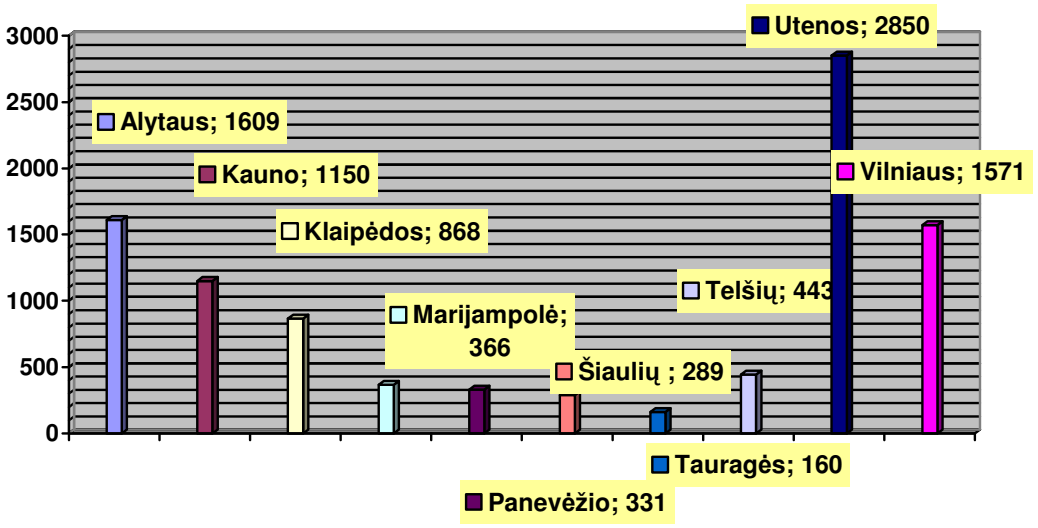

6 paveikslas. Sodybose bendras apgyvendinimui skirtų vietų skaičius 2007 m. pagal apskritis [49]

Galime akcentuoti tai, kad analogiška tendencija vyravo ir pagal sodybų gausumą šiose apskrityse: Utenos, Vilniaus, Alytaus apskrityse daugiausia įkurtų kaimo turizmo sodybų. Šie rodikliai tik patvirtina, kad šios apskritys yra pirmaujančios kaimo turizmo verslo išvystyme.

Analizės rezultatai parodo, kad kaimo turizmas Lietuvoje tampa viena sparčiausiai augančių turizmo rūšių. Jei 2003 metais kaimo turizmo sodybose poilsiavo 76,9 tūkst. poilsiautojų, tai 2004 – 102.,7 tūkst.; 2005 metais - 155 tūkstančiai poilsiautojų (žr.1 lent.)[34].

1 lentelė. Apgyvendinta turistų 2003-2005m. kaimo turizmo sodybose skaičius [34]

Šalis	**Poilsiautojų skaičius tūkst.**			**Nakvynių skaičius tūkst.**		
	2003	*2004*	*2005*	*2003*	*2004*	*2005*
Iš viso	76,9	102,7	155	262,2	325,5	440,1
Iš Lietuvos	68,1	90	137,1	225,7	279,8	389,7
Iš užsienio	8,8	12,7	17,9	36,4	45,7	50,4
Danija	0,1	0,2	0,3	0,6	0,6	0,8
Estija	0,4	0,6	0,7	1,5	2	1,9
Latvija	1,2	1,5	2,2	5,5	5,6	4,6
Lenkija	76,9	102,7	155	262,2	325,5	440,1
Vokietija	3,2	4,3	4,8	14,2	15,3	12,7
NVS	1	1,3	1,5	3,7	5,4	4,8
Rusija	0,8	0,9	1,3	2,8	4,3	4,5
Lenkija	0,9	1,8	3,1	3,3	6,5	10,3
Kitos šalys	1,1	1,6	3,6	3,9	5.4	10,7

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad didėja ir užsienio turistų skaičius perkančių kaimo turizmo produktus – paslaugas. Jei 2003 metais jų svečiavosi 8,8 tūkst. tai jau 2005 metais kaimo turizmo sodybos užsienio šalių piliečių sulaukė 17,9 tūkst. Galima daryti išvadą, kad, susidomėjimas kaimo turizmo produktu kasmet vis didėja, lankytojų skaičius per 2003 – 2005 metus padidėjo beveik dvigubai [34].

Remiantis statistikos departamento duomenimis 2006 metais Lietuvos kaimo turizmo sodybose svečiavosi 246,5 tūkstančiai poilsiautojų, iš jų Lietuvos – 220,7 tūkst. ir užsieniečių – 25,8 tūkst.[35]. Palyginus su ankstesniais 2005m., 2006 m. kaimo turizmo teikiamomis paslaugomis pasinaudojo 59,1 % daugiau poilsiautojų. 2007 metais kaimo turizmo sodybose svečiavosi 293,7 tūkst. poilsiautojų, lyginant su 2006 metais šiomis paslaugomis pasinaudojo 19,14% daugiau poilsiautojų. Tačiau atskiros apskritys sulaukė skirtingo skaičiaus poilsiautojų (žr.7 pav.)[49].

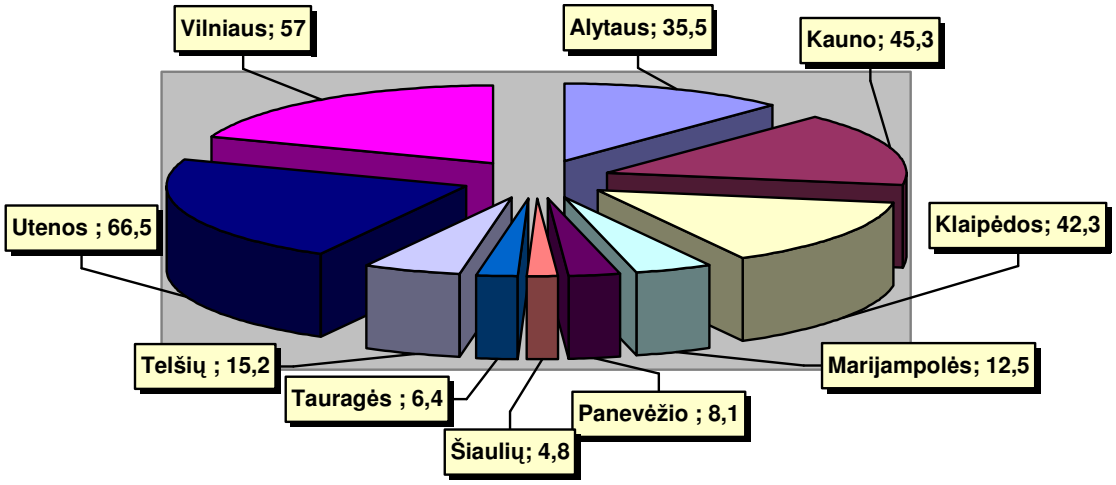

7 paveikslas. Poilsiautojų skaičius tūkst. kaimo turizmo sodybose pagal apskritis 2007 m.[49]

Daugiausia poilsiautojų sulaukė Utenos (66,5tūkst.), Vilniaus (57tūkst.), Klaipėdos (42,3tūkst.) bei Alytaus (35,5 tūkst.) apskrityse įsikūrusios kaimo turizmo sodybos. Tačiau lyginant su ankstesniais metais ne visose apskrityse buvo jaučiamas poilsiautojų skaičiaus padidėjimas (žr.1 pr.), kai kuriose apskrityse turistų srautų padidėjimas buvo nelabai žymus – Marijampolės (11,3-12,5 tūkst.) ar Panevėžio (7-8,1 tūkst.) ar mažesnis nei 2006 metais (7,2-4,8 tūkst.).

Kaimo turizmo asociacijos duomenimis 2007 metais padidėjo ir užsienio šalių poilsiautojų kaimo turizmo sodybose, jei 2006 metais apsilankė 25,8 tūkst. [35], tai 2007 metais

– 34,4 tūkstančiai užsieniečių. Dauguma jų buvo iš Lenkijos (2,5), Vokietijos (2,4), Latvijos (1,9) [44]. Užsieniečiai kaimo turizmo sodybose ilsėjosi kiek ilgiau – vidutiniškai 2,24 nakvynės (Lietuvos gyventojai – 2,07), dauguma poilsiautojų atvykdavo savaitgaliais [44].

Apibendrinant kaimo turizmo verslo kitimo dinamiką Lietuvoje, galime daryti išvadą, kad pastaraisiais metais kaimo turizmas tapo vienu labiausiai plėtotinų verslų kaime. Didėja sodybų skaičius, kaimo turizmo paslaugomis naudojasi vis daugiau Lietuvos ir užsienio šalių turistų. Pastebimai keičiasi ir sodybų turistų aptarnavimo pajėgumai, didėja apgyvendinimo vietų skaičius. Kaimo turimas tampa verslu, nauju pragyvenimo šaltiniu, keičiančiu tradicinę kaimo verslininkystę į paslaugų verslą suteikiančių vietos gyventojams pajamų galimybes. Auganti poilsio kaimo sodybose paklausa, didėjantis poilsio paslaugas teikiančių sodybų skaičius skatina konkurenciją bei teikiamų paslaugų kokybės augimą.

1.2. Kaimo turizmo produkto sampratos analizė

Kaimo turizmas yra vienas iš daugelio skirtingų turizmo rinkos sektorių sudarančių visą turizmo rinką. Tačiau dėl specifinės savo prigimties, kaimo turizmas apibrėžiamas pagal sąsajas su aplinka ir apibūdinamas kaip kaimo, jis turi atitikti tam tikras kaimo vietovės charakteristikas:

- *Maža sodyba;*
- *Maža populiacija;*
- *Žemės ūkiu paremta ekonomika;*
- *Tradicinė socialinė struktūra [38.P.28].*

Remiantis šiomis charakteristikomis, kaimo turizmas turėtų atspindėti kaimišką aplinką, būti kaimiškas savo dydžiu, vyraujančiais kaimui būdingais pastatais ir remtis šios aplinkos savybėmis bei požymiais, kaimo vietovių fiziniu, socialiniu ir kultūriniu potencialu panaudojant esamus statinius, įrengimus bei įtraukiant į šį verslą vietos bendruomenę.

Remiantis Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymu priimtu 1994 liepos 19d. Nr. I -558, [V.Ž.,Nr.60-1183,1994] kaimo gyvenamosioms vietovėms yra priskiriami miesteliai ir kaimai:

- *miesteliai yra kompaktiškai užstatytos gyvenamosios vietovės, turinčios nuo 500 iki 3000 gyventojų, kurių daugiau kaip pusė dirbančiųjų dirba pramonėje, verslo bei gamybinės ir socialinės infrastruktūros srityse, taip pat tradiciniai miesteliai;*
- *kaimai yra kitos gyvenamosios vietovės, neturinčios miesto ir miestelio požymių [8].*

Kai kurie autoriai kaimą apibrėžia pagal tam tikrus kriterijus, antai kaip turizmo specialistas *Leinas* siūlo tris pagrindinius požymius, skiriančius miesto teritoriją nuo kaimo:

- *Gyventojų tankumas ir gyvenvietės dydis;*

- *Žemės naudojimas ir ekonomika;*
- *Tradicinė socialinė struktūra [38.P.27].*

Remiantis šiomis charakteristikomis kaimas yra apibrėžiamas kaip maža gyvenvietė su mažo tankumo populiacija. Kai kurie autoriai taip pat kaimą sieja su mažu gyventojų tankumu, vyraujančia tradicine kaimo verslininkyste bei agrariniu kraštovaizdžiu:

- *Kaimas – tai dažniausiai žemės ūkiu, rečiau ir kitais verslais besiverčiančių žmonių retai apgyvendinta (10-70 žm./100ha) savarankiška gyvenvietė su vyraujančia dirbamųjų laukų ir pievų kraštovaizdžiu [28.P.34].*

Remiantis šiomis kaimo sampratomis, kaimo turizmas yra apibrėžiamas kaip turizmas kaimiškosiose vietovėse: mažo gyventojų tankumo, paremtas vietos ekonomika, tradicine verslininkyste, kaimui būdinga aplinka.

Vyrauja daugybė kaimo turizmo bei kaimo turizmo paslaugų sampratų, pagal *Gannoną (1988):*

- *kaimo turizmas (taip pat žinomas kaip ūkių turizmas, agroturizmas ir žaliasis turizmas) apima daug ūkininkų ir kaimo žmonių siūlomų veiklų, paslaugų ir patogumų, skirtų turistus pritraukti į vietovę tam, kad gautų papildomų pajamų savo verslui [38.P.29];*

1986 m. Europos Komisijos pateiktame apibrėžime kaimo turizmas apibūdinamas kaip *plati koncepsija, apimanti ne tik ūkių turizmą ar agroturizmą, t.y. ūkininkų teikiamas apgyvendinimo paslaugas, bet visą turistų veiklą kaime[38.P.29].*

Lenkijoje pateikiamas toks kaimo turizmo apibrėžimas: *Agroturistykla (kaimo turizmas) – tai platus pasirinkimas paslaugų bei įrengimų būdingų kaimui ir ūkiui, skirtų turisto poilsio ir laisvalaikio reikmių patenkinimui. Visa tai atlieka kaimo žmonės [42.P.183].*

Kanadoje: *kaip siekimas pritraukti lankytojus į kaimo vietoves ir padėti jiems ten išleisti pinigus [42.P.183].*

Oficialioje Europos Komisijos pagrindinių įmonių departamento turizmo skyriaus publikacijoje teigiama, kad *kaimo turistų tikslas yra vietovė, kuri traukia turistus, atvykstančius pasidžiaugti kraštovaizdžiu ir su juo susijusia veikla. Ir tai yra jų pagrindinis motyvas [38.P.29].*

Lietuvos turizmo specialistai kaimo turizmą apibūdina, kaip *tikslingą rekreacinę atvykusių žmonių veiklą kaimo vietovėse bei laikiną gyvenimą kaimo sodybose [28.P.33].*

Kaimo turizmo sąvoka neatsiejamai susijusi ir su rekreacijos sąvoka. Dažniausiai rekreacijos sąvoka yra aiškinama analizuojant ir vertinant žmogaus veiklą laisvu nuo darbo metu ir įvardijama kaip būtina individuali veikla lemianti žmogaus veiklumą bei energijos išsaugojimo galimybė. Kai kurie autoriai rekreaciją apibūdina kaip malonius pojūčius, išgyvenimus teikiančią aplinką. Vitkienė (2002) rekreaciją apibūdina: *Rekreacija – tai sudėtingas procesas, kuriame tiesiogiai dalyvauja žmogus, siekiantis atgauti fizines jėgas, psichologinę pusiausvyrą,*

dvasinę, emocinę būseną, jausti pasitenkinimą tam tikslui tinkamoje, pritaikytoje, sukurtoje ar specialiai pasirinktoje rekreacijai aplinkoje [40.P.24].

Kaimo turizmas – tai viena iš turizmo rūšių, kuris atlieka dvejopą vaidmenį: viena vertus, tai yra turizmo formos (vietinis, atvykstamasis), kita vertus tai kategorija apibrėžianti vidinį turizmą. Tarp šių kategorijų, turizmo rūšių bei kaimo turizmo yra glaudus rekreacijos ryšys [42.P.182] (žr.8 pav.).

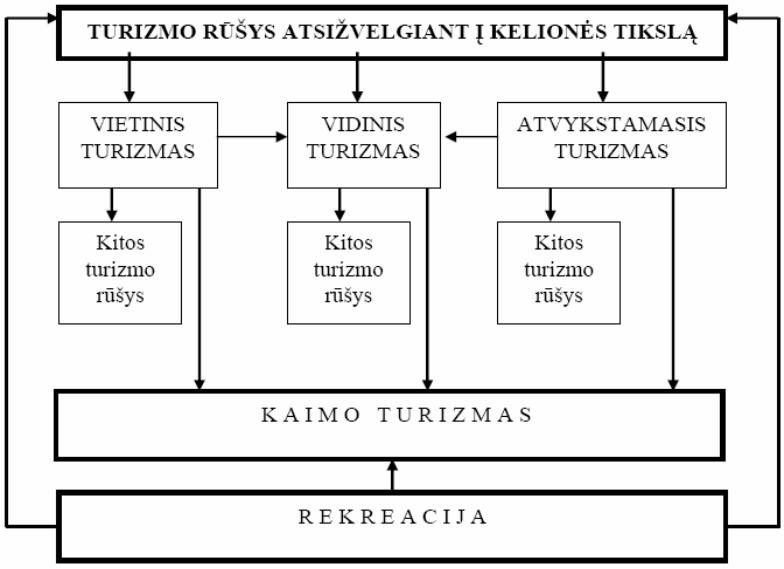

8 paveikslas. Rekreacijos, turizmo formų bei kaimo turizmo ryšys [42.P.182]

Šiame paveiksle yra akcentuojama, kad gali vyrauti įvairios turizmo rūšys kurios turi poveikį ir kaimo turizmo formavimui: jis gali būti tiek vietinis, tiek atvykstamasis ar vidinis. Taip pat akcentuojamas ir glaudus rekreacijos proceso ryšys su turizmu, kuri ir vyksta būtent turizmo metu užsiimant įvairia rekreacine veikla šio proceso metu. Iš šio ryšio ir išplaukia įvairios turizmo, ar kaimo turizmo formos pagal pasirinkto turizmo turinį pagal dominuojančius rekreantų, kaimo turistų poreikius turizmui, kaimo turistinei/rekreacinei veiklai (žr.9 pav.).

Etninis	Profesinis – dalykinis	Pažintinis (gamtinis, kultūrinis)
Nuotykių	**KAIMO TURIZMAS**	Religinis
Gydomasis	Sportinis	Poilsinis

9 paveikslas. Kaimo turizmo rūšys pagal turinį

Kaimo turizmo tikslai pagal vyraujančias turizmo rūšis gali būti įvairūs, gydomojo kaimo turizmo – tikslas gali būti siejamas su profilaktinio gydymo veikla; pažintinio – su noru

pažinti kaimo išteklius; etninio – kelionėmis į gimtąjį kraštą; profesinio dalykinio – su profesinių ir rekreacinių interesų derinimu ir t.t..

Kadangi kaimo turizmas priskiriamas paslaugų sektoriui, tai reikėtų detaliau atskleisti ir kaimo turizmo paslaugos, kaip specifinio produkto sampratą.

Paslauga tai gana komplikuotas reiškinys, kurį apibūdinti sudėtinga, todėl esminis paslaugos ir prekės skirtumas tas, kad paslauga tuo pačiu metu yra ir veikla, ir rezultatas. Ilgainiui, formuojantis paslaugų rinkai, atsižvelgiant į paslaugų prigimtį formavosi ir įvairios paslaugų sampratos. Šiuo metu egzistuoja daug paslaugų apibūdinimų, kurie gali būti pateikiami atsižvelgiant į paslaugų marketingo socialinį – ekonominį kontekstą. Paslauga apibrėžiama kaip:

- *Veikla, nauda ar pasitenkinimas, kuris teikiamas parduoti kartu su prekėmis;*
- *Parduoti siūloma veikla, kai perkama nauda ir pasitenkinimas, o ne konkretus daiktas;*
- *Veikla ir nauda, kada viena pusė kitai pusei gali pasiūlyti tai, kas paprastai neapčiuopiama [41.P.24].*

Platesniame kontekste, paslauga – tai daugelio įvairių šakų įmonių (tarp jų ir paslaugų), jose dirbančių žmonių ir paslaugų vartotojų bendrų pastangų rezultatas. Galime išskirti svarbiausią paslaugos bruožą – tai, kad ją galime pirkti, nors ji neapčiuopiama. Paslauga tuo pačiu metu yra veikla ir rezultatas.

Paslauga – tai daugiau ar mažiau neapčiuopiama veikla, paprastai pasireiškianti (bet nebūtinai) vartotojui sąveikaujant su paslaugą teikiančiais tarnautojais, fiziniais ištekliais, prekėmis arba teikimo sistemomis, kurios užtikrina vartotojo problemos išsprendimą [41.P.25].

Paslaugų paketą dažniausiai apibūdina dvi pagrindinės kategorijos:

- *Pagrindinė paslauga;*
- *Papildomos paslaugos*.

Paslaugų paketo rinkinyje viena paprastai yra aiškiai dominuojanti, ji vadinama pagrindine arba bazine paslauga, o kitos – periferinės, šalutinės. Teikiamų paslaugų paketas yra apibūdinamas kaip paslaugų rinkinys, tiksliau, tai yra paslaugų grupė, kurią sudaro pagrindinė ir ją praturtinančios papildomos paslaugos: remiamosios, lengvinamosios, užtikrinančios išskirtinumą ir pagrindinės paslaugos konkurencingumą rinkoje. Nagrinėjant kaimo turizmo paslaugų sistemą, ją galime nagrinėti kaip vykdomųjų bei dispozicinių paslaugų visumą (žr.2 pr.)[29.P.3]. Svarbiausios vykdomosios paslaugos, tai poilsio kaime paslaugos. O kaimo turizmo esmė ir yra poilsio organizavimo paslaugos kaimiškoje aplinkoje. O dispozicinės – atskleidžia pagrindinės kaimo turizmo paslaugos ryšį su turizmu. Jei apjungtume poilsio kaime bei kaimo turizmo veiklos paslaugas į vieną rinkinį, tai ir gautume kaimo turizmo paslaugų paketą sudarytą iš atitinkamų paslaugų: pagrindinių, papildomų (žr. 3 pr.). Galime daryti apibendrinimą, kad prie

pagrindinių kaimo turizmo paslaugų priskiriame maitinimo ir apgyvendinimo paslaugas sudarančias poilsio kaime paslaugos galimybes, o prie praturtinančių, papildomų paslaugų priskiriame visas kitas paslaugas, kurios suteikia galimybę sodybai išsiskirti iš kitų siekiant patenkinti atitinkamo segmento kaimo turistų poreikius, bei išlikti konkurencinėje kaimo turizmo rinkoje.

Kaimo turizmas sparčiai augantis ekonominis sektorius. Lyginant su visa turizmo rinka, kaimo turizmas užima nedidelę jos dalį. Tačiau būtent tas sektorius auga sparčiai. Dabartinė kaimo turizmo plėtros politika yra orientuota į minimalių apgyvendinimo paslaugų teikimą, kas yra reglamentuojama atskiru Valstybinio turizmo departamento nutarimu. Tik kaimo turizmo asociacija tarp savo narių taiko komfortiškumo kategorijas suteikiant joms vieno, dviejų, trijų ir keturių gandrų ženklus. Kategorijos suteikiamos laikantis Europos šalyse taikomos sodybų komfortiškumo patirties, kuri pagrįsta tam tikrai vertinimo kriterijais [31.P.92]. Tačiau kaimo turizmas savo esme yra ne apgyvendinimo, bet poilsio paslaugų teikimas. Kaimo turizmo sutapatinimas su apgyvendinimo paslaugomis atitraukia verslo savininko dėmesį nuo pagrindinio verslo tikslo – poilsio organizavimo, kuriam reikalinga ne tiek speciali įranga, kiek bendras ūkininko ir jo šeimos narių pasiruošimas. Neteisingas apgyvendinimo paslaugų organizavimas iškreipia kaimo turizmo sampratą ir riboja ją, kaip verslo plėtrą.

Remiantis Lietuvos Respublikos turizmo įstatymu priimtu 2002 m. gruodžio 3 d. Nr. IX-1211 [V.Ž.,Nr.123-5507,2002] kaimo turizmo paslauga:

- Kaimo turizmo paslauga – kaimo gyvenamojoje vietovėje ar mieste, kuriame gyvena ne daugiau kaip 3000 gyventojų, ūkininko sodyboje ar individualiame gyvenamajame pastate teikiama turizmo paslauga, kurios teikėjai privalo:

1) Turėti turistams apgyvendinti pritaikytą sodybą ar atskirus pastatus, kuriuose apgyvendinimui skirtų kambarių (numerių) yra ne daugiau kaip 20;

2) Sudaryti kaimo turizmo paslaugos teikimo reikalavimus atitinkančias sąlygas [9].

Turizmo įstatymo išskirtos kaimo turizmo verslo rūšys: apgyvendinimo paslaugos, maitinimo paslaugos, pramogų ir kitos turizmo paslaugos, gali būti sėkmingai taikomos pavieniui, tiek kompleksiškai plėtojant kaimo turizmo verslus. Vadovaujantis Valstybinio turizmo departamento prie Ūkio ministerijos direktoriaus išleistu įsakymų 2006 m. gruodžio 22 d. Nr. V-106 "*Dėl kaimo turizmo paslaugos teikimo reikalavimų patvirtinimo"* [V.Ž.,Nr.1-42,2007] nurodoma, kad kaimo turizmo paslauga yra ūkininko sodyboje ar individualiame name teikiama specialaus apgyvendinimo turizmo paslauga, kurią sudaro turistų apgyvendinimo, maitinimo, pramogų (poilsio) ir kitų poreikių tenkinimas. Šią paslaugą gali teikti verslo liudijimą turintys fiziniai asmenys kaimo gyvenamojoje vietovėje ar mieste, kuriame gyvena ne daugiau kaip 3000 gyventojų [22]. Plačiau išsiaiškinant aktyvaus poilsio sampratą nurodoma, kad ši

sąvoka apima aktyvaus poilsio įrangą ir priemones: sportinių žaidimų aikštelių, valčių, dviračių, karietų, žvejybos įrankių, sportinio inventoriaus ir kitų priemonių nuomą, taip pat maudyklių, baseinų, pirčių, uogavimo, jodinėjimo ir kitas įvairias paslaugas. Vadinasi kaimo turizmo paslaugų spektras yra platus organizuojant turistų poilsį.

Apibendrinant kaimo turizmo sampratą galime teigti, kad kaimo turizmas apima keliones į kaimo vietoves norint pailsėti kaimiškoje aplinkoje, užsiimti tai aplinkai būdinga veikla, naudojantis vietinius kaimo išteklius, nedidelio mastelio. Kaimo turizmo paslaugų esmę sudaro visas paslaugų kompleksas kaimo vietovėje, neapsiribojant vienos sodybos teikiamomis paslaugomis ar jos gamtine aplinka, bet apima daugelį kaimo rekreacinės, socialinės ar techninės infrastruktūros elementų. Kaimo turizmo paslaugų esmė tai poilsis kaime, kurį sudaro pagrindinės bei papildomos ar praturtinančios paslaugos.

1.3. Valstybės politika kaimo turizmo reglamentavimo srityje

1.3.1. Kaimo turizmo paslaugų teisinis reguliavimas

Lietuvoje kaimo turizmas laikomas viena iš perspektyviausių alternatyvių veiklų kaime. Kaimo turizmas dažniausiai yra ne pagrindinė, bet papildoma veikla. Asmenys norintys teikti šias paslaugas (apgyvendinimo, higienos, maitinimo ir poilsio), privalo turėti tam specialiai pritaikytą sodybą ar atskirą pastatą. Teikiamos paslaugos turi atitikti Lietuvos Respublikos Turizmo departamento ir Lietuvos kaimo turizmo asociacijos nustatytus reikalavimus. Jei verslininkas savo plėtojamoje veikloje planuoja teikti daugiau paslaugų, jis gali įsigyti atskirą verslo pažymėjimą arba steigti įmonę.

Kaimo turizmo paslaugų teikėjai- verslo liudijimą turintys fiziniai asmenys kaimo gyvenamojoje vietovėje ar mieste, kuriame gyvena ne daugiau kaip 3000 gyventojų [22]. Turizmo įstatymas nesuteikia teisės kaimo turizmo veikla užsiimti juridiniams asmenims. Kadangi juridiniai asmenys dažniausiai siekia lengvatų savo verslui ir suteikus tokiems asmenims šią teisę iškiltų grėsmė kaimo socialinei struktūrai, išsaugotoms vertybėms, kaimo autentiškumui.

Kaimo turizmo paslaugos teikėjai privalo:

- *Turėti turistams apgyvendinti pritaikytą sodybą ar atskirus pastatus, kuriuose apgyvenimui skirtų kambarių (numerių) yra ne daugiau kaip 20;*
- *Sudaryti kaimo turizmo paslaugos teikimo reikalavimus atitinkančias sąlygas;*
- *Turėti savivaldybės išduotą verslo pažymėjimą.*

Kaimo turizmą plėtojantiems gyventojams nereikia steigti įmonę, bet būtina įsigyti verslo liudijimą ir mokėti fiksuoto dydžio pajamų mokestį. Valstybinė mokesčių inspekcija nurodo, kad verslo liudijimas – tai dokumentas, patvirtintas fiksuoto pajamų mokesčio sumokėjimą verčiantis

individualia veikla, įtrauktą į LR Vyriausybės patvirtintą individualios veiklos pagal verslo liudijimą rūšių sąrašą [30.P.8]. Veikla, vykdoma pagal verslo liudijimą, turi būti savarankiška veikla, kuria versdamasis gyventojas siekia gauti pajamų per atitinkamą laiko laikotarpį. Verslo liudijimas nesuteikia šeimininkui teisės samdyti darbuotojų. Pagal verslo liudijimą vykdomoje veikloje teisę dalyvauti turi sutuoktinis, tėvas, motina vaikai nuo 14metų, globojamasis, globėjas. Tam, kad šie asmenys galėtų dalyvauti veikloje, jie turi būti nurodyti sodybos šeimininkui išduotame verslo liudijime [30.P.8]. Jei vykdant veiklą šeimos narių neužtenka, galima sudaryti paslaugų teikimo sutartis su asmenimis, kurie vykdydami savo veiklą pagal verslo liudijimus parduoda savo paslaugas. Verslo liudijimai gali būti išduodami laikotarpiams, ne ilgesniems kaip iki tų pačių kalendorinių metų pabaigos ir ne trumpesniems kaip mėnuo. Tai ypač patogu tiems, kurie kaimo turizmo paslaugas teikia tik vasarą 3 ar 4 mėnesius per metus. Asmenys įsigiję verslo liudijimą, moka fiksuoto dydžio pajamų mokestį [45]. Socialiai pažeidžiamoms grupėms (neįgaliesiems, senatvės pensininkams ir kt.) mokestis yra sumažinamas. Vyriausybė taip pat rekomendavo savivaldybių taryboms nustatyti mažesnį pajamų mokestį gyventojams:

- *I, II arba III grupės invalidams,*
- *senatvės pensininkams,*
- *gyventojams, kurie vieni augina bent vieną vaiką iki 18 metų,*
- *sutuoktiniams, auginantiems tris ir daugiau vaikų iki 18 metų arba vaiką invalidą,*
- *bedarbiams, kurie nustatytaja tvarka įregistruoti teritorinėse darbo biržose [24.P.6].*

Vilniaus valstybinės mokesčių inspekcijos specialistų nuomone, užsiimti kaimo turizmo verslu itin perspektyvu, nes mokesčiai nedideli, o savivaldybės taiko tam tikras lengvatas [45].

Vienas svarbiausių komponentų, teikiant kompleksišką kaimo turizmo paslaugą, yra apgyvendinimo paslauga. Fiziniai asmenys, kurie numato vykdyti ar vykdo ūkinę komercinę veiklą, privalo turėti leidimą – higienos pasą, kuris liudija, kad ūkinės komercinės veiklos sąlygos atitinka visuomenės sveikatos saugos teisės aktų reikalavimus bei numatoma vykdyti veikla nesukels neigiamo poveikio visuomenės sveikatai. Leidimas – higienos pasas liudija, kad ūkinės komercinės veiklos sąlygos atitinka visuomenės sveikatos saugos teisės aktų, išskyrus reglamentuojančių maisto saugą bei tvarkymą, reikalavimus ar numatoma vykdyti ūkinė komercinė veikla, vykdant ją numatytomis sąlygomis bei apimtimis, nesukels ar sukels minimalų neigiamą poveikį visuomenės sveikatai bei suteikia jo turėtojui teisę verstis jame nurodyta ūkine komercine veikla [16].

Apgyvendinimo paslaugų kokybę ir jų teikimo tvarką reglamentuoja Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro 2003 m. sausio 6d. įsakymu Nr. V-2 patvirtinta higienos norma HN118:2002 „Apgyvendinimo paslaugų saugos sveikatai reikalavimai“

[V.Ž.,Nr.13-531,2003]. Šios higienos normos 5 str. apibūdintos svarbios ir kaimo turizmo sodybos savininkui sąvokos ir jų aiškinimas:

- *apgyvendinimo paslauga* – būtinų apgyvendinti sąlygų ir veiklos, kuria tenkinami apgyvendinimo paslaugų vartotojo nakvynės ir higienos poreikiai, rezultatas;
- *apgyvendinimo paslaugų teikėjas* – juridinis ar fizinis asmuo, teisės aktų nustatyta tvarka įregistravęs savo veiklą ir teikiantis apgyvendinimo paslaugas;
- *privatus apgyvendinimo paslaugų teikėjas* – fizinis asmuo, teikiantis nakvynės ir pusryčių, kaimo turizmo paslaugas, stovyklaviečių ir kitas Lietuvos Respublikos turizmo įstatyme numatytas apgyvendinimo paslaugas;
- *stovyklavietė* – nakvynei ir higienos poreikiams tenkinti pritaikyta vieta (teritorija) [17].

Apgyvendinimo paslaugos gali būti teikiamos toje teritorijoje, kuri suprojektuota ir įrengta Lietuvos Respublikos statybos įstatymo, Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka. Detaliau kaimo turizmo paslaugų reikalavimus nurodo Valstybinio turizmo departamento prie Ūkio ministerijos direktoriaus įsakymas 2006 gruodžio 22d.Nr.V-06. Įsakymas apibūdina kaimo turizmo paslaugų teikimo reikalavimus tiek individualiame gyvenamajame name, tiek sodyboje, tai pat ir aktyvaus poilsio sąlygas..

Maitinimas sodyboje yra antrasis kaimo turizmo paslaugų komponentas ir yra neatskiriamas nuo apgyvendinimo paslaugos kaimo turizmo sodyboje. Tačiau tik prieš pora metų kaimo turizmo verslininkai galėjo pradėti teikti maitinimo paslaugas pagal jų verslo sąlygas atitinkančius maisto tvarkymo reikalavimus [30.P.16]. Nuo 2005 m. lapkričio 22 dienos įsigalioję „Maisto tvarkymo kaimo turizmo sodybose reikalavimai“ [V.Ž.,Nr.139-5036,2005] buvo specialiai parengti kaimo turizmo sodyboms ir suderinti su Lietuvos kaimo turizmo asociacija. Reikalavimai taikomi verslo liudijimą turintiems fiziniams asmenims, Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo nustatyta tvarka turintiems teisę teikti kaimo turizmo paslaugą ir tvarkyti maistą kaimo turizmo sodybose [21]. Reikalavimai netaikomi šiose kaimo turizmo sodybose, kuriose maistą gaminasi patys poilsiautojai. Geros higienos praktikos taisyklių projektas, kuris buvo parengtas bendradarbiaujant su Valstybine maisto ir veterinarijos tarnyba bei patvirtintas VMVT raštu B6(1.9)-1882, 2006 m. lapkričio 6d. taip pat nurodo bendrąsias higienos priemones, kurios turi būti taikomos kaimo turizmo sodybose ir kurios yra būtina kitų kokybės sistemų tarp jų ir rizikos veiksnių analizės ir svarbiųjų valdymo taškų sistemos (RVASVT), ji apima:

- *higieninšką maisto gamybos patalpų projektavimą ir statybą;*
- *higieninšką įrengimų projektavimą, gaminimą ir eksploataciją;*
- *valymo ir dezinfekcijos procedūras;*

- *bendrąsias maisto gamybos higienos ir saugos sąlygas [17.P.18]*

Taip pat ir kiti įstatymai reglamentuoja maisto teikimo paslaugas, tai: Lietuvos Respublikos maisto įstatymas [V.Ž., Nr.64-2574,2002]; Lietuvos Respublikos produktų saugos įstatymas [V.Ž., Nr.52-1673,2001]; Sveikatos apsaugos ministro 2005 m. 09 01 Įsakymu Nr. V-675 patvirtinta Lietuvos higienos norma HN 15:2005 „Maisto higiena“ [V.Ž.Nr.110-4023,2005].

Trečias kompleksinės kaimo turizmo paslaugos komponentas – sodyboje siūlomos papildomos paslaugos ir pramogos. Kaimo turizmo paslaugas ir pramogas reglamentuoja daugelis teisinių dokumentų, tai:

- Pirčių įrengimo ir priežiūros sveikatai – higienos norma HN 39:2005 [V.Ž.Nr.93-3483,2005];
- Baseinų įrengimo, priežiūros ir kontrolės reikalavimus reglamentuoja higienos norma HN109:2005 [V.Ž.Nr.87-3277,2005];
- Visuomeninius santykius organizuojant mėgėjišką žūklę reglamentuoja mėgėjiškos žūklės įstatymas [V.Ž.Nr.118-4395,2004], mėgėjiškos žūklės taisyklės [V.Ž.Nr.85-3189,2005];
- Medžioklės įstatymas [V.Ž. Nr.65-2634,2002];
- Vandens įstatymo pakeitimo įstatymas [V.Ž.Nr. 36-1544,2003];
- Dėl vandens turizmo paslaugų teikimo reikalavimų patvirtinimo įsakymas [V.Ž.Nr.31-1303,2003] ir kt..

Taip pat kaimo turizmo sodybų šeimininkai, siūlydami svečiams kompleksišką kaimo turizmo paslaugą susiduria ir su triukšmo reguliavimo Lietuvos higienos norma HN 33:2007 „Akustinis triukšmas, triukšmo ribiniai dydžiai gyvenamuosiuose ir visuomeninės paskirties pastatuose bei jų aplinkoje “ [V.Ž.Nr.75-2990,2007], kuri nustato triukšmo ribinius dydžius gyvenamuosiuose ir visuomeninės paskirties pastatuose bei jų aplinkoje ir taikoma vertinant triukšmo poveikį visuomenės sveikatai [18].

Sodybos šeimininkų ir svečių santykius reglamentuoja:

- Lietuvos Respublikos Vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymas [V.Ž.Nr.12-488,2007] – apibrėžia paslaugų teikėjų ir vartotojų teises pareigas bei prievoles [10];
- Bendrieji reikalavimai kaimo turizmo paslaugų sutartims nustatyti Civilinio kodekso XXXV skyriuje „Atlygintų paslaugų teikimas“ (6.716-6.724str.), taip pat civilinė atsakomybė už visos sutarties nevykdymą (6.205-6.206str.), už netinkamos kokybės paslaugų teikimą (6.292-6.293str.), bei už klaidinančios informacijos apie paslaugas suteikimą (6.301-6.304str.).

1.3.2. Kaimo turizmo veiklos saugomose teritorijose reglamentavimas

Daugelis kaimo turizmo sodybų įsikūrusios gražiausiose gamtiniu bei kultūriniu požiūriu vertingiausiose Lietuvos vietovėse kurios turi saugomų teritorijų statusą. Saugomų teritorijų sistemą sudaro: rezervatai, nacionaliniai parkai, draustiniai, saugomi kraštovaizdžio objektai. Skirtinga saugomos teritorijos kategorija lemia nuosavybės santykių, režimo ir veiklos sąlygas toje teritorijoje. Dėl to kaimo turizmo verslui saugomose teritorijose yra nustatyti papildomi aplinkosaugos reikalavimai. Šiuos reikalavimus nustato Saugomų teritorijų įstatymo pakeitimo įstatymas [V.Ž.,Nr.108-3902, 2001], taip pat kiekvienos atitinkamos teritorijos apsaugos nuostatai bei reglamentai. Deja, Saugomų teritorijų įstatyme nėra nurodytos kaimo turizmo veiklos, 2 straipsnyje yra įvardijamas tik pažintinis turizmas, kuris nukreiptas į tikslingą krašto gamtos ir kultūros paveldo teritorijų kompleksų ir objektų pažinimą skirtą mokslui ir mokymui. Dėl to prarandama galimybė plėtoti infrastruktūrą šiose teritorijose. O gamtinių ir kultūrinių išteklių panaudojimas žmonių poilsiui teikiant paslaugas įmanomas tik sukūrus atitinkamą infrastruktūrą, o infrastruktūros įrengimas ir ūkinė veikla saugomose teritorijose griežtai apribojama ir kitais poįstatyminiais aktais. Veikla nacionaliniuose ir regioniniuose parkuose reguliuojama Saugomų teritorijų įstatymo 13 straipsnio nuostatomis:

- *Draudžiama statyti statinius valstybinių parkų tvarkymo planuose (planavimo schemose) ir bendrojo planavimo dokumentuose nenustatytose vietose;*
- *Draudžiama statyti naujus gyvenamuosius namus, ūkininko ūkio ir kitus pastatus ar didinti jų tūrius šlaituose, kurių nuolydis didesnis kaip 15 laipsnių, taip pat arčiau kaip 50 metrų nuo šių šlaitų viršutinės bei apatinės briaunos, statyti statinius...[6].*

Tačiau veiklos reguliavimo teisė šio straipsnio 1 dalyje suteikiama ir Vyriausybės tvirtinamiems nuostatams, ir planavimo dokumentams bei individualiems reglamentams, kuriuos tvirtina Aplinkos ministras. Tačiau planavimo dokumentai ir reglamentai gali būti daug griežtesni nei įstatyme numatyta, o tai reiškia, kad planų ir reglamentų rengėjai savo nuožiūra gali apibrėžti privačios nuosavybės naudojimo apribojimus.

Saugomų teritorijų įstatymas numato taip pat ir kitus tam tikrus apribojimus ūkinės veiklos, kurie taikomi ir kaimo turizmo verslo atžvilgiu. Viena iš sudėtinių daugelio kaimo vietovių dalių yra vandens telkiniai, vanduo – svarbūs kaip turizmo ir sporto išteklius. Vandens telkinių naudojimas sukelia nemažai konfliktų tarp skirtingų naudojimo sričių. Saugomų teritorijų įstatymas nustato visiems telkiniams be išimties pakrantės apsaugos juostas ir vandens telkinio apsaugos zonas, kuriose draudžiamas paslaugų objektų, tarp jų ir kaimo turizmo sodybų,

statyba. Esant tokiems apribojimams, kaimo turizmo veikla praranda patrauklumą ir konkurencines galimybes.

Lietuvos miškai yra neatsiejamo kraštovaizdžio dalis, jie svarbūs kaip ekologinis išteklius, atlieka svarbų vaidmenį aplinkos apsaugai, bet tuo pačiu svarbūs kaip ir kaimo turizmo išteklius. Tačiau Lietuvos Respublikos miškų įstatyme [V.Ž.Nr.35-1162,2001] 9 straipsnyje pasigendama jų galimo panaudojimo kaimo turizmo verslo plėtrai, 8 straipsnyje nurodomos tik rekreacinės veiklos galimybės: kaip uogavimas, grybavimas, vaikščiojimas.

Nuosavybės santykius, veiklą saugomose teritorijose, jų apsaugos, tvarkymo, planavimo ir kontrolės organizavimą reglamentuoja daugelis ir kitų norminių aktų. Plačiausiai visuomeninius santykius reguliuoja Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas [V.Ž.,Nr.108-3902, 2001]. Siauresne apimtimi atskiras visuomeninių santykių grupes šiose teritorijose reglamentuoja Lietuvos Respublikos konstitucija [V.Ž., Nr.33-1014,1992], Žemės [V.Ž., Nr.28-868, 2004], Žemės reformos [V.Ž.,Nr.69-1735,1997], Aplinkos apsaugos [V.Ž.,Nr.60-2121,2004], Nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos [V.Ž.,Nr.153-5571,2004], Miškų [V.Ž.,Nr.35-1161, 2001],Teritorijų planavimo [V.Ž.,Nr.21-617, 2004], Statybos [V.Ž.,Nr.101-3597, 2001], Turizmo įstatymai [V.Ž.,Nr.123-5507, 2002]. Konkrečias saugomas teritorijas, jų dalis ar zonas reglamentuoja :

- *Saugomų teritorijų nuostatai (pvz. regioninio parko...);*
- *Saugomų teritorijų planavimo dokumentai (pvz., regioninių parkų planavimo schemos);*
- *Saugomų teritorijų, jų zonų naudojimo sąlygos.*

Saugomose teritorijose žemė gali būti privati ir valstybinė. Tai reiškia, kad tose teritorijose žemė gali būti įsigyta.ir, atkurti nuosavybės teisės aktai į ją. Tose žemėse galimas kaimo turizmo verslas. Tačiau saugomose teritorijose kaimo paslaugų turizmo teikėjai privalo laikytis veiklos ribojimų, nustatytų servitutų ir kitų reikalavimų, kurie dažniausiai jų įvardijami kaip kaimo turizmo verslo neigiami veiksniai. Saugomos teritorijos reglamentas nustato ne tik tos teritorijos valdymo principus, bet ir tai, kokia veikla yra skatinama.

Kasmet Lietuvoje veiklą pradeda apie 20 naujų kaimo turizmo sodybų. Nenuostabu ir tai, kad daugiausia jos kuriasi saugomose teritorijose, kurios pasižymi kultūrinių ir gamtinių vertybių gausa. Beveik pusė šių paslaugų objektų yra Rytų Aukštaitijos ežerų regione.

Yra teigiama, kad kaimo turizmas „sudaro galimybes ramiai pailsėti, pabėgti nuo civilizacijos“, „prisiliesti prie tradicijų, pabandyti grįžti prie savo šaknų“. Tačiau nors ir pastaruoju metu Lietuvoje įgyvendinama kaimo turizmo plėtros politika, kol kas to nesijaučia, kaip ir nesijaučia kaimo turizmo autentiškumo. Daugumoje esamų kaimo turizmo sodybų vyrauja miestietiškas gyvenimo būdo pamėgdžiojimas, orientavimasis ne į kaimo turizmui

būdingų paslaugų teikimą, o pirmiausia į pramogas, kurios visiškai nebūdingos kaimui. Kaimo turizmo veikla praranda patrauklumą, nes jis prilyginamas bet kuriai rekreacinei veiklai (viešbučiui, konferencijų, pramogų kompleksui), parandamas jo savitumas, galimybės ramiam poilsiui, o tuo pačiu ir išskirtinės galimybės bei sąlygos pailsėti kaimiškoje aplinkoje .

1.3.3. Kaimo turizmo plėtros politika

Kaimo turizmas gali smarkiai paveikti kaimiškųjų regionų ekonomiką, kurią lemia ne tik produkcijos ar užimtumo didėjimas, bet ir daug platesnė ekonominė nauda. Kaimo turizmas – tai papildomas šaltinis ūkininkams ar kitiems su žemės ūkiu susijusiems žmonėms. Kai kuriose vakarų valstybėse, kaip Austrijoje, Prancūzijoje ar Vokietijoje, ūkininkai iš kaimo turizmo veiklos gauna iki 50% visų ūkio pajamų [42.P.185].

Ekonominė valstybės politika tiesiogiai nereguliuoja nei kaimo turizmo pasiūlos nei paklausos. Bet dėl ekonominės politikos kaimo žmonės gali verstis šalia pagrindinės veiklos ir papildomu verslu – kaimo turizmu. Valstybės politika ir priemonės investicijų srityje turi padėti ūkininkams ir kitiems kaimo gyventojams gauti finansinę paramą iš Kaimo rėmimo, Miškų ir kitų fondų bei kompensacijų dėl ūkinės veiklos apribojimų.

Turizmo politika Lietuvoje yra pakankamai svarbi ekonominės politikos sritis, nes turizmas yra viena prioritetinių ūkio šakų.. Turizmo valstybinio valdymo funkcijas šalyje vykdo Vyriausybė, Valstybinis turizmo departamentas, apskričių viršininkai, vietos savivaldos institucijos. Jau nuo 1999 metų Lietuvos nacionalinė turizmo plėtros programa prioritetą teikė vietiniam ir atvykstamajam turizmui, koks ir yra kaimo turizmas.

Turizmo plėtros studijos, atliktos 1998–2002 metais, buvo skirtos įvairioms turizmo rūšims ir skirtingai veiklai parengti. Iš jų minėtini Kultūrinio turizmo plėtros programa, Kaimo turizmo plėtros programa, Lietuvos kurortų plėtros koncepcija, Pajūrio vandens turizmo infrastruktūros ir pramogų plėtros galimybių studija, Nemuno turistinės trasos išvystymo galimybių studija, Konferencijų turizmo vystymo galimybių studija, Nacionalinių dviračių maršrutų ir turizmo informacijos ženklų galimybių studija, Pietų Lietuvos aktyvaus poilsio galimybių studija, Nacionalinės turizmo informacijos ir bandomasis turizmo infrastruktūros projektas[13].

2003 – 2006 metų Nacionalinėje turizmo plėtros programoje taip pat buvo skiriamas dėmesys ir kaimo turizmui. Programos 7 straipsnio 3 dalyje akcentuojama, kad kaimo turizmas laikomas sparčiausiai augančiu sektoriumi Lietuvoje. 11 straipsnyje nurodoma, kad vienas iš daugelio programos uždavinių yra ir kaimo turizmo plėtros rėmimas. Nurodoma, kad lėšos šiai programai įgyvendinti bus skiriamos pagal Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto finansines galimybes, rengiant Lietuvos Respublikos atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių

biudžetų finansinių rodiklių įstatymo projektus, taip pat sudarant savivaldybių biudžetus. Finansavimo šaltiniai – valstybės, savivaldybių, Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir kitos lėšos [13].

Kaimo plėtra ir perspektyvos neatsiejamai susijusios ir su ES parama. Kaimo turizmo verslininkai pagal SAPARD ir PHARE programas iki 2003 metų sausio mėnesio gavo apie 2 mln. lt. PHARE programa buvo labiau skirta smulkioms investicijoms, ja daugiau naudojosi Aukštaitija, Utenos apskritis. Pagal specialiąją kaimo plėtros rėmimo programą SAPARD 2003 metų pradžioje buvo finansuojami šeši stambūs projektai:

- *Trakų rajone Bielinių sodyba;*
- *Kretingos rajone J. Šoblinskienės sodyba;*
- *Raseinių rajone įkurta specializuota sodyba žvejybai „Karpynė";*
- *Kauno rajone Zalensų sodyba įrengta pagal aukščiausius Europos standartus [51].*

ES finansinė parama kaimo turizmui ir tradicinių amatų projektams Lietuvoje buvo skirta pagal dvi priemones: Specialiosios žemės ūkio ir kaimo plėtros programos (SAPARD) III krypties „Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas" 2 sektorių „Kaimo turizmo ir poilsio paslaugos" ir 5 sektorių „Tradiciniai amatai" bei pagal Lietuvos 2004-2006 m. Bendrojo programavimo dokumento 4 prioriteto 4 priemones „Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas" veiklos sritį „Kaimo turizmas ir amatų skatinimas". SAPARD programai buvo pateiktos 45 paraiškos prašant 20 mln.lt paramos. Parama skirta 17 projektų skiriant 6,2 mln. Lt. [28]. Kaimo turizmui veiklos plėtrai per SAPARD programos laikotarpį buvo skirta 1% visų SAPARD lėšų.

Pagal Bendrojo programavimo dokumento 4 prioriteto priemonę 2004-2007 m. laikotarpiu buvo gauta 118 paraiškų prašoma 104,5 mln. lt. 2004-2006 metais kaimo turizmo ir amatų skatinimo projektams skirta 9 % 4 prioriteto kaimo plėtros priemonių biudžeto – pagal „Kaimo turizmo ir amatų skatinimas" priemonę pasirašytos 49 sutartys ir projektams įgyvendinti skirta 49,179 mln. litų parama. (žr.4 pr.)[46].

Kaimo turizmo plėtros uždaviniai bei priemonės numatomos ir ateityje. Nacionalinėje turizmo 2007-2010 metų plėtros programoje akcentuojama – remti kaimo turizmo ir tradicinių amatų plėtrą. Kaip pagrindinės priemonės įvardijamos:

- *Remti kaimo turizmo sodybų, išsaugančių kaimo architektūrines tradicijas, ir tradicinių amatų plėtojimą kaimo gyvenamose vietovėse, panaudojant ES struktūrinių fondų finansavimo galimybes;*
- *Parengti etnokultūrinio ir ekologinio turizmo mokymo metodines rekomendacijas kaimo turizmo paslaugų teikėjams ir organizuoti mokymo seminarus;*
- *Organizuoti kaimo turizmo ir tradicinių amatų viešinimo priemones;*

- *Sukurti ir įgyvendinti kaimo turizmo ir tradicinių amatų produktų stebėseną bei organizuoti veiklos tyrimus [14].*

Pagrindiniai vykdytojai įvardijami: Žemės ūkio ministerija; Kultūros ministerija; Valstybinis turizmo departamentas; Ūkio ministerija; Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba.

Kaimo turizmo ir tradicinių amatų plėtros kaimo vietovėse 2007-2013 metų programa siekia ne tik įvertinti šalies regionų gamtinio, kultūrinio ir žmogiškojo potencialo panaudojimo galimybes kaimo turizmo ir amatų plėtrai, net ir numatyti kaimo turizmo produktų ir rinkos formavimo veiksnius ir plėtros perspektyvas, efektyvesnio plėtojimo prioritetus, uždavinius ir priemones jiems įgyvendinti. Programos finansavimo šaltiniai – valstybės, savivaldybių, Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir kitos lėšos. Vadovaujantis programos priemonių projektu 3 krypties „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvertinimas“ 3 priemone „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ - užimtumo didinimui ir naujų veiklų kaime kūrimui, kultūriniam paveldui saugoti, steigiant tradicinių amatų centrus bei plėtojant kaimo turizmą. Išskirtos veiklos sritys – kaimo turizmo veiklos skatinimas ir stovyklaviečių kaimo vietovėse įkūrimas, plėtra. Paramos gavėjai gali būti ūkininkai ir mikroįmonės. Pagal šio projekto 3 priemonę didelį dėmesį numatoma skirti kaimo turizmo paslaugų kokybės ir šių paslaugų įvairovės didinimui. Priemonei skiriama suma 87 mln. EUR suma [47].

Apibendrinant galime akcentuoti, kad kaimo turizmas įvardijamas kaip vienas labiausiai besivystančių turizmo sektorių Lietuvoje. Per eilę metų Lietuvoje panaudojus ES struktūrinių fondų lėšas įgyvendintas ne vienas sėkmingas projektas. Galime teigti, kad kaimo turizmo plėtra neatsiejamai susijusi su ES fondų suteikiamomis galimybėmis, siekiant sumažinti atskirtį tarp atskirų regionų, gerinti gyvenimo kokybę kaimo vietovėse, formuoti ekonomikos įvairinimą kaimiškuose regionuose. Pagrindiniai šalies įstatymai reglamentuojantys šią veiklą, dažniausiai susiję su paslaugų teikimo reikalavimais bei galimu neigiamu poveikiu aplinkai ir kaimo turizmo atžvilgiu dažniausiai yra nepalankūs. Išskirtinis dėmesys skiriamas kaimo turizmo veiklos reglamentavimui saugomose šalies teritorijose, Čia dėmesys suteikiamas galimam neigiamam poveikiui aplinkai išvengti. Todėl įstatymuose dažniausiai akcentuojama pažintinio turizmo svarba bei plėtra, ar draugiškų aplinkai rekreacinių veiklų vystymas..

1.4 Darni kaimo turizmo plėtra

Kaimo plėtra – tai apgalvota tolydžių ekonominių, socialinių, politinių, kultūrinių ir aplinkos pasikeitimų raida, sudaryta tam, kad pagerintų vietos gyventojų gyvenimo kokybę. Tai netrumpalaikis dalykas, kuriam įgyvendinti reikalingas sisteminis požiūris. Dėmesys turi būti sutelktas ties visuomene, ekonomika, aplinka. Plėtra turi apimti visus sektorius – viešą, privatų bei savanoriškąjį.

Daugelyje šalių kaimo turizmas yra ta veikla, kuri leidžia tolydžiai plėtoti regiono ekonomiką ir patenkinti gyventojų socialinius poreikius. Ši veikla teikia socialinę ir kultūrinę naudą. Tai – socialiniai santykiai tarp vietos gyventojų ir turistų, leidžiantys vietos gyventojams vystyti vietinę ekonomiką, gerinti pragyvenimo lygį, tausoti kultūrinį paveldą, socialines vertybes.

Tausojanti plėtra – tai šiandieninės kartos poreikių vystymas, turintis patenkinti dabartinius poreikius nesukeliant pavojaus ateities kartoms. Dažnai galime išgirsti ir kitus vartojamus sinonimus: subalansuotas, tolygus, integruotas, darnus. Kad plėtra būtų tausojanti, subalansuota, ji privalo:

- *Skatinti žmonių gyvenimo kokybę, demokratiją, saugumą;*
- *Padėti stiprinti kaimo vietovių ekonomiką;*
- *Garantuoti pelną;*
- *Būtų orientuota į ilgalaikę gerovę;*
- *Atsižvelgti į gamtos ir aplinkos vientisumą;*
- *Mažinti atsinaujinančių išteklių naudojimą;*
- *Skatinti vartoti atsinaujinančius išteklius ne didesniu tempu nei gamta gali juos vėl atkurti;*
- *Efektyviai pritaikytų panaudotus išteklius;*
- *Šalinti aplinkai neigiamą poveikį [39.P.8].*

Kaimo turizmo plėtroje nėra nustatytų taisyklių, kurios tiktų visiems regionams. Norint nustatyti kaimo turizmo plėtros modelius, reikia atsižvelgti į turizmo įtaką vietos ekonomikai. Pagal tai galime išskirti:

- *Vidutinis turizmas* – tai plėtra nedidelių mastų, atlieka papildomą vaidmenį vietinės plėtros procese. Remiantis šiuo modeliu, gali būti plėtojamas *agroturizmas, ekoturizmas ar kultūrinis turizmas.* Šis turizmas suteikia pajamas ūkininkams ar kitiems asmenims, teikiantiems kaimo turizmo paslaugas, tačiau nedidele dalimi paveikia vietos ekonomiką;
- *Dominuojantis turizmas* – jo svarba didesnė nei ūkininkavimas ar kiti amatai, tačiau šiuo atveju iškyla didelių investicijų galima padaryta žala gamtai;
- *Apgalvotas turizmas* – dinamiškas sektorius vietos ekonomikoje, kur ūkininkavimas ir kitos tradicinės veiklos išlaiko savąją svarbą. Kaimo turizmas plėtojamas efektyvios ekonomikos ir esamų sektorių įvairovės dėka [39.P.10].

Tausojantis kaimo turizmas reikalauja įvertinti ne vien ekologiškus, bet ir ekonominius bei socialinius aspektus. Todėl būtina vertinti ne tik turizmo poveikį aplinkai, bet ir ekonominį bei socialinį poveikį vietos bendruomenei.

Ekonomikos augimas turi ne tik fizinių, bet ir moralinių apribojimų. Aplinką tausojanti plėtra yra pasiekiama derinant ekonominę, ekologinę ir socialinę plėtrą. Aplinkos tausojančios plėtros koncepsija interpretuojama įvairiai. Galime išskirti šiuos aspektus:

- *Ekonominius,*
- *Socialinius,*
- *Aplinkosaugos,*
- *Institucinius [43.P.2].*

Ekonominiai aspektai atsispindi pajamose, kurios gaunamos iš verslo. Tausojančios plėtros sąlygomis sukurto kapitalo apimtys neturi mažėti [43.P.3].

Socialiniai aspektai daugelio mokslininkų traktuojami kaip vieni reikšmingiausių, realizuojant tausojančios plėtros idėjas. Šie aspektai pabrėžia geresnės gyvenimo kokybės dabartinėms ir būsimoms kartoms užtikrinimo svarbą, derinant ekonominę raidą su visuomenės raida ir užtikrinant visiems lygias galimybes.

Aplinkosaugos aspektai laikomi bene reikšmingiausiais tausojančios plėtros atramos taškais. Šie aspektai reiškia, kad ekonominei veiklai reikia numatyti gamtinių sistemų ribas, įvertinti jų elastingumą, sugebėjimą atsinaujinti ir prisitaikyti prie aplinkos pokyčių. Aplinką tausojanti plėtra galima tik tai tuo atveju, kai žmonių ekonominė veikla yra derinama prie natūralios aplinkos galimybių.

Institucinių veiksnių, tausojančių aplinką sėkmę lemia visuomeninių organizacijų aktyvumas, valstybės turizmo ir aplinkos apsaugos politika.

Nacionalinėje Darnaus vystymosi strategijoje priimtoje 2003 metais taip pat dėmesys skiriamas ir darniai kaimo turizmo plėtrai (215str): *Vidutinės trukmės tikslai – plėtoti kaimo turizmą, skatinti poilsį ir turizmo kaimo aplinkoje infrastruktūros plėtrą, užtikrinti gamtos ir kultūros vertybių apsaugą ir racionalų naudojimą [15].* 217 str. 1 dalyje įvardintos pagrindinės plėtros priemonės – tai turizmo plėtros rėmimo valstybinė programa ir investicijų skatinimo sistema; steigti nacionaliniuose parkuose informacijos ir ekologinio švietimo centrus, plėtoti rekreaciją ir turizmą, sukurti regionines turizmo organizacijas ir informacijos centrus. Taip pat numatyti ir trumpalaikiai tikslai bei uždaviniai.

Nacionalinėje turizmo plėtros 2007-2010 metų programoje nurodoma, kad darni kaimo turizmo plėtra užtikrinama planuojant ir rengiant specialiojo teritorijų planavimo dokumentus pagal Turizmo ir rekreacijos schemų ir planų rengimo taisykles. II dalies 6 str. Nurodo, kad darniai plėtrai svarbūs ne tik valstybės, bet ir vietos savivaldos lygmens turizmo plėtros planavimo dokumentai, parengti pagal Nacionalinės turizmo plėtros 2003-2006 metų programos įgyvendinimo priemones ir sudarysiantys sąlygas rengti specialiuosius turizmo planus [14].

Europos Bendrijos Komisijos komunikate (KOM 2006) „Atnaujinta ES turizmo politika: tvirtesnės partnerystės Europos turizmo sektoriuje link“ pabrėžiama, kad turizmas yra svarbus daugelio Europos regionų plėtrai. Turizmo tikslais sukurta infrastruktūra prisideda prie vietinės plėtros, o darbo vietos sukuriamos arba išlaikomos netgi ir žemės nuosmukio nualintose regionuose arba urbanistinėse vietovėse. Poreikis padidinti regionų patrauklumą skatina vis daugiau vietovių ir šio sektoriaus imtis tvaresnės ir aplinkai tinkamos veiklos ir politikos. Akcentuojama – kad tvarusis turizmas vis daugiau vietovių vaidina svarbų vaidmenį siekiant išsaugoti ir pagerinti kultūros ir gamtos paveldą, pradedant menais ir baigiant vietine gastronomija, amatais arba bioįvairovės išsaugojimu [26]. Komunikate nurodoma, kad pagrindinės tvarios politikos tikslas – *padidinti Europos turizmo pramonės konkurencingumą ir sukurti daugiau ir geresnių darbo vietų darniai augant turizmo pramonei Europoje ir visame pasaulyje [26].*

ES darniosios plėtros strategijoje numatyti trys pagrindiniai tikslai: ekonominė gerovė; socialinė lygybė ir sanglauda; ir aplinkos apsauga. Darniojo turizmo grupės ataskaitoje „ Veiksmai siekiant darnesnio turizmo Europoje“ (2007) nurodoma, kad siekiant darnaus turizmo vietovių valdymo būtina:

- Oficialiai patvirtinti darnos tikslus;
- Taikyti daugelio suinteresuotųjų šalių planavimo ir valdymo metodą;
- Vadovautis reguliariomis turizmo poveikio stebėsenos, lyginant su darnos rodikliais procesu [27].

Ataskaitoje akcentuojama ir tai, kad darnaus turizmo vietovių valdymo procesas turėtų būti glaudžiai integruotas į platesnes bendruomenes, aplinkos apsaugos ir ekonomines strategijas, vykdomas turizmo vietovėje.

Apibendrinant, darni kaimo turizmo plėtra yra politinė koncepcija subalansuotam visuomenės vystymuisi, naudojant prieinamus gamtinius ir žmoniškuosius resursus. Įgyvendinimas darnios plėtros reikalauja integruotos strategijos , kurioje bus siekiama mažinti neatsinaujinančių šaltinių sąnaudas, saugoti gamtą ir žemę, kaip mūsų gyvenimo pagrindą, siekiant globalaus teisingumo ir lygybės naudojant gamtinius resursus.

2. RASEINIŲ RAJONO KAIMO TURIZMO POTENCIALO IR GALIMO JO PANAUDOJIMO DARNAUS VYSTYMOSI PROGRAMOSE ĮVERTINIMAS

Kaimo turizmo potencialą sudaro gamtiniai, kultūriniai ir socialiniai kaimo ištekliai - tai yra gyventojai teikiantys bei kuriantys kaimo turizmo paslaugas, bei išplėtota rajono rekreacinė infrastruktūra. Turizmo įstatyme rekreaciniais ištekliais įvardijama: *gamtinės ar kultūrinės aplinkos savybės, tinkamos žmonių visaverčiam fiziniam bei dvasiniam poilsiui organizuoti [9].* O turizmo ištekliais – turistinį interesą turintys objektai bei vietovės [9].

Rekreacinių teritorijų naudojimo, planavimo ir apsaugos nuostatuose patvirtintuose 2004 m. Aplinkos ministro įsakymu Nr.D1-35, rekreacinė infrastruktūra apibrėžiama kaip: apgyvendinimo, gydymo (sveikatingumo), maitinimo, poilsio, sporto, informacijos paskirties pastatai, kiti statiniai ir priklausiniai, statinių grupės ir kompleksai su jų užimamais žemės plotais (taip pat ir poilsio namai, sanatorijos, sveikatingumo kompleksai, nakvynės paslaugų namai, jaunimo nakvynės namai, viešbučiai, kempingai, turizmo bazės, apžvalgos aikštelės, pliažai (paplūdimiai), poilsiavietės, stovyklavietės, turizmo trasos, pažintiniai takai ir kt.), sudarantys galimybes lankytojų apgyvendinimui, maitinimui, informacijai, poilsiui, turizmui, pramogoms, sveikatingumui didinti ir kitiems rekreaciniams poreikiams tenkinti, atskiroms turizmo paslaugoms teikti [20].

Remiantis minėtų sąvokų išaiškinimu toliau darbe ir bus atliktas Raseinių rajono kaimo turizmo potencialo įvertinimas.

2.1. Bendri duomenys apie rajoną

Raseinių rajonas yra beveik pačiame šalies centre (žr.5 pr.). Jis ribojasi su Kauno apskrities Kėdainių, Šiaulių apskrities Radviliškio ir Kelmės, Tauragės apskrities ir Jurbarko rajonais. Raseinių rajonas susietas su šalimi ir užsieniu gerais transporto ryšiais. Raseinių rajonas įeina į automagistralės A1 Vilnius – Kaunas – Klaipėda įtakos zoną, rajono teritoriją kerta krašto keliai Jurbarkas – Panevėžys, senasis Žemaičių plentas, Ariogala – Kelmė per Šiluvą. Rajoną kerta geležinkelio magistralė Radviliškis – Tilžė (Sovietskas).

Didžioji Raseinių rajono dalis yra Rytų Žemaitijos plynaukštėje (prie Kryžkalnio 167 m virš jūros lygio), pietuose plyti Nemuno žemupio žemuma. Pietryčiuose, prie Dubysos upės, yra žemiausia vieta – 30 m. Virš jūros lygio.

Galime daryti prielaidą, kad Raseinių rajono puiki geografinė padėtis – Lietuvos vidurys, geras kelių susisiekimas, tai gali būti įvardijami kaip teigiami veiksniai turintys įtaką poilsio paslaugų įstaigų plėtrai.

Užimamas Raseinių rajono teritorijos plotas – 157,3 tūkst. ha, iš jų 4,3 tūkst. ha užima miestai ir gyvenvietės, 2,8 tūkst. ha. – pramonės įmonės ir keliai, 99,2 tūkst. ha – žemės ūkio naudmenos: ariama žemė – 56,21 %, pievos ir ganyklos – 6,09%, keliai – 1,8%, užstatyta – 2,85% teritorijos, nenaudojama 2,6 %žemės, miškai – 36,0 tūkst. ha., 3,9 tūkst. ha – vandenys (žr.10 pav.). Rajone nusausinta 101,3 tūkst. ha žemių [33.P.8].

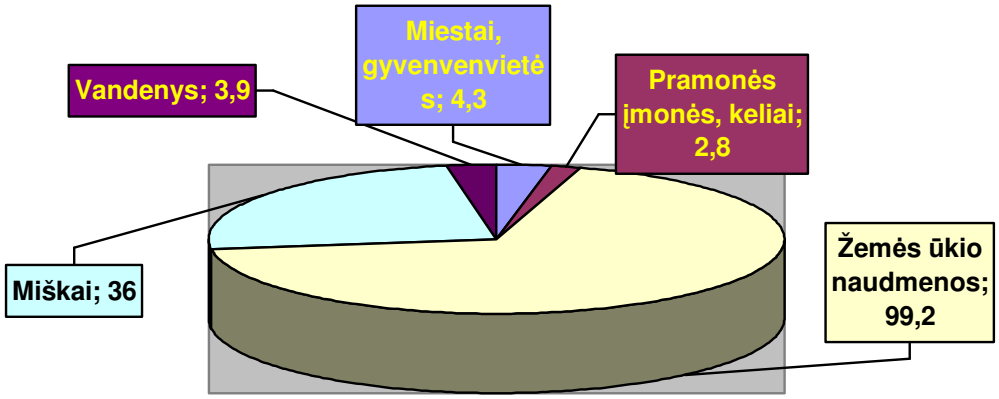

10 paveikslas. Raseinių rajono teritorijos pasiskirstymas pagal paskirtį, tūkst. ha. 2007m.[33.P.8]

Rajono savivaldybės centras – Raseinių miestas. Tai vienas seniausių Lietuvos miestų. Istoriniuose šaltiniuose Raseiniai minimi nuo 1253 m. XV – XVIII a. miestas buvo Žemaičių seniūnijos administracinis centras. Gyvenamųjų vietovių sistemą sudaro Raseinių miesto – 12 329 gyventojai (2007 m.) ir Ariogalos miesto – 3 504 gyventojai (2007), septyni miesteliai – Betygala, Girkalnis, Lyduvėnai, Nemakščiai, Šiluva, Viduklė, Žaiginys, trys geležinkelio stoties gyvenvietės ir 590 kaimų. Rajono savivaldybės administracinį suskirstymą sudaro dvylika seniūnijų, dvi iš jų miestų seniūnijos (Raseinių, Ariogalos) ir 10 kaimiškųjų seniūnijų. Įžymiausios rajono gyvenvietės bei miesteliai, tai:

Ariogala – antras pagal didumą Raseinių rajono miestas, pasižymintis nuostabiomis apylinkėmis. Ariogalos akcentas, tai sraunioji Dubysa, jos kloniai;

Betygala – sena gyvenvietė, minima dar Lietuvos karaliaus Mindaugo dokumentuose;

Šiluva – įsikūrusi 19 km. nuo Raseinių, šilais apaugusioje vietovėje, pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose minima XV a. Dabartinis miestelis – urbanistikos paminklas, garsus visoje Lietuvoje Šilainių atlaidais. Šiluvą išgarsino XVII a. pradžioje Mergelės Marijos su kūdikiu ant rankų regėjimas, paskatinęs katalikus atsiimti iš kalvinistų užgrobtus bažnyčios turtus ir žemę, o toje vietoje, kur pasireiškė Marija, pastatyti koplyčią;

Pasandravys ir Bernotai – Jono Mačiulio – Maironio tėviškė, 1991 m. atgimusi ir pasipuošusi mediniais paminklais, tai viena iš rajone lankomiausių vietų;

Viduklė – nedidelis miestelis prie senojo Žemaičių plento, 16 km. nuo Raseinių. Tai viena seniausių žemaičių vietovių, minima dar net 1337 metais, kai šią sritį buvo pasiekę kryžiuočiai;

Ugionys – kaimelis aukštame kairiajame Dubysos krante, minimas net 1592 m. Šią vietovę iš kitų išskiria unikali liaudies klasicizmo stiliaus bažnyčia, pastatyta 1836 metais aukščiausioje Ugionių vietoje, nuo kurios atsiveria nuostabūs Dubysos slėniai.

2.2. Socialiniai rajono kaimo ištekliai

Žmogus, kaip rekreacijos išteklius, - tai ekonominis gyventojų aktyvumas ir užimtumas ekonominėse veiklose. Žmonės, gamindami materialius daiktus, prekes ar teikdami įvairias paslaugas, kartu sukuria ir turizmo infrastruktūrą, kuri panaudojama kaimo turizmo paslaugų teikimui.

Remiantis statistikos departamento pateikiamais 2007 metų duomenimis, Raseinių rajone gyveno 42377 gyventojai. Analizuojant 2003-2008 metų laikotarpiu gyventojų skaičiaus kitimo tendencijas rajone (43616;43271;42897;42532;42377 gyventojai), pastebimas gyventojų skaičiaus mažėjimas, o tai vertinama neigiamai. Panaši tendencija vyrauja ir Lietuvoje, tačiau Kauno apskrityje (į kurią patenka ir Raseinių raj.) ši tendencija kita, apskrityje gyventojų skaičius didėjantis (žr.6 pr.)[49].

Raseinių rajonas nepasižymi didesniu gyventojų tankumu. Vidutinis gyventojų tankumas 2007 metų duomenimis - 26.6 žmonių viename kvadratiniame kilometre, tai ženkliai mažiau nei Lietuvoje (51,6) ar Kauno apskrityje (58) [49]. Mažas gyventojų tankumas palankus saugojamų teritorijų režimui ir kaimo turizmo plėtrai. Nors Respublikos teritorijoje yra žymiai mažiau apgyvendintų savivaldybių (Varėnos – 13.1; Ignalinos – 14.3; Rietavo – 17.2 ir kt. gyventojai $1km^2$), tačiau Raseinių rajonas išsiskiria geresnė geografine padėtimi, gamtinėmis sąlygomis, platesnėmis galimybėmis verslui ar turizmui [49].

Kauno apskrities miestuose 2007 metų liepos 1 d. duomenimis gyveno 71.8 proc. visų apskrities gyventojų. Raseinių rajono savivaldybės kaimiškose apylinkėse gyveno du kartus daugiau žmonių (26544 gyventojai) nei vidutiniškai Lietuvoje (112 648 gyventojai) ar Kauno (190708 gyventojai) apskrityje (žr.2 lent.) [49].

2 lentelė. Gyventojų pasiskirstymas tarp miesto ir kaimo Lietuvoje, Kauno apskrityje bei Raseinių rajone 2007-2008 m. laikotarpiu [39]

Gyventojų skaičius metų pradžioje	2007	2008
Miestas		
Lietuvos Respublika	2 260 231	2 250 786
Kauno apskritis	486 576	483 560
Raseinių r. Sav.	15 833	15 703
Kaimas		
Lietuvos Respublika	1 124 648	1 115 571
Kauno apskritis	190 708	190 146
Raseinių r. Sav.	26 544	26 192

Raseinių rajono savivaldybės gyventojų skaičius seniūnijose skirtingas nuo 1200 iki 12232. Tai priklauso ir nuo teritorijos dydžio. Didžiausius plotus ir gyventojų skaičių iš kaimiškųjų seniūnijų turi Ariogalos seniūnija (4553 gyventojai), mažiausią – Kalnujų seniūnija (1200 gyventojų), taip pat nagrinėjant gyventojų skaičių pagal lytį pastebima tendencija, kad vyrų skaičius apie 5 proc. mažesnis nei moterų (žr.7 pr.) [33;12].

Apibendrinant gyventojų duomenis, galime daryti išvadą, kad rajone gyventojų skaičiaus tankumas nedidelis, pastebimas vidutinis gyventojų skaičiaus mažėjimas, rajonas priskirtinas prie kaimiškųjų rajonų, kadangi didesnė dalis gyventojų gyvena kaime. Todėl labai svarbi verslo plėtra ypač kaimiškosiose rajono apylinkėse, kaip alternatyva žemės ūkiui galimas kaimo turizmas, kuris gali tapti ne tik pagrindiniu verslu, bet ir papildomu verslu nešančiu gyventojams pajamas.

2.3. Gamtinės ir kultūrinės aplinkos įvertinimas

2.3.1. Rajono augmenijos ir gyvūnijos ištekliai

Turizmo gamtiniams ištekliams priskiriami vandens telkiniai ir jų pakrantės, gyvūnija, rekreaciniai miškai, rekreacinės ir saugomos teritorijos bei saugomi rajonvaizdžio objektai, kurių vertybės sudaro galimybes naudoti juos profesiniam, pažintiniam ir kitokiam turizmui.

Pagrindiniai rajono gamtiniai ištekliai – augmenija, gyvūnija, vandenys, upės, vaizdingi kraštovaizdžiai, rekreacinės bei saugomos teritorijos.

Miškai Raseinių rajono užima tik 36,0 tūkst. ha ploto. Raseinių rajonas yra vienas labiausiai nuskriaustų Lietuvoje. Vidutinis rajono miškingumas 22.5 %[33.P.118]. Nors miškų rajone 8% mažiau už Lietuvos vidurkį, bet medynų įvairumu Raseinių rajonui retas kuris galėtų prilygti. Apskritai rajono medynų sudėtis yra visai kitokia, nei įprasta Lietuvoje. Šiame plote,

priešingai nei kitur, vyrauja minkštieji lapuočiai apie 60,0%, pušynai sudaro vos 5,8% viso medynų ploto, o eglynai sudaro – apie 30%, lomose, užpelkėjusiose vietose plyti juodalksnynai [33.P.118].

Pagal ūkininkavimo tikslus rajone galime išskirti: ekosistemų apsaugos miškus – kurie yra draustinių teritorijose, rekreacinius miškus – miškai skirtus poilsiui, bei ūkinius miškus – kuriuose yra laikomasi aplinkosaugos reikalavimų formuojant produktyvius medynus.

Didžiausią rekreacinę vertę turi rekreaciniai miškai, tai Padubysio ir Paturkšlio miškai esantys Dubysos regioninio parko teritorijoje, esantys arčiausiai vandens telkinio – Dubysos upės.

Rajonas pasižymi augmenijos rūšine įvairove. Daugiausia rūšių yra aptinkama Dubysos regioninio parko teritorijoje. 1998 metų duomenimis, parko teritorijoje išaiškintos net 631 spontaninės induočių floros rūšys, priklausančios 93 šeimoms [37;8]. Gyvūnija yra svarbi gamtinio komplekso dalis, todėl labai yra svarbu išsaugoti jos įvairovę, reguliuoti žmogaus poveikį jai, bei gyvūnų poveikį aplinkai. Gyvūnijos vertinimas susideda pirmiausia pagal rūšių gausumą ir jų kiekybę. Kokybę lemia įvairumas, faunos sveikatos būklė.

Gyvūnija vaidina labai svarbų vaidmenį rekreacinėje, kaimo turizmo veikloje, galima ne tik užsiimti mėgėjiška bei sportine žūkle, bet ir stebėti pačius gyvūnus, užsiiminėti jų pažinimu, stebėjimu, kurti įvairias pažintines programas, nes vyrauja cikliškas sezoninis kai kurių rūšių pagausėjimas skirtingais metų laikais.

Rajono miškuose yra gausu medžiojamosios faunos, taip pat aptinkama rūšių ir įrašytų į Lietuvos raudonąją knygą. Medžiojamieji žvėrys, ypač dažnai pastebimi ir aktyvūs šviesiu paros metu (stirnos), yra svarbūs ne tik kaip medžioklės objektai, bet kaip rekreaciniai lankytojų stebėjimo objektai. Medžioklė turi būti tvarkoma atsižvelgiant į medžiojamosios faunos rekreacinę – estetinę svarbą, žinduolių poveikį aplinkai.

Ornitologiniu požiūriu yra svarbus Dubysos regioninio parko biotopas – Dubysos upė, Salpinės, užliejamosios pievos jos slėnyje, ypač šlapios ir užpelkėjusios. Aukštuose skardžiuose gausiai gyvena regioninio parko ornitologinis simbolis – urvinė kregždė. Didesniuose skardžiuose lizdų būna net iki 90. Didele paukščių įvairovė, ypač migracijos metu, pasižymi dirbtiniai tvenkiniai Paupyje, taip pat karjerai prie Ariogalos miesto karjero. Ši teritorija yra svarbus ornitologinis objektas, kurį galima pritaikyti intensyviam pažintiniam turizmui, mokymui ir paukščių stebėjimui. Galima įrengti specialų maršrutą, apžvalgos aikštelę ar bokštelį.

Ichtiofaunos įvairovė didina Raseinių rajono turistinį potencialą, savitą ichtiofauną formuoja tvenkiniai, upės bei upeliai. Galima plėtoti pažintinį, sportinį, mokomąjį, pramoginį turizmą.

Apibendrinant Raseinių rajono augalijos ir gyvūnijos išteklius galime teigti, kad rajono miškingumas nėra didelis, didžiausią vertę kaimo turizmo atžvilgiu turi rekreaciniai miškai. Augalų rūšinė gausa vertinga ne tik botaniniu, bet ir rekreaciniu požiūriu pažintiniais tikslais. Gyvūnijos ištekliai svarbūs ne tik kaip medžiojamieji ištekliai, bet ir rekreaciniai lankytojų stebėjimo objektai. Rajono tvenkinių bei upelių ichtiofaunos įvairovė suteikia galimybę plėtoti pažintinį, sportinį, mokomąjį ar pramoginį turizmą.

2.3.2. Vandens išteklių įvertinimas

Vandenimis, Raseinių rajonas tikrai negali pasigirti, nors šie užima 3,9 tūkst. ha.[37.P.8] ploto rajono teritorijos. Svarbiausia rajono upė –Dubysa. Tėra vos keli nedideli tvenkiniai, kurie susidarė patvenkus Kalnupį, Upę, Gynėvę, Kirkšnovę. Dar yra žuvininkystės tvenkinių, tai Paupio, Kalnujų tvenkiniai.

Rekreaciniu, kaimo turizmo atžvilgiu vertingiausia yra Dubysos upė, kuri yra Dubysos regioninio parko akcentas. Dubysa – dešinysis Nemuno žemupio intakas. Jos ilgis 138,9 km., tiesus atstumas nuo versmių iki žiočių apie 90 km. Teka Žemaičių aukštumos rytine dalimi, tik žemupyje patenka į Vidurio Lietuvos lygumą. Dubysos baseinas netaisyklingos formos, ištysęs iš šiaurės į pietus apie 100 km. Dubysa savo slėnyje smarkiai vingiuoja, upės plotis kinta nuo 12 iki 25 (vidutiniškai 19m.) metrų, gylis nuo 0,3 iki 1,7 (vid.0,9m.)metro, greitis – apie 0,2 m/sek.[32.P.12]. Dubysos slėnis rajono teritorijoje yra vienas iš raiškingiausių ir vaizdingiausių upės erozinio slėnio kraštovaizdžio pavyzdžių Lietuvoje. Dubysos slėnio raiškumą sukuria jo platumas (300 – 500 m.) ir gilumas (20 – 25m.), o vaizdingumą upės vingiai, medžiais ir krūmais apaugusios pakrantės, salpinės pievos ir dažniausiai mišku apaugusios slėnio terasos [32.P.12]. Vyraujantis upės dugnas tai smėlis arba žvyras, rekreaciniu, turizmo požiūriu vertingas. Upė pasižymi sraunumu. Upės krantai nėra labai skardūs ar užpelkėję, todėl dažniausiai nesunkiai prieinami. Visame regioninio parko ruože upė tinkama vandens turizmui, ypač plaustais ir baidarėmis. Šiuo metu vandens turizmas Dubysoje nemažai praktikuojamas, nors nėra toks populiarus kaip Ūlos, Žeimenos ar Merkio upėmis. Vandens turizmas Dubysa visiškai nesureguliuotas ir nekontroliuojamas. Dubysos upėje gausu mėgėjiškai žūklei tinkamos žuvies : šapalų, aukšlių, ešerių ir kt. Tai padidina šio regiono turistinį rekreacinį patrauklumą.

Apibendrinant, galime teigti, kad rekreaciniu požiūriu rajone svarbiausia rajone Dubysos upė, kuri yra poilsio bei traukos objektas rajone.

2.3.3. Valstybės saugomos teritorijos Raseinių rajone

Turistinės trasos paprastai sutampa su teritorijomis, kur gausu gamtos ir kultūros paminklų. Šios teritorijos išsiskiria savitumu, ypatingu kraštovaizdžiu. Didžioji dalis Raseinių

rajono gamtinių išteklių koncentruojasi saugomose teritorijose – Dubysos regioniniame parke, draustiniuose. Šie draustiniai yra konservacinės apsaugos prioriteto teritorijos. Savivaldybės įsteigtų draustinių rajone nėra.

Rajono saugomų teritorijų sistemą sudaro (žr.8 pr.):

- Dubysos regioninis parkas įsteigtas 1992 metais (parke 8 draustiniai)(žr.9 pr.);
- Jukainių geomorfologinis draustinis įkurtas 1992 metais (objektas Nr.2);
- Balčios hidrografinis draustinis įkurtas 19962 metais (objektas Nr.3);
- Pašešuvio kraštovaizdžio draustinis įsteigtas 1992 metais (objektas Nr.1);
- Dubysos ichtiologinis draustinis įsteigtas 1996 metais (objektas Nr.5);
- Blinstriubiškių miško biosferos poligonas (objektas Nr.6);
- Praviršulio tyrelio botaninis – zoologinis draustinis, įsteigtas 1974 metais, (maža dalis) (objektas Nr.4).

Raseinių rajono savivaldybėje taip pat gausu ir saugomų gamtos paminklų bei kitų kraštovaizdžio objektų, kaip Dubeniuotasis akmuo, Rinkšelių akmuo, Aleknos ąžuolas ir kt. (žr.10 pr.).

Įgyvendinant Lietuvoje „ Natūra 2000“ rajone įsteigtas jau minėtas Blinstriubiškių biosferos poligonas. Paukščių apsaugai svarbia teritorija laikomas Dubysos upės slėnis. Taip pat rajono savivaldybėje yra dar dvi teritorijos, pirmoji Dubysos upė žemiau Lyduvėnų miestelio patenkanti į Dubysos ichtiologinį draustinį ir Dubysos regioninį parką, antroji sutampa su Jūkainių geomorfologinio draustinio ribomis, tai Jūkainių miškas.

Apibendrinant galime reziumuoti, kad saugomos teritorijos, saugomi kraštovaizdžio objektai, ne tik suteikia galimybes objektų ar teritorijų apsaugai, išsaugojimui, tai yra kaip saugos objektai, bet taip pat svarbūs ir kaip kaimo turizmo ištekliai, traukos objektai, pritraukdami poilsiautojus teikia ne tik estetinį grožį, bet ir formuoja erdves, tuo suteikdami kraštovaizdžiui įspūdingumo.

2.3.4. Kultūrinių išteklių įvertinimas

Kultūra – tai žmogaus bei visuomenės veiklos produktai, jos formos ir sistemos, kurių funkcionavimas leidžia kurti, panaudoti ir perteikti materialines ir dvasines vertybes.

Kultūriniams ištekliams priskiriami archeologijos, meno, mokslo ir technologijos, urbanistikos paveldo objektai, folkloras, tradicijos ir liaudies amatai, šiuolaikiniai meno kūriniai

ir mokslo laimėjimai, kolekcijos ir kiti kultūros objektai, kurių vertybės sudaro galimybes naudoti juos profesiniam, kultūriniam ir kitokiam turizmui [38.P.61]

Raseinių rajono teritorija pasižymi nekilnojamojo kultūros paveldo objektų gausa ir jo įvairove (žr.11pr.). Rajone yra 40 archeologijos paminklų, 64 istorijos paminklai, 35 architektūros paminklai, dailės paminklų priskaičiuojama net 102, taip pat 2 urbanistikos paminklai. Daugeliui objektų būdingas glaudus ryšys su gamtiniu kraštovaizdžiu. Kultūros paveldo objektų gausa išsiskiria ir Dubysos regioninis parkas, kuriame priskaičiuojama 13 archeologijos objektų, 4 kultūrinės vietovės, 17 memorialinių vietovių ir 12 statinių turinčių kultūrinę reikšmę, net 22 kultūros vertybės turi respublikinės reikšmės statusą (žr.12 pr.) [33.P.112].

Kaimas poilsiautojus vilioja ne tik ramybe, tyla, bet ir mūsų civilizacijos liekanomis – archeologijos, architektūros bei istorijos paminklais. Kultūrinių išteklių gausa rajone sukuria palankias galimybes plėtoti poilsinio, pažintinio, kultūrinio bei religinio kaimo turizmo galimybes.

2.4. Rekreacinės infrastruktūros įvertinimas

Informaciją apie Raseinių rajoną, lankomas vietas, galime gauti Dubysos regioninio parko direkcijos informacijos centre, esančiame Raseinių mieste. Taip pat informaciją teikia ir Raseinių savivaldybės darbuotojai. Apie lankytinas įžymias vietas informuoja Raseinių krašto istorijos muziejaus darbuotojai, kurie taip pat organizuoja ekskursijas po Dubysos regioninį parką.

Deja, informacinė sistema veikia nepilnu pajėgumu. Trūksta informacijos leidžiamuosiuose lankstinukuose, reikėtų būtinai juos atnaujinti išsamesne informacija.

Labai svarbu gerai apgalvoti vizualinės informacijos priemones, padedančias turistams geriau orientuotis nepažįstamoje aplinkoje. Pakelėse reikėtų įrengti rodykles, stendus, informuojančius, kaip surasti lankytinus objektus, sodybas ar poilsiavietes. Būtina ateityje įkurti Turizmo informacinį centrą.

Pagrindinės poilsiavietės išsidėsčiusios Dubysos regioniniame parke prie Dubysos upės. Per ilgą laiką čia susiklostė septynios svarbiausios rekreacinės teritorijos. Tai rekreacinės zonos prie Lyduvėnų miestelio (16ha.); prie Kušeliškių (77ha.), abipus kelio Raseiniai – Bernotai „Lakštingalos“ slėnio plotas (391ha.), prie Luknės tvenkinio (114ha.), prie Betygalos miestelio (20ha.), Plembergo rekreacinė zona buvusio žvyro karjere prie Ariogalos miesto (208ha.) ir rekreacinė aona prie Maironių (Kelmės raj. 129 ha.) [33.P.117]. Dubysos regioninio parko rekreacinį potencialą didina:

- *įrengti pėsčiųjų takai (pažintinis pėsčiųjų takas prie Padubysio piliakalnio, ilgis 2,5 km; Maironio pažintinis pėsčiųjų takas 1 km ilgio);*
- *poilsio aikštelės (Betygalos rekreacinėje zonoje.);*
- *automobilių stovėjimo aikštelės (Lakštingalos rekreacinėse zonose);*
- *paplūdimio tinklinio aikštelė, vaikų žaidimo aikštelės (Lakštingalos rekreacinėje zonoje);*
- *lauko baldai [33.P.117].*

Rajono turistinį potencialą didina ir *Jūkainio pažintinio tako aplinka* – suformuota siekiant parodyti įdomius renginius, išryškintus lankytinus objektus. Vietovaizdis suformuotas kirtimais ir želdiniais. Tako didžiojo rato ilgis 3.5 km, mažojo – 1 km., žmonėms su negalia pritaikytas 0.650 km. ilgio takas [33.P.117]. Taką puošia tautodailininkų pagamintos skulptūros, papildomi informaciniai stendai.

Kempingų, ilgalaikių stovyklaviečių rajone nėra.

Ateityje būtina įrengti papildomai poilsiaviečių su būtina jų aptarnavimo infrastruktūra.

2.5. Kaimo turizmo paslaugų analizė Raseinių rajone

1998 metų rudenį Raseiniuose įkurta Kaimo turizmo asociacijos Raseinių skyrius. 2001 metų duomenimis skyriaus narių skaičių sudarė tik 11, iš jų tik 4 ūkininkai užsiminėjo kaimo turizmo verslu, 3 iš jų šį verslą plėtojo Regioninio parko teritorijoje. Analizuojant 2001 – 2005 metų laikotarpį, galima teigti, kad Raseinių rajone teikti kaimo turizmo paslaugas pradėjo dar 5 sodybos, 4 iš jų – regioninio parko teritorijoje, tačiau 2 sodybos sustabdė verslo plėtotę. Dabartiniu metu (2008m.) kaimo turizmo paslaugas rajone teikia 10 sodybų. Pastebimas nežymus sodybų, užsiimančiu šiuo verslu, gausėjimas, galime akcentuoti, kad ši netradicinė kaimo verslo šaka pradeda ateiti į kaimą. Kaimo turizmo paslaugas teikiančių sodybų išsidėstymas rajono ribose yra netolygus. Galime teigti, kad kaimo turizmo plėtros potencialą apsprendžia gamtinių bei kultūrinių išteklių gausa. Ten, kur šie ištekliai gausiausi, palankiausia yra plėtoti šį verslą. Todėl nenuostabu, kad daugelis sodybų Raseinių rajone įsikūrusios Dubysos regioninio parko teritorijos ribose.

Šiuo metu parko teritorijoje kaimo turizmo verslu užsiima:

- *Dalios Babilienės kaimo turizmo sodyba;*
- *Romano Aniulio sodyba "Kirkšnovė";*
- *Aukštakių kaimo turizmo sodyba "Pakalnė",*
- *D. Gvezdaskienės kaimo turizmo sodyba;*
- *Kaimo turizmo sodyba Palūkščio dvaras „Rokynė";*
- *Kaimo turizmo sodyba „Prie Dubysos".*

Kaimo turizmo paslaugas teikiančių sodybų išsidėstymas Raseinių rajone atskleidžia, kad neišnaudotos visos teritorinės galimybės, kaimo turizmas nėra praktiškai išvystytas. Neišnaudoti taip pat ir dideli plotai, kuriuose galėtų būti sėkmingai vystomas agroturizmas, supažindinantis su įvairiomis augalininkystės šakomis, gyvulių auginimu ir priežiūra. Pastaruoju metu vis labiau populiarėja ekologinės žemdirbystės ūkiai, kurie turi puikias galimybes plėtoti šį verslą. Turizmo įstatymo išskirtos kaimo turizmo paslaugos: apgyvendinimo, maitinimo, pramogų ir kitos turizmo paslaugos, kurios gali būti sėkmingai taikomos pavieniui, tiek kompleksiškai plėtojant kaimo turizmo verslus. Pastaruoju metu Raseinių rajono teritorijoje kaimo turizmo paslaugas teikia:

- *Dalios Babilienės kaimo turizmo sodyba* – sodyba ant Dubysos intako Liolingos upelio užtvankos kranto. Liolingos g.19, Kaulakių kaime, Pagujokų seniūnijoje, Raseinių rajone.
- *Romano Aniulio sodyba "Kirkšnovė"* – moderni kaimo sodyba miške prie užtvenkto Kirkšnovės upelio. Sodyba Darbutų kaime, Betygalos seniūnijoje, Raseinių rajone. Sodyba įsikūrusi Dubysos regioninio parko teritorijoje.
- *Aukštakių kaimo turizmo sodyba "Pakalnė"* – sodyba įsikūrusi Dubysos upės slėnyje, 9 km atsutumu nuo Raseinių, Kušeliškės kaime (Šiluvos seniūnija).
- *D.Gvezdauskienės kaimo turizmo sodyba* – sodyba įsikūrusi Maslauskiškių kaime, Betygalos seniūnijoje, Raseinių rajone.
- *Jordano Kenstavičiaus turizmo sodyba "Karpynė*". Sodyba yra Gabšių kaime, nuo Raseinių nutolusi tik 4 km atstumu. Šalia greitkelis Vilnius – Klaipėda. Šalia įkurti dirbtiniai tvenkiniai.
- *Irenos Pocienės kaimo turizmo sodyba* – Sujainių kaime, Paliepių seniūnijoje, Raseinių rajone. Netoliese sodybos yra tvenkinys, teka upelis Alėja.
- *Kaimo turizmo sodyba "Prie Dubysos"* – įsikūrusi Dubysos regioniniame parke Vandžių km., Betygalos seniūnijoje. Nuostabi vieta ramiam bei aktyviam poilsiui
- *Kaimo turizmo sodyba "Florencija"* – Įsikūrusi Florencijos kaime, Pagujokų seniūnijoje
- *Kaimo turizmo sodyba "Gojus"* – sodyba įsikūrusi Sargelių kaime, Pagujokų seniūnijoje
- *Kaimo turizmo sodyba Palūkščio dvaras „Rokynė* – tai kaimo turizmo poilsio kompleksas.

Daugumoje sodybų teikiamos visoje Lietuvoje populiarios kaimo turizmo paslaugos (žr.13 pr.).

Apibendrinant kaimo turizmo situaciją rajone galime akcentuoti, kad sodybų išsidėstymas netolygus, daugiausia sodybos susitelkusios Dubysos regioninio parko teritorijoje. Pabrėžtina – neišnaudotos visos teritorinės galimybės. Siūlomos populiarios paslaugos ir pramogos kaip ir kituose Lietuvos rajonuose. Jei atliktume siūlomo komforto vertinimo analizę, galėtume akcentuoti esminius skirtumus tarp atskirų sodybų. Plačiausiai teikiamas siūlomų pramogų ir paslaugų spektras sodybose "Karpynė", "Rokynė", bei "Kirkšnovė". Šios sodybos išsiskiria iš kitų sodybų savo komfortabilumu bei teikiamų pramogų ar paslaugų kiekiu bei jų įvairove.

2.6 Raseinių miesto savivaldybės, Dubysos regioninio parko, Kauno aplinkos apsaugos departamento Raseinių rajono agentūros specialistų požiūrio į kaimo turizmo produktų plėtrą rajone, darnaus vystymosi programose, tyrimo rezultatų analizė

Turizmas pastaruoju metu vis dažniau yra vertinamas kaip priemonė remti bei diversifikuoti kaimo ekonomiką ir visuomenę. Daugelyje kaimo vietovių mažėja žemės ūkio reikšmė, todėl turizmas tampa nauju pajamų šaltiniu. Turizmas, be abejo, tampa papildomu ūkininkų pajamų šaltiniu.

Siekiant numatyti galimą kaimo turizmo plėtrą Raseinių rajone, svarbu išsiaiškinti ir specialistų požiūrį į kaimo turizmo verslą, jo plėtojimo galimybes rajone. Prie tokių specialistų priskirtini Dubysos regioninio parko darbuotojai, Raseinių miesto savivaldybės kaimo reikalų, ekonomikos ir ūkio, kultūros vertybių apsaugos ir turizmo, ekologinio skyrių specialistai, Kauno aplinkos apsaugos departamento Raseinių rajono agentūros specialistai.

Tyrimo tikslas : Išsiaiškinti specialistų požiūrį į kaimo turizmo verslą ir jo plėtros galimybes rajone, bei numatyti galimo kaimo turizmo potencialo panaudojimo galimybes optimizuojant kaimo turizmo paslaugas.

Tyrimo objektas: Raseinių miesto savivaldybės, Dubysos regioninio parko, Kauno aplinkos apsaugos departamento Raseinių rajono agentūros specialistai.

Tyrimo dalykas: respondentų nuomonė apie Raseinių rajono kaimo turizmo potencialo galimo panaudojimo teikiant kaimo turizmo paslaugas, galimą šių paslaugų plėtrą bei šios plėtros galimai sąlygotus teigiamus ir neigiamus aspektus (privalumus ir grėsmes).

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti specialistų nuomonę dėl tiriamos teritorijos tinkamumo kaimo turizmo verslui vystyti;
2. Išsiaiškinti teigiamus ir neigiamus kaimo turizmo ir galimos jo plėtros tiriamoje teritorijoje poveikio aspektus;
3. Numatyti plėtros prioritetus, optimizuojant kaimo turizmo verslą rajone;

4. Pateikti pasiūlymus padėsiančius panaudojant rajono kaimo turizmo potencialą kaimo turizmo verslo plėtrai.

Hipotezė: Dėl palankių gamtinių ir kultūrinių ypatumų, Raseinių rajono teritorija yra tinkama kaimo turizmo verslui plėsti.

Tyrimo metodai:

Anketa – ekspertų (specialistų) apklausai (žr.20 pr.).

Siekiant išsiaiškinti specialistų požiūrį į rajono kaimo turizmo potencialo tinkamumą kaimo turizmo verslo plėtrai, šios plėtros teigiamus ir neigiamus aspektus, jiems buvo išdalinta 11 anketų. Anketą sudarė 28 uždari, pusiau atviri, ar atviri klausimai. Atsakytų anketų taip pat sugrįžo 11.

Specialistų nuomone, Raseinių rajonas yra išskirtinis ne tik savo kultūrinėmis bei gamtinėmis vertybėmis, įžymiomis vietovėmis (Molavėnų kompleksas, poeto – kunigo Maironio gimtinė ir tėviškė, Šiluva), bet ir puikia geografine padėtimi, geru susisiekimu.

Jų manymu, rajono kaimo turizmo potencialas yra palankus kaimo turizmo verslo plėtrai. Tai sąlygoja įspūdingas kraštovaizdis, rajono vandenys – Dubysos upė, vandens turizmo galimybės, gausa lankomų objektų, turtingas kultūrinis paveldas, turininga rajono istorija (žr.11 pav.).

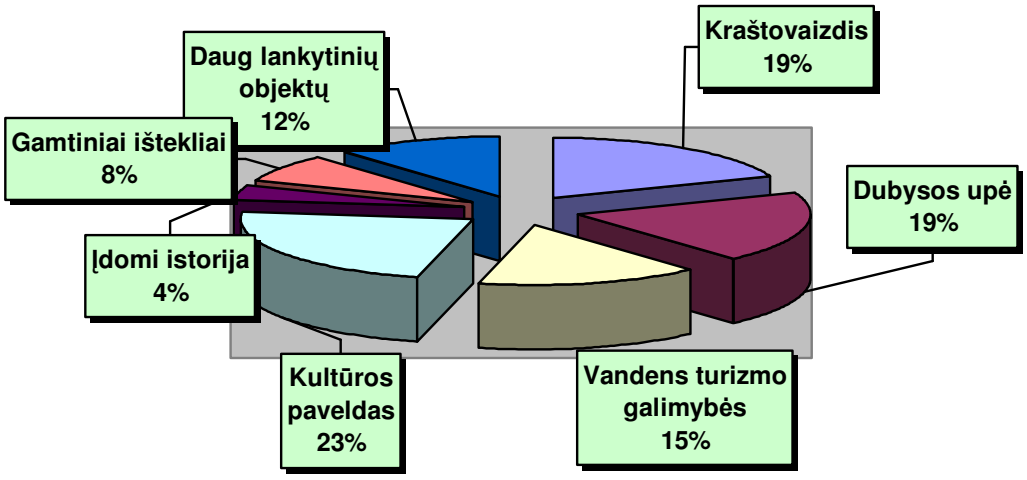

11 paveikslas. Veiksniai lemiantys teigiamą rajono kaimo turizmo potencialo vertinimą

Jų nuomone, kad rajonas butų patrauklus ir tinkamas kaimo turizmo paslaugų plėtrai, jis turi pasižymėti:

- *Gražia, tinkamo turinio gamta – nurodė 33.32 % respondentai;*
- *Vandens telkiniais – nurodė 23.83 % respondentai;*

- *Miškais – nurodė 28.56 % respondentai;*
- *Turtingais lankomais objektais, įdomia istorija – nurodė 9.52% respondentai;*
- *Galimybe per 1 val. pasiekti kuo daugiau objektų – nurodė 4,76% respondentai;*
- *Būti kaimo vietove (vienkiemis, šalia miško) – nurodė 4.76% respondentai.*

Vadinasi, specialistų vertinimu pagrindiniai veiksniai įtakojantys kaimo turizmo potencialo patrauklumą kaimo turizmo verslui yra gamtinės aplinkos savybės, o tuo iš kitų rajonų ir išsiskiria Raseinių rajonas.

Kuom neigiamas kaimo turizmo verslas rajono aplinkai, specialistų vertinimo skalė gan siaura – pagrindiniai motyvai, tai neigiamas poveikis aplinkai, ypač Dubysos regioninio parko teritorijoje (poveikis augalams, įtaką gyvūnų rūšims). Taip pat jie išskyrė ir kitus neigiamus veiksnius kaip triukšmas, nepuoselėjamas tradicijų, nepaisymas kaimo turizmo veiklai rekomendacijų.

Teigiamas poveikis, tai, kad: sutvarkoma aplinka ne tik prie sodybos, bet ir už jos ribų, sukuriamos darbo vietos, atsiranda alternatyvių pajamų galimybė, gražėja ne tik vietovė, bet ir rajonas, vystomos rekreacinės paslaugos bei pramogos rajone (žr.12 pav.).

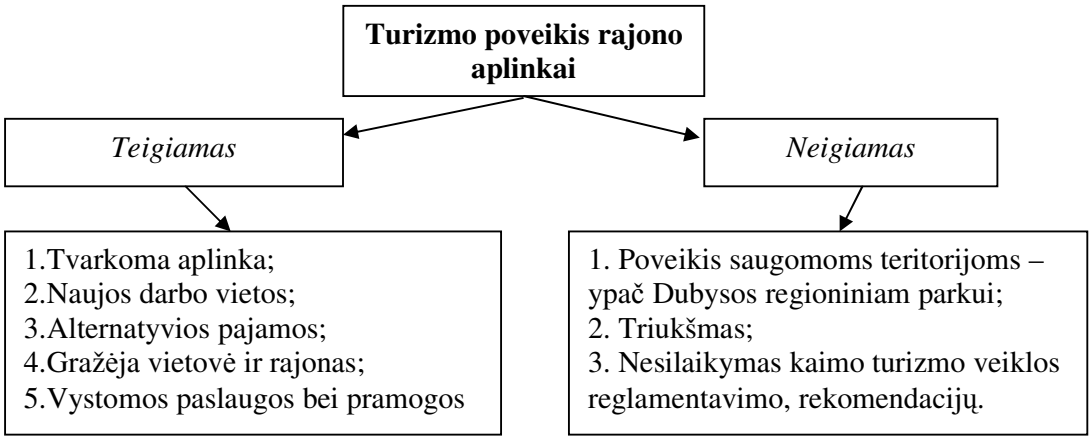

12 paveikslas. Galimas kaimo turizmo poveikis rajono aplinkai

Specialistų nuomone, rajone išplėtota rekreacinė infrastruktūra yra vertinama patenkinamai, taip nurodė 81.81% respondentų, tik 18.19% ją įvertino gerai. Jų apsisprendimą lemia tai, kad menkai išplėtota rekreacinė infrastruktūra prie vandens telkinių, lauko baldų (kaip lauko šiukšlinės, suolai, stalai, pavėsinės ir kt.) trūkumas, nesutvarkyti rajono keliai. Kitų nuomone (18.19%), rajono rekreacinę infrastruktūrą stiprina įkurtos miško poilsiavietės, poilsio zonos prie Dubysos upės, Jūkainių pažintinis takas.

Dabartinę išplėtotą kaimo turizmo sektoriaus būklę rajone, dauguma respondentų vertina patenkinamai 63.64 %, gerai įvertino 36.36% respondentai. Jų apsisprendimą lemia

menkas siūlomų paslaugų spektras, taip pat dauguma respondentų nurodė, kad remiasi savo patirtimi, kai kurie nurodė, kad pasigedo ir tradicinių amatų puoselėjimo. Jų nuomone rajone teikiamos tik populiarios visoje Lietuvoje paslaugos. Specialistų manymu, pastarąją sritį būtina plėtoti, o pagrindiniai galimi plėtros trukdžiai, tai ne tik savininkų iniciatyvos, supratingumo stoka (užmirštos tradicijos, papročiai...), biurokratiniai suvaržymai, ar nepalankius įstatymus bei piniginių lėšų trūkumas, bet ir pavojus aplinkai – įstatymų nesilaikymas, kas gali sukelti neigiamą pavojų aplinkai. Taip pat išskirtas ir specialistų trūkumas ruošiant projektus (žr.13 pav.). Jų manymu, planuojant šį verslą, ar kuriant naujus projektus, būtina paanalizuoti ir kitų Lietuvos kaimo turizmo sodybų patirtį.

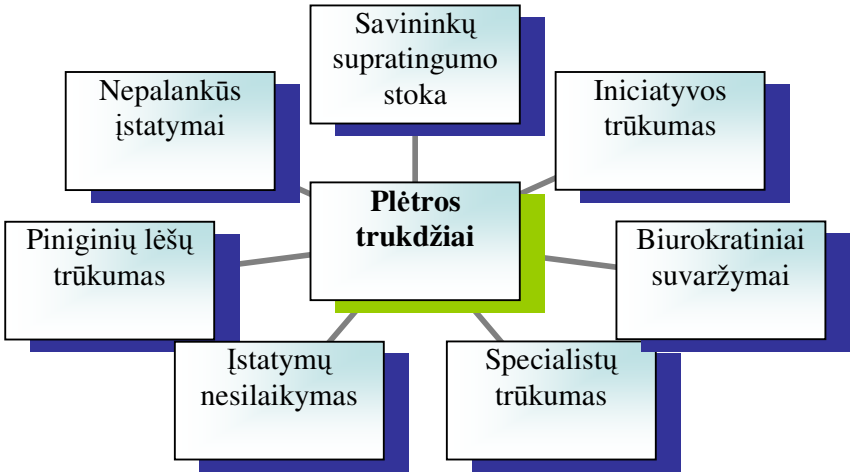

13 paveikslas. Pagrindiniai kaimo turizmo plėtros trukdžiai

Tačiau visi respondentai gan atsargiai pasisako apie kaimo turizmo plėtrą saugomose rajono teritorijose įžvelgdami pavojų aplinkai. Jie akcentuoja, kad nors tai ir leidžia Saugomų teritorijų įstatymas ar saugomos teritorijos reglamento nuostatai (Dubysos regioninio parko), bet plėtra turėtų būti ribota, laikantis atitinkamų reikalavimų, saugomos teritorijos nuostatų, nedarant neigiamo poveikio tiek gamtinei, tiek ir kultūrinei aplinkai su atitinkamai įkurta rekreacine infrastruktūra.

Visi specialistai pasisako už kaimo turizmo plėtrą, tačiau vieni plėtrą sieja su naujai įkurtomis sodybomis 18,18%, kiti teigimu plėtra turėtų apimti ne tik sodybų, bet ir paslaugų plėtrą rajone 27,28%. Tačiau dauguma specialistų 54,54% teigia, kad rajone plėtra turėtų apimti ūkius, kuriuose ši veikla būtų kaip papildomas verslas šalia jau vykdomos žemės ūkio veiklos ir taptų alternatyviu kaimo gyventojų pajamų šaltiniu (žr.14 pav.).

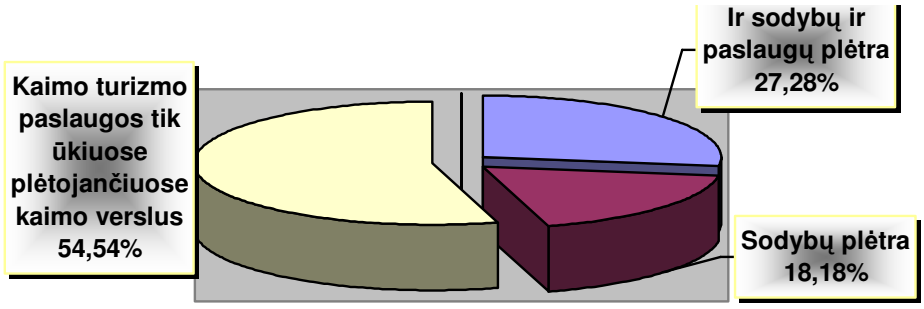

14 paveikslas. Siūlytini rajone kaimo turizmo plėtros modeliai

Tyrimo metu taip pat buvo siekta išsiaiškinti tiek neigiamus, tiek ir teigiamus kaimo turizmo plėtros aspektus aplinkos atžvilgiu. Specialistų manymu plėtra teigiama, kad sukuria naujas darbo vietas, kad tvarkoma ir saugojama rajono gamtinė aplinka, akcentuojama ir alternatyvių pajamų galimybė bei paslaugų kokybės didinimas. Svarbiausi neigiami veiksniai – aplinkos teršimas bei niokojimas, didelis triukšmas, produktų ir paslaugų kainų kilimas bei galimas per didelis turistų skaičius (žr.15 pav.).

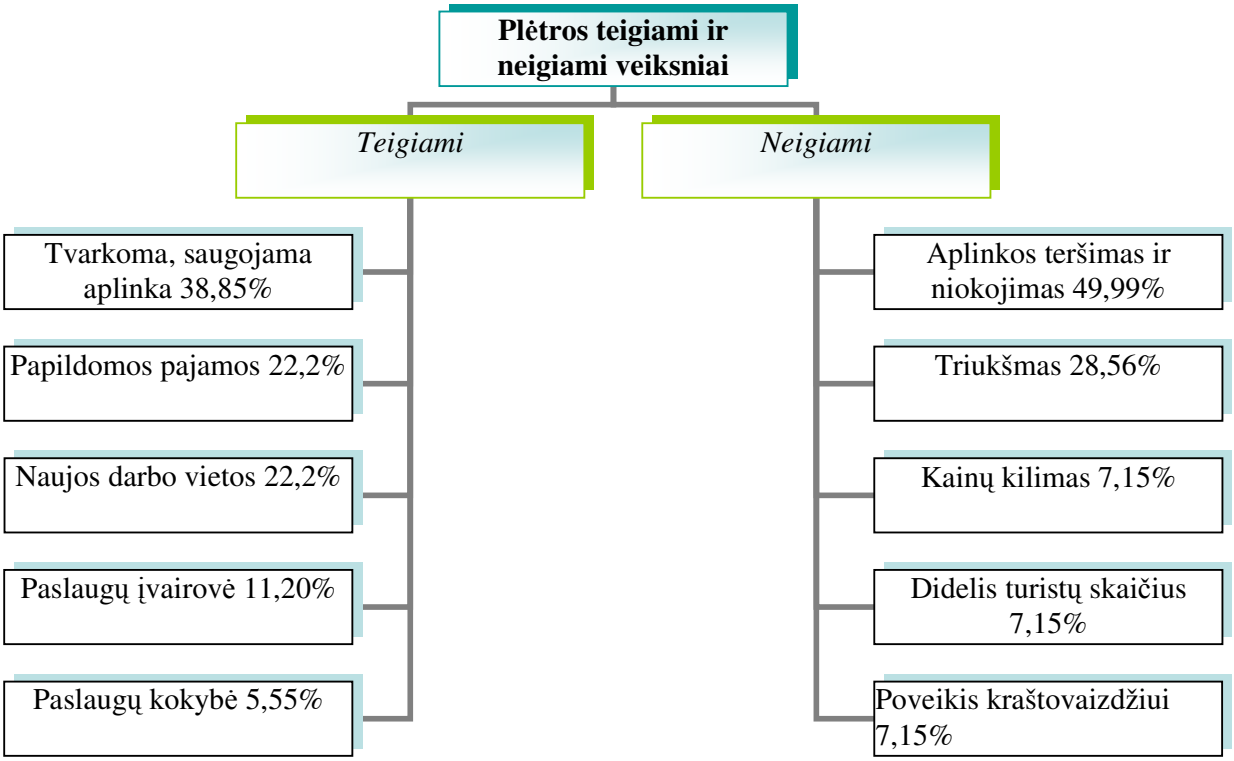

15 paveikslas. Specialistų išskirti teigiami ir neigiami plėtros veiksniai (pagal reikšmingumą %)

Tyrimas atskleidė, kad specialistų požiūriu svarbiausi plėtros veiksniai susiję su galimu tiek teigiamu, tiek ir neigiamu poveikiu aplinkai, toliau vyrauja socialiniai, ekonominiai veiksniai (kaip naujos darbo vietos, pajamų galimybė, paslaugų kokybė, ar kainų kilimas ir kt.).

Tyrimo metu buvo siekta įvertinti ir dabartinę kaimo turizmo paslaugų pasiūlą rajone. Respondentai šių paslaugų pasiūlą įvertino ganėtinai gerai: patenkinamai įvertino 45,45% respondentų, gerai - 45,45% labai gerai - 9,1% . Jų apsisprendimą lėmė įgyta patirtis (kadangi daugeliui teko lankytis kaimo turizmo sodybose ir darbo klausimais), kai kurie respondentai akcentavo, kad vis dėlto rajone skurdi šių paslaugų įvairovė. Jų manymu, siekiant rajone optimizuoti šias paslaugas, yra būtina atsižvelgti ir į aplinkos suteiktas galimybes, išnaudoti turimą turtingą kaimo turizmo potencialą. Kaimo turizmo plėtroje jie prioritetus suteiktų ekologiniam, pažintiniam, etniniam, gydomajam, specializuotam kaimo turizmui (žr. 16 pav.). Galbūt jų apsisprendimą lėmė jau anksčiau paminėti galimi neigiami šios plėtros veiksniai aplinkai. Todėl prioritetai skirti draugiškom aplinkai veikloms.

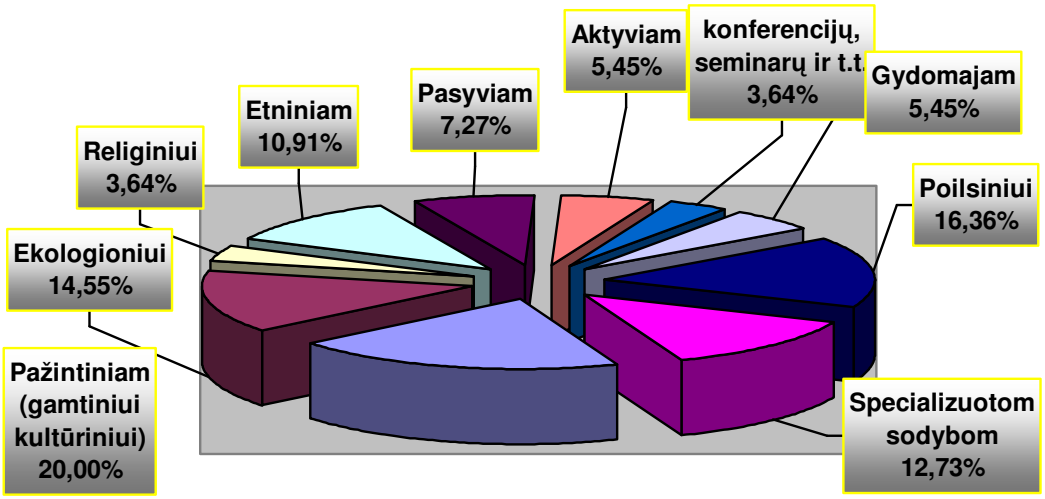

16 paveikslas. Specialistų išskirtos prioritetinės kaimo turizmo plėtros kryptys rajone

Specialistų teigimu, rajone labiausiai trūksta sodybų teikiamų paslaugų susijusių su tradiciniais amatais, verslais, patiekalais, trūkta paslaugų susijusių su etniniu pažinimu, neatsigręžiama į kalendorines šventes bei papročius. Jie mano, kad kaimo turizmo plėtra galėtų prisidėti prie gamtinės aplinkos išsaugojimo, poilsinių teritorijų sutvarkymu.

Siekiant išsiaiškinti ar pakanka kaimo turizmo sodybų kategorizavimo (vertinimo) sistemos pagal vyraujančią Lietuvoje dabartinę kaimo turizmo asociacijos vertinimo sistemą, daugelis specialistų neturėjo nuomonės šiuo klausimu, kadangi neteko susipažinti su pačia vertinimo sistema. Taip pat daugelis negalėjo išreikšti nuomonės ir dėl kaimo turizmo sodybų

sertifikavimo būtinumo remiantis Žaliojo rakto aplinkosaugine programa – taip pasisakė 45,45% respondentų, galbūt – 36,36%, nežinantys nurodė 18,19% respondentų. Ši programa sujungtų turistų vertinamus bei turizmo sektoriaus verslininkų vykdomus aplinkosaugos reikalavimus. Ja būtų siekiama diegti darnaus vystymosi principus bei skatinti aplinkosauginę iniciatyvą. Šiuo metu Lietuvoje yra keturios kaimo turizmo sodybos dalyvaujančios Žaliojo rakto programoje, tuo tarpu kaimyninėje Latvijoje šis skaičius žymiai didesnis, apie 60 kaimo turizmo sodybų. Žaliojo rakto programos nauda turizmo sektoriaus įmonėms įtraukia ir išlaidų mažinimą vandens, energijos, atliekų tvarkymo srityse, švaresnę aplinką bei geresnį įvaizdį klientų atžvilgiu [42.P.49].

Remiantis specialistų nuomone, pagrindinės plėtros priemonės rajone turėtų būti:

- *Mokymai – seminarai, konferencijos;*
- *Konkursų organizavimas – skatinimo tikslais;*
- *Mokesčių lengvatos;*
- *Palankesni aplinkosauginiai įstatymai;*
- *Finansavimo galimybės;*
- *Informacijos sklaida apie kaimo turizmo verslo privalumus ir trūkumus, galimybes, apie puoselėjamas tradicijas, rajono vertybes ir jų išsaugojimą.*

Pagrindiniai subjektai (pagal respondentų atsakymus), dalyvaujantys šiame procese būtų (žr. 17 pav.):

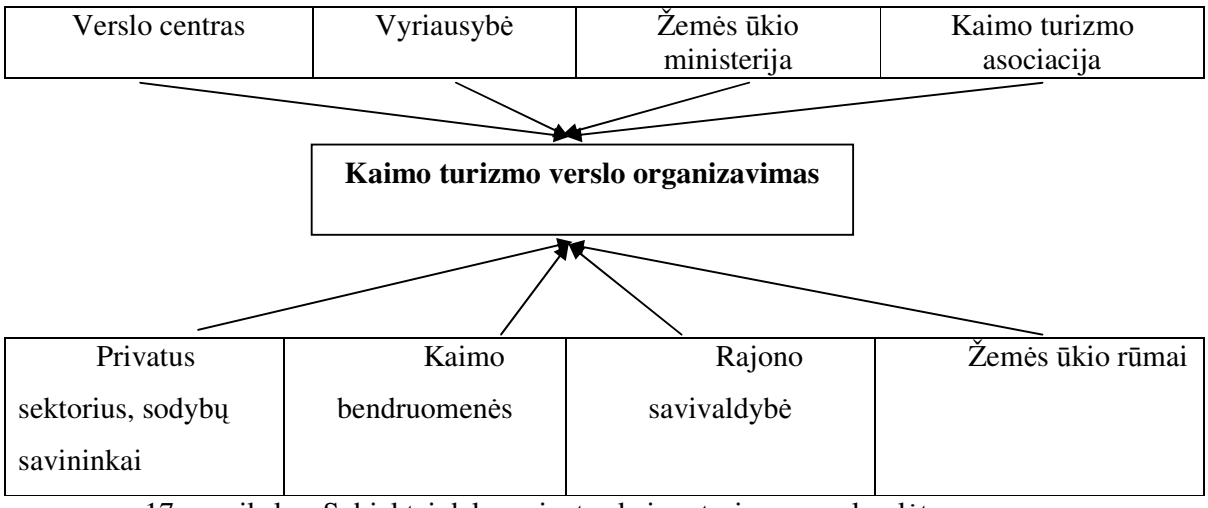

17 paveikslas. Subjektai dalyvaujantys kaimo turizmo verslo plėtros procese

Įvertindami galimą kaimo turizmo paslaugų plėtros poveikį aplinkai respondentai nurodė, kad kaip ir kiekviena veikla, kaimo turizmas, jo plėtra rajone gali turėti neigiamą poveikį aplinkai. Siekiant išvengti minėto poveikio, specialistų nuomone, būtina imtis tam tikrų

priemonių, tarp kurių dažniausiai minėtas darnios plėtros principo diegimas. Respondentai išskyrė šias pagrindines priemones siekiant išvengti galimų pavojų:

- *Kaimo turizmo sodybų savininkų informavimas, konsultavimas;*
- *Veiklos kontroliavimas;*
- *Skatinimas;*
- *Drausminių metodų ir priemonių panaudojimas;*
- *Griežta kontrolės sistema;*
- *Kompensacinės priemonės – išmokos (ribojančios subjektų ūkinę veiklą tam tikroje teritorijoje) – pasitraukimas iš žemės ūkio veiklos.*

Taip pat paminėta, kad plėtojant bei plečiant kaimo turizmo verslą būtina ne tik kaimo žmonių, bet ir valdininkų iniciatyvumas. Tiktai tokios pastangos gali užtikrinti darnią plėtrą, vykdomą ne tik atsižvelgiant į gamtinės aplinkos saugojimą, tausojimą, bet ir sprendžiant socialines problemas, tokias kaip žmonių užimtumo, pragyvenimo lygio kėlimo.

Tyrimo rezultatai parodė, kad savivaldybės, regioninio parko ar kitų rajono įstaigų darbuotojai nėra pakankamai aktyvūs diegiant ir vystant kaimo turizmo verslą rajone. Tas pats pasakytina ir apie rajono gyventojus. Specialistų teigimu, siekiant aktyvinti rajono gyventojus teikti kaimo turizmo paslaugas, yra galimos šio plėtros priemones:

- *Mokymai, seminarai, renginiai – formuojantys gyventojų supratingumą (atskleidžiant verslo naudą, privalumus savininkams ir rajonui);*
- *Ekonominėmis – skatinančiomis (įvairios lengvatos);*
- *Informacijos suteikimas (konsultacinės);*
- *Verslo vystymo programomis (padėjimas ruošti atitinkamus verslo plėtros projektus)..*

2.6.1. Tyrimo rezultatų apibendrinimas

- Raseinių rajonas išskirtinis savo gamtine bei kultūrine aplinka, įžymiomis vietovėmis. Rajono išskirtinumą lemia puiki geografinė padėtis, geras susisiekimas;
- Specialistų teigimu, rajono kaimo turizmo potencialas palankus kaimo turizmo plėtrai, pagrindiniai motyvai lemiantys jų apsisprendimą, tai įspūdingas kraštovaizdis, turtingas kultūros paveldas, vandens turizmo galimybės, daugybė lankomų objektų;
- Specialistų požiūriu, kaimo turizmo veikla rajono aplinkai gali turėti tiek teigiamą tiek ir neigiamą poveikį. Teigiamas - kad tvarkoma aplinka, sukuriamos naujos darbo vietos, gražėja tiek vietovė tiek ir rajonas, gyventojam atsiranda alternatyvių pajamų galimybė.

Neigiamas poveikis susijęs su aplinkos niokojimu, ypač saugomose teritorijose, triukšmu bei nesilaikymu verslo reglamentavimo taisyklių bei įstatymų;

- Dabartinė išplėtota kaimo turizmo verslo sektoriaus būklė vertinama patenkintai, menkas siūlomų paslaugų spektras;
- Specialistų teigimu, pastarąją sritį būtina plėtoti, pagrindiniai plėtros trukdžiai įvardijami kaip savininkų iniciatyvos, supratingumo stoka, biurokratiniai suvaržymai, ar nepalankius įstatymai bei piniginių lėšų trūkumas, pabrėžimas ir pavojus aplinkai – įstatymų nesilaikymas;
- Tyrimo rezultatai parodo, kad dauguma specialistų kaimo turizmo plėtrą akcentuoja ūkiuose jau plėtojančiuose kitus kaimo verslus, kiek mažiaus pasisako už naujų sodybų steigimą;
- Tyrimas atskleidė, kad specialistai kaimo turizmo plėtroje išskiria šias prioritetines kaimo turizmo produktų rūšis, kaip ekologinio, pažintinio, etninio, gydomojo ir specializuotų kaimo turizmo sodybų steigimą;
- Pagrindines plėtros priemones siejamos su mokymais, konsultacijoms, mokesčių lengvatomis, palankesniais įstatymais;
- Pasak respondentų, pagrindinis galimas neigiamas poveikis – tai neigiamas poveikis gamtinei aplinkai, pagrindiniai apsaugos būdai bei priemonės – tai informavimas, konsultavimas, veiklos kontroliavimas, drausminių bei kompensacinių priemonių taikymas;
- Duomenų analizė leidžia daryti išvadą, kad kaimo turizmo paslaugų plėtroje rajone turėtų dalyvauti ne tik žmonės, kuriantys kaimo turizmo produktą, bet ir visų lygių institucijų valdininkai, nuo kurių pagalbos ir sprendimų nemaža dalimi priklauso šio verslo sėkmė.

3. KAIMO TURIZMO PLĖTROS IR OPTIMIZAVIMO GALIMYBES DARNAUS VYSTYMOSI PROGRAMŲ KONTEKSTE

Kaimo turizmas Raseinių rajone nėra pilnai išvystytas. Rajonas turi didelį potencialą šio turizmo plėtrai – pagrindiniai tai lemiantys veiksniai: įspūdingas kraštovaizdis, atraktyvūs vandens telkiniai, gausūs kultūros ištekliai. Kaimo turizmo plėtra – skatintų rajone turizmo verslo vystymąsi bei plėtrą panaudojant visus gamtinius ir kultūrinius išteklius, naujausias technologijas ir įgūdžius žmonių gerovei ir tuo pačiu pakeliant rajono ekonominį lygį. Plėtra apimtų tiek aplinkos tiek ir kultūros paveldo apsaugą bei jų pritaikymą turizmo tikslais.

Pagrindiniai plėtros tikslai:

- sudaryti sąlygas saugiam turistų poilsiui ir nakvynei;
- sudaryti sąlygas tiek aktyviam, tiek pasyviam šeimyniniam poilsiui;
- sudaryti sąlygas pažintiniam, etniniam, ekologiniam, gydomajam kaimo turizmui bei specializuotom sodybom;
- racionaliau panaudoti turimus išteklius;
- suprojektuoti atskirus maršrutus, reprezentuojančius rajoną;
- išvystyti rajone tinkamo turinio rekreacinę infrastruktūrą;

***Pagrindiniai plėtros aspektai atsispindėtų*:**

1. *Ekonomikos srityje:*
   - padidėtų turistų srautai;
   - įvairesnė kaimo turizmo paslaugų pasiūlą didintų šių paslaugų pardavimus;
   - naujų sodybų (jų teikiamų paslaugų), ar kaip antrinio kaimo turizmo verslo paslaugų plėtra žemės ūkį plėtojančiose sodybose, skatintų naujų darbo vietų įkūrimą;
   - atsirastų alternatyvių pajamų galimybė gyventojams.
2. *socialinėje srityje:*
   - plėstų rekreacijos, laisvalaikio praleidimo galimybės;
   - pagerintų gyventojų pragyvenimo lygį;
   - didintų vietos gyventojų užimtumą;
   - skatintų gyventojų kultūrinės ir gamtinės aplinkos puoselėjimą.
3. *Aplinkos srityje:*
   - skatintų atsakingumą gamtos ir kultūros paveldo panaudojime, jo pritaikyme turizmo reikmėms;
   - apsaugotų pažeidžiamus gamtos ir kultūros paveldo objektus;
   - sutvarkytų aplinką.

Pagrindiniai plėtros subjektai turėtų būti tiek savivaldybės, tiek ir apskrities lygio kompetentingos institucijos; kaimo žmonės kuriantys kaimo turizmo produktą; visuomeninės organizacijos. Plėtra turi būti vystoma visų lygių atitinkamų instancijų, būti pagrįsta ir tolygi, apimanti ilgalaikius uždavinius ir tolygiai išvystant visas potencialiai galimas veiklos galimybes maksimaliai panaudojant vietos išteklius.

Įvertinus dabartinę kaimo turizmo paslaugų pasiūlą rajone, įvertinus kaimo turizmo potencialą, atsižvelgus į specialistų rekomendacijas akcentuotina, kad kaimo turizmo plėtra turi apimti ne tik naujų kaimo turizmo sodybų steigimą, ne tik turizmo atžvilgiu itin patraukliose vietovėse, bet ir mažiau patraukliose agrarinėse vietovėse. Plėtra turi apimti ne tik naujų sodybų steigimą, bet ir šio verslo plėtra jau kitais žemės ūkio verslais užsiimančiose sodybose, kuriose kaimo turizmo verslas taptų papildomų pajamų šaltiniu vietos gyventojams (žr.18 pav.).

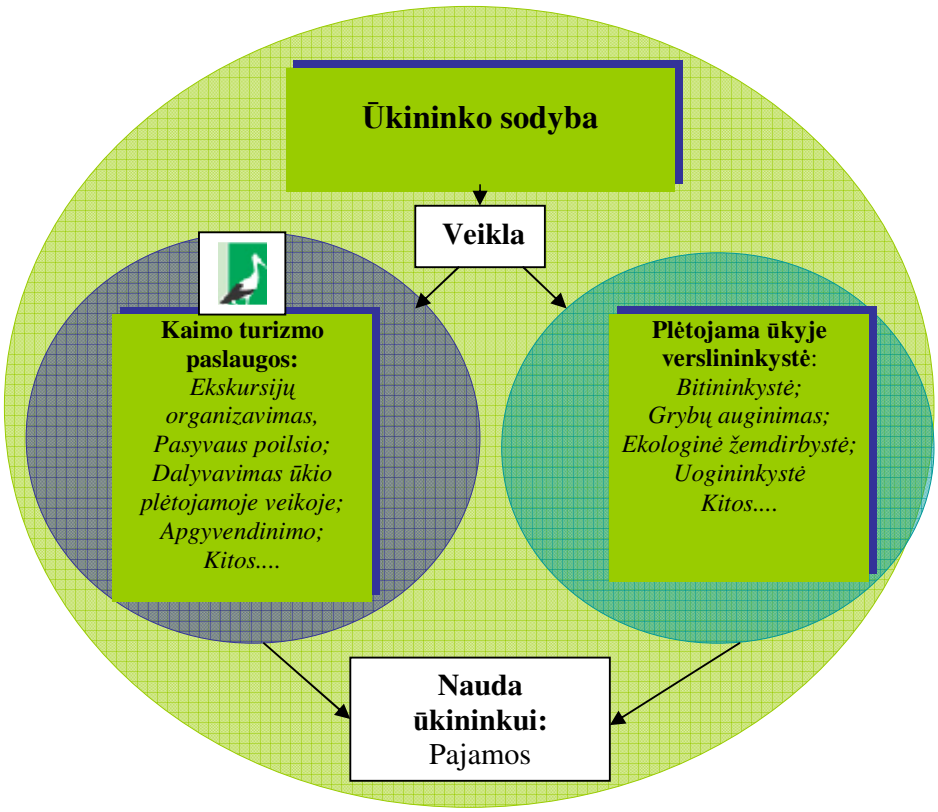

18 paveikslas. Kaimo turizmo plėtros modelis

Kaimo turizmo plėtroje akcentuojamos šių kaimo turizmo rūšių plėtojimas:

- Pažintinio (gamtinio, kultūrinio) kaimo turizmo;
- Ekologinio kaimo turizmo;

- Poilsinio kaimo turizmo;
- Etninio kaimo turizmo;
- Sodybos pasyviam poilsiui;
- Gydomojo kaimo turizmo.
- Specializuotos kaimo turizmo sodybos (galima specializacija):

1. *specialiųjų poreikių tenkinimas: orientacija pasirinkto segmento poreikių tenkinimas (autoturistų, dviratininkų ir t.t.);*
2. *sodybų pritaikymas neįgaliųjų poilsiui;*
3. *ekologiškų ūkių, netradicinių kaimo sodybų kūrimas, siūlytini variantai (sodybose esančiose mažiau derlingose žemėse, esančiose toliau nuo vandens telkinių ar miškų): žirgininkystės; sodininkystės; gėlininkystė; netradicinių ūkių (stručių auginimas; sraigių....).*

Rajone akcentuotina ir teikiamų paslaugų įvairovė, be maitinimo, apgyvendinimo ir įvairių renginių organizavimo (šios paslaugos praktiškai siūlomos kiekvienoje Lietuvos kaimo turizmo sodyboje), būtina įvairinti teikiamų paslaugų įvairovę, siūloma:

- Ekskursijų organizavimo (gido paslaugos) - gamtos bei kultūros paveldo paminklų lankymas – siūlytini bendro pobūdžio ir teminiai maršrutai *(sakralinio paveldo, medinės architektūros, piliakalnių takais ir t.t.)*
- Atsižvelgiant į atskiro segmento poreikių tenkinimą, būtina sudaryti atitinkamus ekskursijų pažintinius ir kt. maršrutus, siūlomi variantai:
  a) *dviračių turizmo mėgėjams;*
  b) *žirginio sporto mėgėjams;*
  c) *ekskursijos pėsčiomis;*
  d) *maršrutai reprezentuojantys medinės liaudies architektūros paveldą;*
  e) *maršrutai reprezentuojantys dailės paveldą;*
  f) *maršrutai reprezentuojantys sakralinį paveldą;*
  g) *ekologinio turizmo mėgėjams – maršrutai po saugomas rajono teritorijas ir kt.*
- Kalendorinių švenčių organizavimas įtraukiant ir vietos bendruomenę (Velykos, Užgavėnės....);
- Tradicinių amatų, verslų, patiekalų propagavimas.

Kaimo turizmo plėtra neatsiejamai susijusi su rekreacinės infrastruktūros plėtra, svarbūs aspektai:

- Naujų poilsiaviečių steigimas;
- Papildomų pažintinių takų įrengimas;
- Apžvalgos aikštelių įrengimas;

- Lauko poilsio įrenginių papildomas įkūrimas: stalai, kėdės, šiukšliadėžės...
- Dviračių tinklo infrastruktūros steigimas rajono teritorijoje;
- Informacinės sistemos tobulinimas papildant vizualinėmis informavimo priemonėmis – ko rajone itin trūksta..

Kaimo turizmui svarbią reikšmę turi kultūriniai ištekliai, jų panaudojimas kultūriniame pažintiniame turizme, todėl svarbus aspektas kultūros paveldo objektų panaudojimas ir pritaikymas turizmo reikmėms. Išskirtini rajono senieji dvarai – tai *Burbiškių(žr. 16;17 pr.) ir Skaraitiškės (žr. 14;15 pr.)*, - siūlytinas šių objektų tiesioginis panaudojimas teikiant kaimo turizmo paslaugas. Taip pat rajone nėra įsteigto ir turizmo informacijos centro, todėl projektiniame Burbiškių dvaro pasiūlyme pateiktas ir šio centro projektinis įsteigimas. Pasirinkimą lemia esama Burbiškių dvaro padėtis – Betygalos miestelio apylinkės išsiskiria tiek gamtine įvairove, tiek kultūrinio paveldo gausa (žr. 18 pr.).

Raseinių rajono stipriosios kaimo turizmo potencialo pusės – tai turtingi gamtiniai bei kultūriniai ištekliai, kurie ypač tinka kaimo turizmo veiklos plėtrai. Kaimo plėtros 2007 -2013 m. programoje numatyta didelį dėmesį skirti šiai veikla skatinti siekiant aplinkosaugos tikslų, siekiant puoselėti kultūros paveldą, skatinant lietuviškas tradicijas Kaimo turizmo paslaugų įvairovei padidinti skatinama jungtis tradicines žemės ūkio veiklas su paslaugomis turistams. Pagal minėtos programos priemonę „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ yra remiamos šios srity*s: kaimo turizmo skatinimas, įskaitant amatų plėtra kaimo turizmo sodybose; stovyklaviečių kaimo vietovėse įkūrimas ir plėtra (išskyrus miško vietoves).* Šios priemonės tikslas – plėtoti kaimo turizmą, didinantį gyventojų užimtumą, papildomų pajamų šaltinį kaimo vietovėse bei remti stovyklaviečių kaime įkūrimą, skatinantį rekreacinių vietovių kaime infrastruktūros plėtrą. Atsižvelgiant ir į išaugusį poilsio kaime populiarumą ir siekiant rekreacinių paslaugų įvairovės, rajone galėtų būti teikiamos ir trumpalaikio poilsio ar nakvynės paslaugos.

Įvertinus rajono kaimo turizmo potencialą, atsižvelgus į specialistų požiūrį apie kaimo turizmo verslo plėtros galimybes, panaudojant ne tik privačias, bet ir ES fondų lėšų galimybes, kaimo turizmo verslo plėtrai aktyvinti, siūlomos šios priemonės: *įgūdžių ir verslumo skatinimas; kaimo turizmo plėtros propagavimas; aplinkosauginis mokymas; rekreacinės infrastruktūros plėtojimas; gamtos ir kultūros išteklių sutvarkymas ir pritaikymas turizmo reikmėms; rinkodaros priemonių optimizavimas – propaguojant rajone kuriamus kaimo turizmo produktus (žr.19 pr.).*

IŠVADOS

1. Pastarųjų metų kaimo turizmo verslo plėtros analizė atskleidžia, kad Lietuvoje daugėja sodybų bei jose siūlomų apgyvendinimo vietų skaičius, vis didesnis Lietuvos ir užsienio turistų skaičius naudojasi šio verslo teikiamomis paslaugomis.
2. Kaimo turizmo produkto analizė atskleidžia, kad tai tikslinga žmonių rekreacinė veikla kaimo vietovėse bei laikinas gyvenimas kaimo sodybose. Ši turizmo forma pasižymi mažu masteliu, žemės ūkiu paremta ekonomika bei socialine kaimo struktūra. Paslaugų esmę sudaro visas paslaugų kompleksas kaimo vietovėje neapsiribojant vien sodyboje teikiamomis paslaugomis bei pramogomis.
3. Kaimo turizmo plėtra sumažina atskirtį tarp atskirų regionų, gerina gyvenimo kokybę kaimo vietovėse, formuoja ekonomikos įvairinimą kaimiškuose regionuose. Palanki ir vyriausybės politika šios plėtros vystyme. Pagrindiniai šalies įstatymai reglamentuojantys šią veiklą, dažniausiai susiję su paslaugų teikimo reikalavimais bei galimu neigiamu poveikiu aplinkai reguliavimu. Išskirtinis dėmesys skiriamas saugomoms šalies teritorijoms, įstatymuose akcentuojama pažintinio turizmo svarba bei jo plėtra, ar draugiškų aplinkai rekreacinių veiklų vystymas.
4. Darni kaimo turizmo plėtra yra samprata subalansuotam visuomenės vystymuisi, naudojant prieinamus gamtinius ir žmoniškuosius resursus. Darnus kaimo turizmas reikalauja įvertinti tiek ekologiškus, tiek ekonominius, tiek ir socialinius aspektus. Šio verslo plėtra turi skatinti ne tik plėtoti šį verslą ar poilsį kaimo vietovėse, bet ir visos kaimo infrastruktūros plėtrą, užtikrinant gamtos ir kultūros vertybių apsaugą bei racionalų panaudojimą.
5. Raseinių rajono kaimo turizmo potencialo analizė parodo, kad rajonas priskirtinas prie kaimiškųjų šalies rajonų, vyrauja nedidelis gyventojų tankumas. Gamtiniai ištekliai palankūs verslo plėtrai – išskirtinis rajono akcentas Dubysos upė ir jos kraštovaizdis. Didelę vertę turi rekreaciniai miškai, gausi augalijos įvairovė. Gyvūnijos ištekliai svarbūs kaip rekreaciniai lankytojų stebėjimo objektai. Saugomos teritorijos sustiprina rajono patrauklumą. Gausūs kultūros ištekliai sukuria palankias galimybes plėtoti poilsinio, pažintinio, kultūrinio bei religinio kaimo turizmo galimybes.
6. Rajone menkai išplėtota rekreacinė infrastruktūra. Siauras ir kaimo turizmo sodybų siūlomų paslaugų ir pramogų spektras, netolygus kaimo turizmo sodybų išsidėstymas. Neįvertintos kaimo turizmo potencialo panaudojimo galimybes kuriant naujus šio verslo produktus.
7. Specialistų vertinimu rajono kaimo turizmo potencialas tinkamas šio verslo plėtrai. Jų nuomone, rajonui galimas ne tik neigiamas, bet ir teigimas šio verslo poveikis. Plėtra turėtų

apimti ne tik naujų sodybų steigimą, bet šių paslaugų plėtojimą ūkiuose plėtojančiuose kitus kaimo verslus. Pagrindinės plėtros priemonės siekiant aktyvinti bei kontroliuoti šią veiklą siejamos su mokymais, konsultacijomis, veiklos kontroliavimu bei drausminių nuobaudų taikymu. Plėtroje turėtų dalyvauti visų lygių institucijų valdininkai bei žmonės kuriantys šį produktą.

PASIŪLYMAI

1. Kaimo turizmo paslaugų plėtra Raseinių rajone galima kaip viena iš priemonių siekiant pakelti rajono ekonominį bei socialinį lygį, tuo pačiu sprendžiant ir rajono ekonomines bei socialines problemas.
2. Kaimo turizmo plėtra turi būti vystoma visų lygių atitinkamų institucijų. Išskirtinis dėmesys savivaldybės darbuotojams, kurie privalo padėti gyventojams rengiant plėtros planus bei padedant įsisavinti ES skirtas lėšas šio verslo plėtotei.
3. Siekiant aktyvinti rajone kaimo turizmo plėtrą, kaip galimos priemonės siūlomos: gyventojų įgūdžių ir verslumo skatinimas, šio verslo propagavimas atskleidžiant naudą ir ypatumus, siekiant darnios plėtros - aplinkosauginis mokymas, taip pat gamtos ir kultūros išteklių pritaikymas verslo plėtotei, bei rinkodaros priemonių optimizavimas.
4. Įvertinus rajone kaimo turizmo sodybų išsidėstymą, jų teikiamų paslaugų įvairovę, atsižvelgus į rajono kaimo turizmo potencialo tinkamumą šio verslo plėtrai bei specialistų rekomendacijas, galima daryti išvadą, kad neišnaudotas rajono kaimo turizmo potencialas šio verslo plėtotei. Todėl rajone būtina šio verslo plėtra, kuri turi apimti ne tik naujų sodybų steigimą, akcentuojama šių paslaugų plėtra ūkiuose jau plėtojančiuose kitus kaimo verslus.
5. Įvertinus kaimo turizmo plėtros galimą neigiamą poveikį aplinkai, yra būtina laikytis tausojančios plėtros principų. Plėtojant ir plečiant šį verslą būtina ne tik kaimo žmonių, bet ir valdininkų iniciatyvumas užtikrinant darnią plėtrą. Siekiant išvengti galimo neigiamo pavojaus aplinkai, kaip pagrindinės rekomenduojamos priemonės siūlomos: informavimas ir konsultavimas apie šį verslą, jo subtilybes bei plėtros galimybes, šios veiklos skatinimas bei kontroliavimas, kompensacinės priemonės bei drausminių metodų ir priemonių taikymas.
6. Įvertinus rajono kultūrinius išteklius, jų galimą panaudojimą šio verslo plėtotei, siūlomas tiesioginis senųjų dvarų panaudojimas kaimo turizmo verslui.
7. Atlikus rajone teikiamų kaimo turizmo paslaugų analizę, pabrėžtinas gan siauras dabartiniu metu teikiamų paslaugų spektras. Todėl siūlytina šių paslaugų plėtra, išskirtinis dėmesys pažintinio (gamtinio, kultūrinio), etninio, ekologinio, poilsinio bei gydomojo kaimo turizmo paslaugų plėtojimui, atsižvelgus į rajono kaimo turizmo potencialo savitumą bei įvairovę. Akcentuotina ir specializuotų sodybų plėtra rajone.
8. Kaimo turizmo paslaugų teikimas neatsiejamai susijęs su visa kaimo infrastruktūra, todėl būtina ir rekreacinės infrastruktūros plėtra: naujų poilsiaviečių, pažintinių takų, apžvalgos aikštelių, informacinės sistemos vystymas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Aplinkos apsaugos įstatymas//Valstybės žinios.2004, Nr.60-2121.
2. Miškų įstatymas //Valstybės žinios. 2001, Nr.35-1162.
3. Maisto įstatymas//Valstybės žinios.2002, Nr.64-2574.
4. Nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas//Valstybės žinios. 2004, Nr.153-5571.
5. Produktų saugos įstatymas//Valstybės žinios. 2001, Nr.52-1673.
6. Saugomų teritorijų įstatymas //Valstybės žinios. 2001, Nr.108-3902
7. Teritorijų planavimo įstatymas//Valstybės žinios. 2004, Nr.21-617.
8. Teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas//Valstybės žinios. 1994, Nr.60-1183.
9. Turizmo įstatymas //Valstybės žinios. 2002, Nr.123-5507.
10. Vartotojų teisių gynimo įstatymas//Valstybės žinios. 2007, Nr.12-488.
11. Žemės įstatymas//Valstybės žinios. 2004, Nr.28-868.
12. Teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas//Valstybės žinios. 1994, Nr.60-1183.
13. LR vyriausybės 2003 gruodžio 18 d, nutarimas Nr.1637. Nacionalinė turizmo plėtros 2003-2006 metų programa.//Valstybės žinios. 2003. Nr.121-5481.
14. LR vyriausybės nutarimas 2007 m. rugpjūčio 29d. Nr.944 „Dėl nacionalinės turizmo plėtros 2007-2013 metų programos patvirtinimo“. //Valstybės žinios. 2007, Nr.97-3939, 2008, Nr.82-3253.
15. LR vyriausybės nutarimas 2003 m. Nr.1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ //Valstybės žinios. 2003, Nr.89-4029.
16. LR sveikatos apsaugos ministro 2007 m. spalio 5d. Nr. V-791 įsakymas. “Dėl ūkinės komercinės veiklos rūšių, kuriomis būtinas leidimas – higienos pasas, sąrašo bei leidimų – higienos pasų išdavimo taisyklių patvirtinimo“.//Valstybės žinios. 2007, Nr.106-4352.
17. LR sveikatos apsaugos ministro 2003 m. sausio 6d. Nr. V-2 įsakymas.“ Dėl Lietuvos higienos normos HN118:2002 „Apgyvendinimo paslaugų saugos sveikatai reikalavimai“ patvirtinimo“.//Valstybės žinios. 2003, Nr. 13-531.
18. LR sveikatos apsaugos ministro 2007 m. liepos 2 d. Nr. V-555 įsakymas „Dėl Lietuvos higienos normos HN 33:2007 „ akustinis triukšmas, triukšmo ribiniai dydžiai gyvenamuosiuose ir visuomeniniuose paskirties pastatuose bei jų aplinkoje“ patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2007, Nr.75-2990.
19. LR sveikatos apsaugos ministro 2005 m. rugsėjo 1 d. Nr.V-675 įsakymas „Dėl Lietuvos higienos normos HN 15:2005 „Maisto higiena“ patvirtinimo“.//Valstybės žinios. 2005, Nr.110-4023.

20. LR aplinkos ministro 2004 m. sausio 20 d. Nr.D1-35 įsakymas „Dėl rekreacinių teritorijų naudojimo, planavimo ir apsaugos nuostatų patvirtinimo“.//Valstybės žinios. 2004, Nr.18-554.
21. LR valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus 2005 m. lapkričio 22 d. Nr.B1-633 įsakymas „Dėl maisto tvarkymo kaimo turizmo sodybose reikalavimų patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2005, Nr.139-5036.
22. Valstybinio turizmo departamento prie LR ūkio ministerijos direktoriaus 2006 m. gruodžio 22 d. įsakymas Nr. V-106 „Dėl kaimo turizmo paslaugos teikimo reikalavimų patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2007, Nr.1-42.
23. Valstybinio turizmo departamento prie LR ūkio ministerijos direktoriaus 2007 m. sausio 18 d. įsakymas Nr. V-3 „Dėl valstybinio turizmo departamento direktoriaus 2003 m. balandžio 25 d. įsakymo Nr. V-35 „Dėl rekomenduojamos kaimo turizmo, nakvynės ir pusryčių bei turistinės stovyklos paslaugų teikimo pažymėjimo išdavimo tvarkos patvirtinimo“ //Valstybės žinios. 2007, Nr.12-516.
24. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2003 m. sausio 8d. įsakymas Nr. V-5. Atmintinė gyventojams pageidaujantiems įsigyti kurios nors veiklos rūšies verslo liudijimus. – Vilnius, 2003.
25. Kaimo turizmo ir amatų plėtros kaimo gyvenamose vietovėse 2007 – 2013 metų programa. – Vilnius, 2007.
26. Europos Bendrijų komisija. Komisijos komunikatas. Atnaujinta ES turizmo politika: tvirtesnės partnerystės Europos turizmo sektoriuje link. Briuselis, KOM(2006).
27. Darniojo turizmo grupės ataskaita. Veiksmai siekiant darnesnio turizmo Europoje. 2007.
28. Armaitienė A., Grecevičius P., Urbis A., Vainienė I. Kaimo turizmas. – Vilnius: Valstiečių laikraštis, 1999.
29. Astromskienė A., Sirusienė R. Poilsis kaime. Knyga sodybų šeimininkams.- Kaunas: Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmai. Lietuvos kaimo turizmo asociacija, 2002.
30. Astromskienė A., Sirusienė R. Kaimo turizmas. Leidinys pradedantiesiems verslą.- Kaunas: Lietuvos kaimo turizmo asociacija, 2007.
31. Astromskienė A., Sirusienė R. Kaimo turizmas. Knyga sodybų šeimininkams.- Kaunas: Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmai. Lietuvos kaimo turizmo asociacija, 2004.
32. Čiutienė A., Martinkus R., Čiutas R., Valatka G., Čaplikas I. Dubysos regioninio parko tinkamumas agroturizmui ir jo plėtotės šiame regione programa.- Kaunas: ŽŪU, 2001.
33. Raseinių rajono savivaldybė. Raseinių rajono savivaldybes plėtros iki 2020 metų strateginis planas.
34. Statistikos departamentas. Turizmas Lietuvoje 2005. – Vilnius, 2006.

35. Statistikos departamentas. Turizmas Lietuvoje 2006. – Vilnius, 2007.
36. Šežienė V., Rimavičius R., Kerpauskas A., Braziulis R. Aplinkosauginio švietimo fondo (FEE) vykdomos programos Lietuvoje. – Kaunas: Lietuvos Žaliųjų judėjimas, 2007.
37. Tumosienė V, Balsevičius A., Katilius K., Jurkuvienė M., Skirpstas A., Valatkevičius R. Dubysos regioninio parko augmenijos apžvalga ir rekomendacijos apsaugai.- Kaunas: ŽUU, 1998.
38. Vainienė I. Kaimo turizmo organizavimas. Mokymo priemonė. –Vilnius: Eugrimas, 2001.
39. Vainienė I. Kaimo turizmo problematikos Lietuvoje ir užsienyje lyginamoji analizė.//Tiltai//- Klaipėda: KU, 2002, 2 (19) P.75-81.
40. Vitkienė E. Rekreacija. (Rekreacijos ir marketingo tyrimai) Monografija.-Klaipėda: S. Jokužio leidykla, 2002.
41. Vitkienė E. Paslaugų marketingas. – Klaipėda: KU, 1999.
42. Žalys L., Žalienė I., Iždonaitė I. Lietuvos kaimo turizmo charakteristika ir plėtros politika.//Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.//2006, Nr.2(7), 180-179.
43. Žickienė S., Šileika A., Aplinką tausojanti plėtra: samprata ir diskutuotinos problemos// Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba. – Kaunas: KTU. 2001 Nr.3(17) p.3-10.
44. JT naujienos // http://www.jtn.lt/Naujienos/NewsInfo.aspx?ID=25931&lang=lt; prisijungimo laikas: 2008 - 10 - 05.
45. Jaunas verslas// http://jaunasverslas.blogas.lt/187791/kaimo-turizmas-pramogos-ir-pajamos.html; prisijungimo laikas: 2008 - 09 - 25.
46. Nacionalinė mokėjimo agentūra// http://parama.nma.lt/index.php?772147631; prisijungimo laikas: 2008 - 08 - 05.
47. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija// http://www.zum.lt/min/index.cfm?fuseaction=displayHTML&attributes.file=File_3338.cfm&langparam=LT; prisijungimo laikas: 2008 -10 - 12.
48. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija// http://www.zum.lt/min/Informacija/dsp_news.cfm?NewsID=784&langparam=LT&Title=&From=&To=&Page=88&list=10; prisijungimo laikas: 2008 -10 -12.
49. Statistikos departamentas// http://www.stat.gov.lt/lt/; prisijungimo laikas: 2008-08-14.
50. Vakarų ekspresas// http://www.ve.lt/?rub=1065924814&data=2005-01-04&id=1104776783; prisijungimo laikas: 2008 -10 -12.
51. Verslo banga // http://verslas.banga.lt/lt/leidinys.full/3e450968081ba; prisijungimo laikas: 2008 - 09 -10.

SANTRAUKA

Raseinių rajono kaimo turizmo potencialo panaudojimas darnaus vystymosi programose

Pagrindinės sąvokos: turizmas, kaimo turizmas, kaimo turizmo paslaugos, kaimo turizmo potencialas, plėtra, darni kaimo turizmo plėtra, rekreacinė infrastruktūra.

Kaimo turizmas – viena perspektyviausių veiklų šiuolaikiniuose kai kurių Europos sąjungos valstybių kaimuose, teikianti gyventojams ne tiktai alternatyvios, skirtingos nuo daugelio metų bėgyje nusistovėjusios ir tapusios įprasta, veiklos vystymo, bet ir papildomų pajamų gavimo galimybes. Kaimo turizmas apima visas turizmo rūšis, susietas su kaimo aplinkos pažinimu ir poilsiu joje. Kaimo turizmo esmę sudaro poilsio paslaugų, kurių įvairovė susijusi ne tik su konkrečios sodybos šeimininkų nuosavų išteklių panaudojimu, bet ir su visa kaimo infrastruktūra bei socialine aplinka, kaip prekės visuma.

Darbo tikslas - Įvertinti Raseinių rajono kaimo turizmo potencialo panaudojimą rajono darnaus vystymo programose, bei pasiūlyti jo plėtros, optimizavimo galimybes.

Darbo objektas – Raseinių rajono kaimo turizmo potencialas.

Baigiamojo magistro darbo dėstomąją dalį sudaro 3 skyriai. Pirmajame skyriuje apibūdinta dabartinė kaimo turizmo situacija Lietuvoje, atskleista valstybės politika šio verslo reglamentavimo srityje bei darnaus kaimo turizmo samprata. Antrajame skyriuje įvertintas Raseinių rajono kaimo turizmo potencialas, atliktas tyrimas, kurio metu išsiaiškintas specialistų požiūris į kaimo turizmo verslą ir jo plėtros galimybes rajone. Trečiajame skyriuje pateikiamos kaimo turizmo plėtros ir optimizavimo galimybės darnaus vystymosi programų kontekste, numatytos priemonės, kryptys, vykdytojai.

Siekiant darbo tikslo tyrimui panaudota literatūros, dokumentų, duomenų analizės metodai, ekspertų apklausa, sintezės – išvadų ir pasiūlymų formulavimui.

Įvade iškelta hipotezė, kad dabartiniu metu rajono kaimo turizmo potencialas nėra visiškai panaudojamas teikiant rajone kaimo turizmo paslaugas, neįvertinti tinkami rajono nei gamtiniai, nei kultūriniai ištekliai, teigiamas jų potencialas bei ES fondų teikiamos galimybės, pasitvirtino.

Darbo pabaigoje pateiktos išvados bei pasiūlymai

SUMMARY

The potencial appliance of rural tourism in Raseiniai District for accordant development programs

Keywords: tourism, countryside tourism, services of rural tourism, rural tourism potential, development, accordant rural tourism development, recreational facilities

Rural tourism - one of the most promising activities in some of the modern villages of European Union , providing not only the alternatives different from many well-established throughout the year and become a normal, operational development, but also additional revenue opportunities. Rural tourism covers all types of tourism that is associated with the rural environment and the rest in it. Rural tourism constitute the essence of leisure services, a variety not only with the specific homestead owners own the use of resources, but also to the whole rural infrastructure and social environment as a whole goods

The goal – to evaluate the potential of rural tourism in Raseiniai District for the area's sustainable development programs, and to propose the optimizing and developing opportunities.

The object - Raseiniai District Rural tourism potential.

The final Master's work consists of 3 sections. The first section described the current situation of rural tourism in Lithuania, disclosed the policy of the business regulatory environment and sustainable rural tourism concept. The second section: estimated Raseiniai District Rural tourism potential, a study with a professional approach to clarify the rural tourism business and its opportunities for the development of the area. The third section presents the rural tourism development and optimizing opportunities for the sustainable development programs context, the instruments, directions, principals.

There were used the literature, documents, data analysis methods, the expert survey, the synthesis - the formulation of conclusions and recommendations - to reach the goals of the study.

The hypothesis that the rural tourism potential is not fully utilized in providing services, the area's natural and cultural resources, their potential and the opportunities provided by EU funds are not duly evaluated was confirmed.

The conclusions and proposals are provided.

PRIEDAI

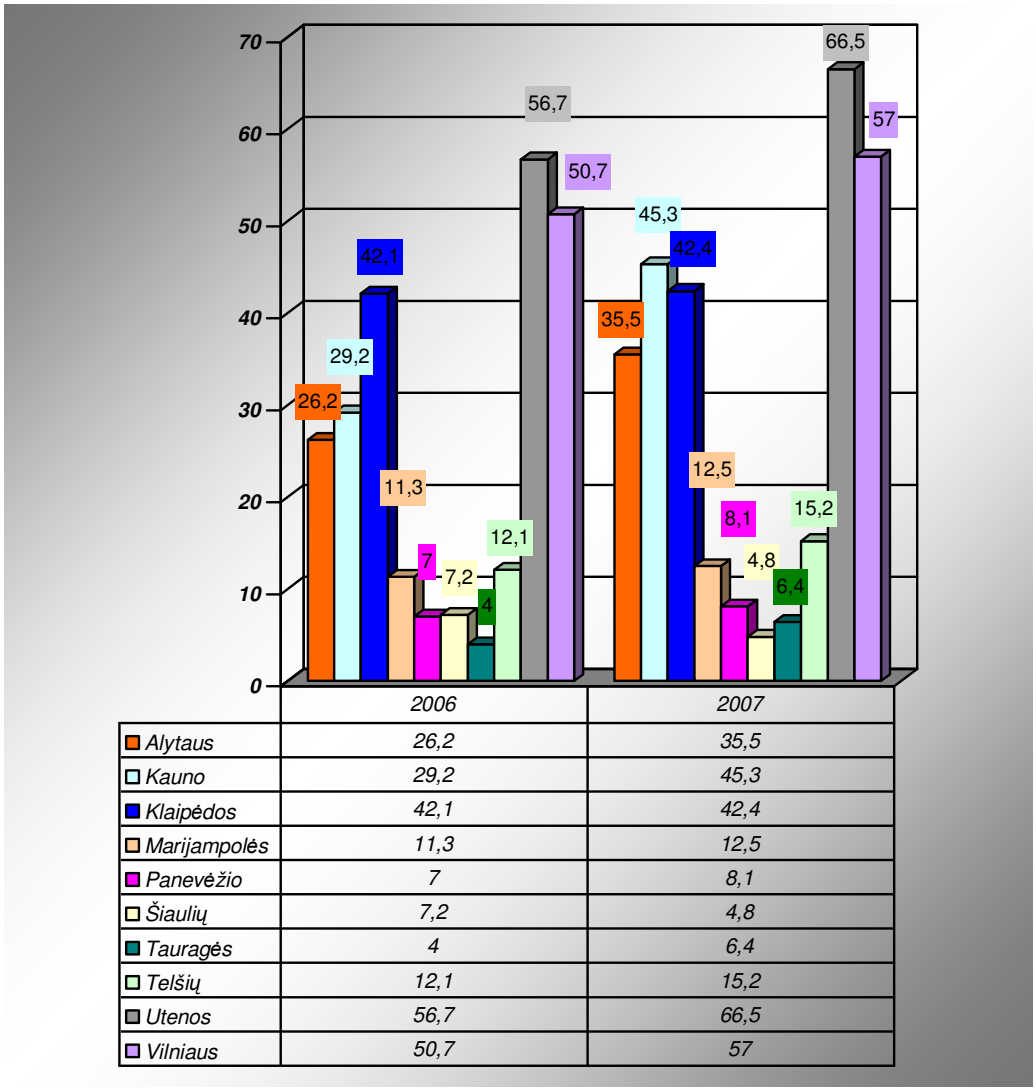

	2006	2007
Alytaus	26,2	35,5
Kauno	29,2	45,3
Klaipėdos	42,1	42,4
Marijampolės	11,3	12,5
Panevėžio	7	8,1
Šiaulių	7,2	4,8
Tauragės	4	6,4
Telšių	12,1	15,2
Utenos	56,7	66,5
Vilniaus	50,7	57

Atskirų apskričių kaimo turizmo sodybų poilsiautojų srautai tūkst. 2006 – 2007 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2008.

2 priedas

Kaimo turizmo paslaugų rūšys

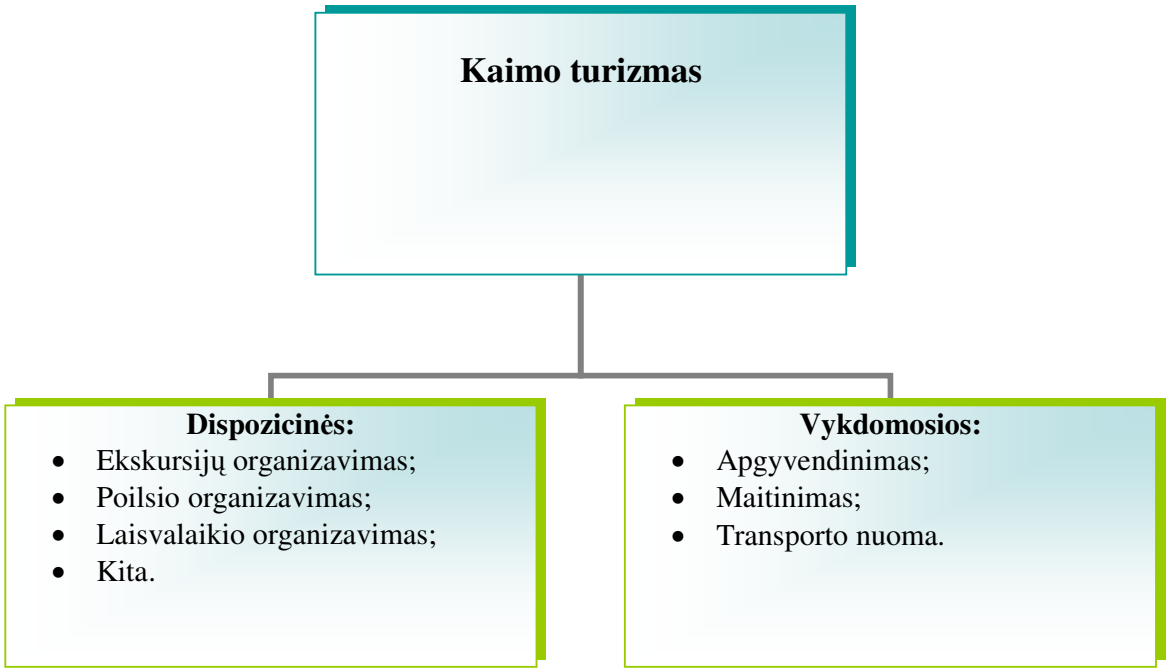

Šaltinis: Astromskienė A., Sirusienė R.. Poilsis kaime. Knyga sodybų šeimininkams.- Kaunas: Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmai. Lietuvos kaimo turizmo asociacija, 2002.

Kaimo turizmo paslaugos paketo struktūra

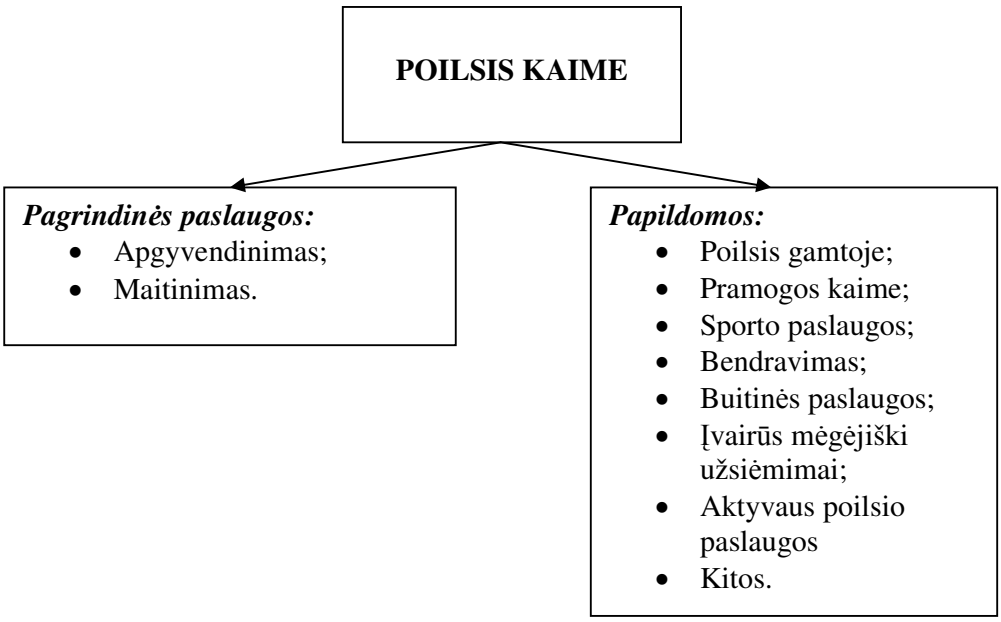

Sudarė P.Damijonaitis

4 priedas

Pagal Bendrojo programavimo dokumento 4 prioriteto priemonę 2004-2007 m. laikotarpiu gautos paraiškos ir skirtos lėšos.

Eil. nr.	PRIEMONĖ	GAUTA PARAIŠKŲ 2004-2007		Skirta paramos lėšų, tūkst. Lt 2004-2006 m.	Pasirašyta sutarčių viso, vnt	Sutarčių suma, tūkst. lt
		vnt.	suma, tūkst. Lt			
1	Investicijos į žemės ūkio valdas	824	408.767	300.259	695	331.307
2	Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas	753	62.441	55.480	676	55.810
3	Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimas	45	112.149	90.337	35	91.245
4.1	Žemės ūkio vandentvarka	39	58.204	54.660	36	55.113
4.2	Žemės sklypų perskirstymas	14	2.623	2.626	14	2.622
4.3	Konsultavimo paslaugos ūkiams	24	37.209	5.913	11	6.592
4.4	„Žemės ūkio ir artimų ekonominės veiklos sektorių įvairinimas, siekiant įvairiapusio ekonominės veiklos pobūdžio ir alternatyvių pajamų šaltinių“	34	29.447	14.503	17	14.790
4.5	**„Kaimo turizmo ir amatų skatinimas“**	**118**	**104.528**	**49.179**	**47**	**44.438**
5	Miškų ūkis	85	25.911	20.237	73	20.356
6	LEADER+ pobūdžio priemonės veikla “Įgūdžių įgijimas”	155	18.132	8.333	106	8.348
7	Mokymas	99	8.513	2.083	39	2.481
	VISO	**2.190**	**867.923**	**603.610**	**1.749**	**633.104**
8	Veikla, susijusi su žvejybos laivynu	49	79.788	39.595	34	39.727
9	Vandens išteklių apsauga ir plėtra, žuvininkystė, žvejybos uosto įrengimai, žuvų perdirbimas, rinkodara ir žvejyba vidaus vandenyse	27	25.492	18.108	20	18.019
10	Kita veikla (susijusi su žuvininkyste)	86	2.384	1.643	73	1.707
	VISO	**162**	**107.664**	**59.346**	**127**	**59.453**
VISO		**2.352**	**975.587**	**662.956**	**1.876**	**692.557**

Šaltinis: Nacionalinė mokėjimo agentūra, 2008.

5 priedas

Darbo objektas – Raseinių rajonas

Gyventojų skaičiaus kaitos 2003-2008 metų laikotarpiu statistiniai duomenys

Teritorija, gyventojų skaičius metai						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Lietuvos Respublika						
Gyventojų tankis 1 kvadratiniame kilometre	53,0	52,8	52,5	52,1	51,8	51,6
Vidutinis metinis gyventojų skaičius	3 454 205	3 435 591	3 414 304	3 394 082	3 375 618	..
Kauno r. Sav.						
Gyventojų tankis 1 kvadratiniame kilometre	55,3	56,2	56,5	56,9	57,3	58,0
Vidutinis metinis gyventojų skaičius	83 420	84 336	84 835	85 411	86 211	..
Raseinių r. Sav.						
Gyventojų tankis 1 kvadratiniame kilometre	27,8	27,6	27,4	27,1	26,9	26,6
Vidutinis metinis gyventojų skaičius	43 616	43 271	42 879	42 532	42 377	..

Šaltinis: Statistikos departamentas, 2008

7 priedas

Raseinių rajono gyventojų pasiskirstymas pagal seniūnijas

Seniūnijos pavadinimas	**Teritorijos plotas ha.**	**Iš viso gyventojų**	**Vyrų sk.**	**Vyrų proc.**	**Moterų sk.**	**Moterų proc.**
Ariogalos	29823	4553	2236	49.1	2317	50.19
Ariogalos m.	482	3504	1667	47.6	1837	52.4
Betygalos	17000	2537	1271	50	1266	50
Girkalnio	10475	2026	961	47.43	1065	52.57
Kalnujų	7265	1200	560	46.7	640	53.3
Nemakščių	11436	2383	1165	50.5	1218	49.5
Pagujokų	15357	1907	930	48.7	977	51.3
Paliepių	9200	2308	1104	47.83	1204	52.17
Raseinių	13600	3539	1698	48	1841	52
Raseinių m.	848.2	12232	5480	44.8	6752	55.2
Šiluvos	21100	2985	1394	47	1591	53
Viduklės	17448	3611	1661	46	1950	54
Iš viso rajone	**157337**	**42377**	**19921**	**47**	**22456**	**53**

Šaltinis: Raseinių rajono savivaldybes plėtros iki 2020 metų strateginis planas

Raseinių rajono saugomų teritorijų sistema

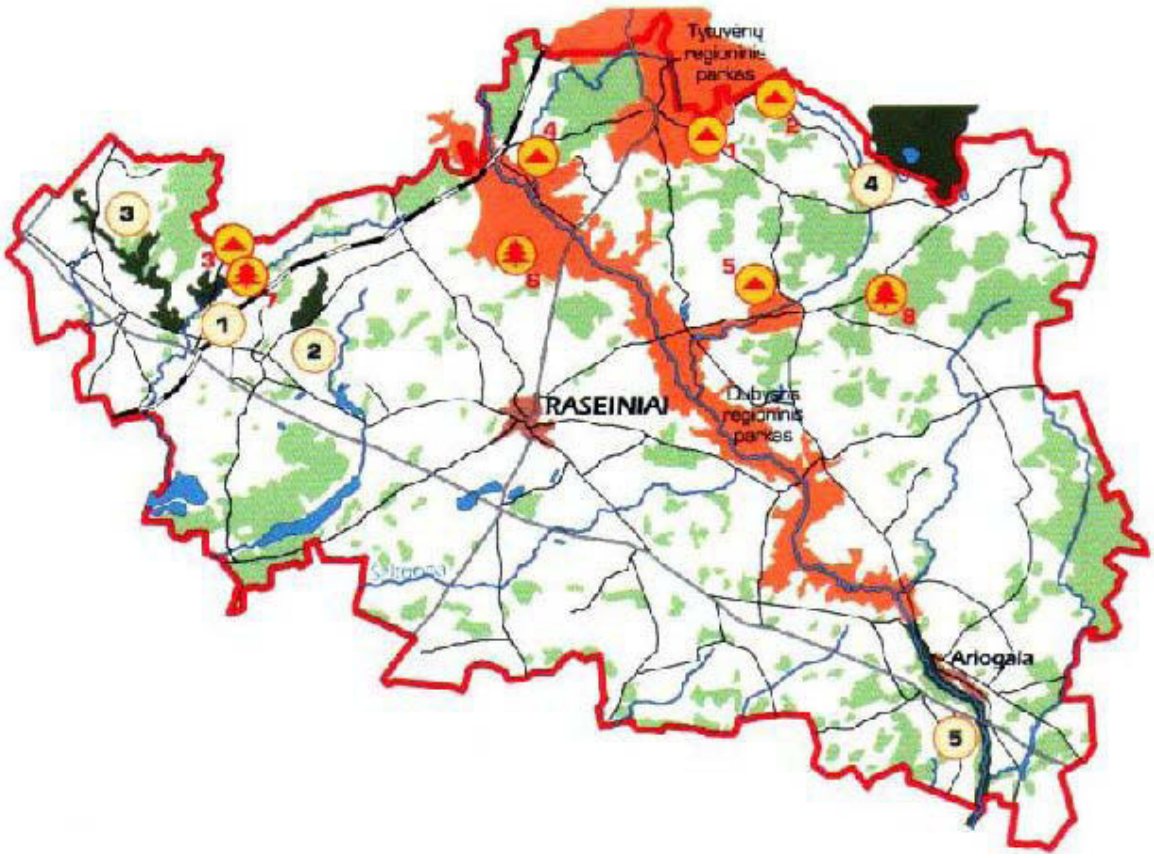

Šaltinis: Raseinių rajono savivaldybes plėtros iki 2020 metų strateginis planas

9 priedas

Draustiniai esantys Dubysos regioninio parko teritorijoje

Dubysos regioninis parkas – įsteigtas 1992 metais, siekiant išsaugoti įdomiausią Lietuvoje Dubysos erozinio slėnio kraštovaizdį, jo gamtinę ekosistemą bei kultūros paveldo vertybes. Parko teritorijoje įsteigti :
▪ *Plauginių botaninis – zoologinis draustinis* įsteigtas norint išsaugoti Žemaitijos aukštumoms rytinėms nuolaidoms būdingus brandžius eglynus ir mišrius miškus su beržų, baltalksnių ar uosių priemaiša, taip pat zoologiniu pobūdžiu vertingas biocenozes. Plotas 983 ha.
▪ *Dubysos hidrografinis draustinis -* įsteigtas išsaugoti unikalų Dubysos aukštupio lovinį slėnį, upės vagos vingius, senvages, Bulavėnų piliakalnį. Plotas 617 ha.
▪ *Pasandravio istorinis draustinis* įsteigtas norint išsaugoti poeto Maironio sodybą, ją supančią gamtą ir kultūrines vertybes. Plotas 529 ha.
▪ *Betygalos kraštovaizdžio draustinis* įsteigtas norint išsaugoti unikalų Lietuvoje Dubysos plačiadugnio stačiaslaičio gilaus senslėnio su eroziniais raguvynais kompleksą, Lelyko, Šventupio, Šakumos, Upytės upelių, Kirkšnovės upės žemupius, Betygalos urbanistinį kompleksą, Ugionių bažnyčią, gausius piliakalnius ir senkapius. Plotas 2231 ha.
▪ *Lyduvėnų kraštovaizdžio draustinis* įsteigtas norint išsaugoti Dubysos vidurupio slėnio kairiosios pusės skersraguvių kompleksą Kalniškių kaimo apylinkėse, Dubysos upės vagos vingius, senvages, gilų, siaurą, stipriai šakotą Dratvinio erozinį kompleksą, Lapiškės žemupio vingiuotą upės vagą, savitą slėnio augmeniją ir gyvūniją, taip pat vertingus archeologinius bei etnokultūrinius objektus. Plotas 3891 ha.
▪ *Luknės geomorfologinis draustinis –* tikslas išsaugoti platų Dubysos erozinį slėnį su raiškiais eroziniais kairiųjų intakų slėniais bei smulkiai raguvotais dešiniaisiais šlaitais, Dubysos upės vagą su senvagių fragmentais apatinėje terasoje, Padubysio piliakalnį, netoli esančią Kengių dvarvietę. Plotas 1361 ha.
▪ *Kirkšnovės geomorfologinis draustinis –* tikslas išsaugoti Kirkšnovės upės vingiuotą slėnį su salpa ir mozaikiškai apaugusiais bei atvirais šlaitais. Plotas 189 ha.
▪ *Palono botaninis draustinis* – tikslas išsaugoti unikalų, žmogaus veiklos beveik nepaliesto etaloninį švaraus upelio pavyzdį, jo šlaitus ir slėnį, atodangas. Plotas 116 ha.

Šaltinis: Raseinių rajono savivaldybes plėtros iki 2020 metų strateginis planas

Akmenys
✓ *Akmenės akmuo* – Šiluvos apylinkėse, Akmenės kaime. Matmenys – 5x3x3,5m;
✓ *Dubeniuotasis akmuo*- Šiluvos apylinkėje, Žalpių kaime, matmenys- 3x3,5x1,5m;
✓ *Pakalniškių akmuo* – Pagujokų apylinkėse, Pakalniškių kaime, matmenys –4x2,5x2,2m;
✓ *Rinkšelių akmuo*- Šiluvos apylinkėje, Rinkšelių kaime, amtmenys 4x4x1,5m;
✓ *Skirtinio akmuo* – Nemakščių apylinkėje, Paskirtinio kaime, matmenys – 6x5x2,2m;
Medžiai
➢ *Aleknos ąžuolas*- Paliepių apylinkėje, Gervinės kaime, skersmuo – 2m, aukštis –28m;
➢ *Grąžusis ažuolas* – Padubysio girininkijos, Bedančių miške, skersmuo – 1,4 m. aukštis – 28m;
➢ *Molavėnų ąžuolas* – Nemakščių apylinkėje, Molavėnų kaime, skersmuo – 1,9 m, aukštis – 24m;
➢ *Storasis ąžuolas* – Padubysio girininkijos Bedančių miške, skersmuo – 1,9m, aukštis – 27m;
➢ *Vienišoji pušis* – Pikčiūnų girininkijos Zvėgių miške, skersmuo – 1,2m, aukštis 22m;
➢ *Tendžiogalos pušis* – Tendžiogalos kaime, skersmuo – 1,1m, aukštis 15m;
➢ *Pasandravio dvikamienis klevas* – auga Pasandravyje, skersmuo –1,7m, aukštis 24m;
➢ *Pasandravio ąžuolas* – auga Puknaičių kaime, medžio skersmuo –1,3m, aukštis 20m, laja 22x22m pločio, kamieno apimtis 4 metrai;
➢ *Lyduvėnų šventoriaus liepa* – auga Lyduvėnuose, skersmuo –1,2m, aukštis –20m, kamieno apimtis 365cm;
➢ *Lyduvėnų miško ąžuolai*- ąžuolų skersmenys:1,3;1,6;1,6;1,4; aukštis – 20,22,18,24m, kamienų apimtys – 420; 490; 500; 440;
➢ *Godlaukio kaimo ąžuolai* - satmbiausio jų skersmuo 1,3m, aukštis – 22m, kamieno apimtis – 420cm, tai labai puošni pamiškės ąžuolų grupė;
➢ *Alėjų kaimo ąžuolai ir pušys* – tai pamiškėje buvusių sodybų vietoje išlikusių senų medžių grupė.
Šaltiniai
➢ *Švento Jono šaltinėlis* – trykšta Betygaloje, šaltiniuotame Dubysos šlaite. Šaltinis apmūrytas, įrengta poilsio aikštelė;
➢ *Ariogalos šaltinis* – trykšta prie Ariogalos, šalia kelio Raseiniai – Ariogala.

Šaltinis: Raseinių rajono savivaldybes plėtros iki 2020 metų strateginis planas

11 priedas

Raseinių teritorijoje esantys kultūros paveldo objektai

Pavadinimas	**Adresas**
Paluksčio dvaro sodyba , kaimo turizmo sodyba „Rokynė“	Raseinių raj. Ariogalos sen., Palukščio k.
Skaraitiškės dvaro sodyba	Raseinių raj. Šiluvos sen. Skaraitiškės k.
S.Stanevičiaus sodyba - muziejus	Raseinių raj. Viduklės sen. Kanopėnų k.
Viduklės Šventojo kryžiaus bažnyčia, varpinė ir šventoriaus vartai	Raseinių raj. Viduklė
Raseinių piliakalnis	Raseiniai
Gėluvos piliakalnis	Raseinių raj. Ariogalos sen. Gėluvos k.
Molavėnų piliakalnio kompleksas: I ir II piliakalniai (vad. Kuprėmis), Molavėnų ąžuolas, Skirtinio akmuo.	Raseinių raj. Nemakščių sen., Molavėnų km.
Pabalčių piliakalnis	Raseinių raj., Raseinių sen., Pabalčių km.
Šiluvos Švč. M. Marijos Gimimo Bazilika, Šiluvos Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo koplyčia	Raseinių raj. Šiluva
Raseinių arešto namai – dabar įkurtas krašto istorijos muziejus	Raseiniai
Archeologo, etnografo, dailininko T. Daudirdo kapas	Ariogala
Raseinių bažnyčia (XIX a.) ir Domininkonų vienuolyno pastatai (XVII a.)	Raseiniai
Biliūnų dvaras (XVIIIa.) ir parkas	Raseinių raj. Biliūnai

Šaltinis: Raseinių rajono savivaldybes plėtros iki 2020 metų strateginis planas

12 priedas

Kultūros paveldo objektai Dubysos regioninio parko teritorijoje

Pavadinimas	Vertybė	Vieta
Lyduvėnų piliakalniai (Danutės ir Barsukalnis).	Archeologijos.	Lyduvėnų apylinkėje (Lyduvėnų miškas)
Padubysio piliakalnis	Archeologijos	Padubysio miške, netoli Daugodų gyv.
Betygalos piliakalniai (2)	Archeologijos	Betygalos apylinkėje.
Rociškės piliakalnis (Aukštuonos kalnas)	Archeologijos	Netoli Rociškės.
Darbutų piliakalnis (Bielskio kalnas)	Archeologijos	Netoli Vandžių.
Kejėnų kompleksas (piliakalnis, pilkapiai, senkapiai X-XII a.).	Archeologijos	Netoli Kejėnų.
Kušeliškės senovės gyvenvietė	Archeologijos	Kušeliškės km., Šiluvos sen.
Sodyba poeto – kunigo Maironio tėviškė.	Istorijos	Bernotų kaime, Pagujokų seniūnijoje.
Poeto – kunigo Maironio gimtinė.	Istorijos	Pasandravio km., Pagujokų sen.
Senosios vokiečių kapinės.	Istorijos	Kymantų km., Betygalos sen.
Senosios kapinės (priskaičiuojama 16)	Istorijos	Šiluvos, Pagujokų, Raseinių, Betygalos, Ariogalos sen.
Archeologo T. Daugirdo giminės kapai.	Istorijos	Plembergo km., Ariogalos sen.
Poeto – kunigo Maironio artimųjų kapai.	Istorijos	Betygalos parapijos kapinėse.
Koplyčia	Architektūros	Betygalos apylinkėje.
Ugionių mūrinė klasicizmo stiliaus bažnyčia	Architektūros	Ugionių apyl.
Betygalos Šv. Mikalojaus baroko stiliaus bažnyčia.	Architektūros	Betygala.
Burbiškių dvaras	Architektūros	Bubiškių apyl.
Skaraitiškės dvaras.	Architektūros	Skaraitiškės apyl.
Maslauskiškių vandens malūnas su technologine įranga (1895 m.).	Istorijos technikos	Betygalos sen.
Lyduvėnų geležinkelio tiltas.	Istorijos technikos	Lyduvėnų km.
Pavieniai kryžiai.	Dailės	Pagujokų, Šiluvos, Betygalos sen.
13 kryžių, pastatyti atkurtos nepriklausomybės laikais 1991 m.	Dailės	Pasandravyje ir Bernotuose.
Gedimino stulpai (1937m.).	Dailės	Netoli Ariogalos miest.
LDK Vytauto paminklas.	Dailės	Betygala
Koplytėlė (19a. antra pusė).	Dailės	Betygalos kapinėse.
Nukryžiuotojo skulptūra, XIX	Dailės	Lyduvėnų bažnyčia.

a. kapa, austa medvilnės, šilko, metalo siūlais, XVII a. antipediumas – dekoratyvinis altoriaus priekinės dalies aptaisas, austas šilko, metalo siūlais.		
Medžio ir gipso skulptūros (sukurtos pozuojant vieos gyventojams).	Dalės	Betygalos bažnyčia.
Betygala (sen.gyvenvietė, minima dar Lietuvos karaliaus Mindaugo laikais)	Urbanistikos	Betygala.

Šaltinis: Raseinių rajono savivaldybes plėtros iki 2020 metų strateginis planas

13 priedas

Raseinių rajono kaimo turizmo sodybų teikiamos paslaugos bei pramogos

Sodybos pavadinimas	***Teikiamos paslaugos***	***Teikiamos pramogos***
D. Babilienės kaimo turizmo sodyba.	Apgyvendinimas; maitinimas; švenčių, seminarų organizavimas; buitinės: lyginimas, skalbimas; inventoriaus nuoma.	Uždaras baseinas; pirtis; vaikų žaidimo aikštelė; plaukiojimas valtimis, baidarėmis; žvejyba; medžioklės organizavimas.
Kaimo turizmo sodyba „Karpynė“	Apgyvendinimas, maitinimas; švenčių, seminarų, renginių organizavimas; buitinio inventoriaus nuoma. Taip pat siūlo kelių dydžių ekranus, multimedia projektorių, rašymo lentas ir popierių, TV, CD, DVD ir video grotuvus, kompiuterį, interneto ryšį	Vaikų žaidimo aikštelė; žvejyba; plaukiojimas valtimis; pirtis; sporto klubas; baseinas;
R.Aniulio „Kirkšnovė“	Apgyvendinimas; maitinimas; švenčių, konferencijų, kūrybinių stovyklų organizavimas; inventoriaus nuoma; buitinės paslaugos: skalbimas, lyginimas.	Vaikų žaidimo aikštelė; jodinėjimas; važinėjimas karietomis; žvejyba, važinėjimasis dviračiais; skraidymas oro balionu; plaukiojimas valtimis; baseinas; pirtis.
Aukštakių kaimo turizmo sodyba “Pakalnė“.	Švenčių, pobūvių, konferencijų, apgyvendinimo, organizavimo paslaugas.	Pirtis, kubilas, jodinėjimas, plaukiojimas baidarėmis.
D.Gvezdauskienės kaimo turizmo	Apgyvendinimas.	Grybavimas, sporto aikštelė, uogavimas, žūklė. Papildomos paslaugos – pirtis/sauna, pobūvių salė.
Irenos Pocienės kaimo turizmo sodyba.	Maitinimas, apgyvendinimas.	Slidinėjimas, žvejyba, plaukiojimas netoliese esančiame tvenkinyje. Pirtis.
Kaimo turizmo sodyba “Prie Dubysos”	Apgyvendinimas.	Pirtis, židinys, sporto aikštelės, baidarės, yra vieta palapinėms statyti.
Kaimo turizmo sodyba	Maitinimas,	Uogavimas, grybavimas,

“Florencija”	apgyvendinimas.	sportavimas, tenisas, šachmatai, kiti stalo žaidimai.
Kaimo turizmo sodyba “Gojus”	Apgyvendinimas	Sodyboje galima pagyventi ir pasijusti kaip senoviniame kaime: dirbti įvairius darbus. Gamtoje – galima uogauti, grybauti, slidinėti ar pasyviai poilsiauti.
Kaimo turizmo sodyba Palūkščio dvaras „Rokynė”	Maitinimo, apgyvendinimo, konferencijų, įvairių renginių organizavimo	Pasivažinėjimas visureigiais - iš Rokynės parengtu maršrutu; dažasvydis; plaukimas baidarėmis; pasikėlimas oro balionu; pasivažinėjimas šunų kinkiniu; Strikeball (karinis žaidimas su plastikinėmis kulkomis); Karaoke; šaudymas iš laidynių į molinius puodus; Zapų lenktynės - ekstremalaus pojūčio mėgėjams ideali pramoga; pasivažinėjimas keturačiais motociklais; šaudymas į molines lėkštutes; šaudymas lankais ir arbaletais į taikinius; Florbolas (grindų riedulys)- tai žaidimas primenantis žolės riedulį, žaidžiama su plastmasinėmis lazdomis ir plastmasiniu kamuoliuku; medžioklė be kraujo (šaudymas iš arbaletų miško trąsoje į žvėris); šaudymas lankais ir arbaletais, miško trąsoje; paveikslo piešimas; tiras; skraidymas parasparniais; jodinėjimas žirgais; orientacinis nuotykių sportas; skrydis lėktuvu, šuoliai parašiutu.

Sudarė: P. Damijonaitis

14 priedas

Skaraitiškės dvaras

Nuotraukos autorius: P.Damijonaitis

15 priedas

Skaraitiškės dvaras

Nuotraukos autorius: P.Damijonaitis

16 priedas

Burbiškių dvaras

Nuotraukos autorius: P.Damijonaitis

17 priedas

Burbiškių dvaras

Nuotraukos autorius:P.Damijonaitis

18 priedas

Siūlytinas senųjų Raseinių rajono dvarų pritaikymo kaimo turizmo verslui projektas

Plėtros kryptis	Kaimo turizmo plėtra
Tikslai	1. Didinti rajone kaimo turizmo paslaugų pasiūlą; 2. Kultūros paveldo objektų sutvarkymas; 3. Rajono gyventojų užimtumo didinimas, alternatyvių pajamų atsiradimas
Išskirtinė vertė.	Architektūros, istorijos vertybė.
Nuosavybės forma	Privati nuosavybė.
Dabartinė objekto būklė	Dabartinė objektų būklė yra kritinė, pastatai apleisti, nesutvarkyta ir dvarų aplinka
Būtini sutvarkymo darbai.	Būtinas restauravimas, pagalbinių dvarų patalpų (ūkinių) atstatymas bei restauravimas laikantis kultūros paveldo apsaugos reikalavimų. Taip pat akcentuotinas ir šalia esančių parkų sutvarkymas.
Finansavimo šaltiniai	1. Savininkų lėšos, 2. ES fondų panaudojimo galimybės, 3. Raseinių rajono savivaldybės skirtos lėšos.
Panaudojimo galimybės.	Siūlomos teikti paslaugos: 1. Apgyvendinimo bei maitinimo; 2. Sveikatingumo; 3. Ekskursijų organizavimo (gido) paslaugos. 4. Ekspozicijų centro kūrimas propaguojant tradicinius amatus; 5. Aktyvaus poilsio organizavimui (žirgynų steigimas); 6. Pagalbinėse (ūkinėse) patalpose - senų Lietuvos veislių paukščių ir gyvulių auginimas; 7. Turizmo informacijos centro steigimas Burbiškių dvare.
Laukiami rezultatai	1. Kaimo turizmo paslaugų vartotojų skaičiaus padidėjimas; 2. Užimtumo didėjimas; 3. Pajamos teikiant paslaugas; 4. Kultūros vertybės sutvarkymas, išsaugojimas – praktinio panaudojimo suvokimas; 5. Rajono turizmo įvaizdžio stiprėjimas.

Sudarė: P. Damijonaitis

Kaimo turizmo plėtotės priemonės Raseinių rajone

Tikslas, Priemonės	**Laukiama padėtis**	**Vykdytojai**
1. Įgūdžių ir verslumo skatinimas		
1.1 Organizuoti mokymus įvairaus pobūdžio turizmo verslo kūrimo tematika. Praktinis verslo įgūdžių formavimas ūkiuose. Kaimo turizmo propagavimas, šio verslo subtilybių mokymas. 1.2 ES fondų panaudojimas. Tiesioginė parama. 1.3 Kurti naujus kaimo turizmo produktus panaudojant gamtos išteklius ir kultūrinį paveldą. Siūlytina: turizmo centro steigimas, sveikatingumo centro steigimas, kelionių organizavimo įstaigų steigimas. Specializuotos kaimo turizmo sodybos.	Keičiamas žmonių stereotipinis mąstymas perėjimo nuo turimos (siauros) profesijos prie (plačios) verslo organizavimo ir verslumo įgūdžių tobulinimo. Galimi variantai: vietinėje spaudoje, kaimo bendruomenių susirinkimuose. Organizuoti seminarus, mokymus, kursus....Išaiškinti šio verslo naudingumą. Sukurti informavimo ir mokymo sistemą turizmo verslo subjektams apie ES struktūrinių fondų panaudojimą turizmo plėtrai. Taip pat padėti gyventojams rengti investicijų projektus Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramai gauti.	Valstybinės institucijos, rajono savivaldybė, verslo centras, privatus sektorius.
2. Kaimo turizmo verslo plėtra kaime		
2.1 Kaimo turizmo verslo veiklos kūrimas kaip ekonominės veikos įvairinimas: a) kaimo turizmo kaip papildomo verslo; b) ekologinių ūkių (ekologinio kaimo	Tvarkoma aplinka. Dėmesys aplinkos apsaugai ne tik sodybose, bet ir už jos ribų. Tvarkomos poilsiavietės, kita rekreacinė infrastruktūra. Papildomos darbo vietos, įvairinama veikla. Rajone mažės bedarbystės lygis, didės gyventojų pajamos. Didės draugiškų aplinkai paslaugų pasiūla.	Valstybinės institucijos, rajono savivaldybė, vietos gyventojai.

turizmo); c) pažintinio (gamtinio – kultūrinio) kaimo turizmo; d) netradicinių ūkių; e) poilsio sveikatingumo kompleksų; f) kitų specializuotų sodybų steigimas		
3. Aplinkosauginis mokymas		
3.1 Organizuoti mokymus aplinką tausojančia ir gerinančia tematika. 3.2 Skatinti kaimo turizmo sodybose įdiegti aplinkosauginį vertinimą pagal Žaliojo rakto programą kriterijus, dalyvauti programoje. 3.3 Išleisti informacinę medžiagą apie aplinkosauginę situaciją rajone, reikalavimus.	Supažindinimas su aplinkosaugine tematika, darnaus vystymosi principais. Rūpinimasis aplinka, išteklių tausojimas. Pateikta informacija apie rajone aplinkosaugines problemas ir jų įtaką gyvenimo kokybei bei aplinkai.	Kauno regiono aplinkos apsaugos departamento, Raseinių skyriaus darbuotojai, rajono savivaldybė, verslo centras.
4.Rekreacinės infrastruktūros plėtra:		
4.1 Vandens, dviračių, pėsčiųjų bei autotrasų vystymas. 4.2 Vizualinių informacinių priemonių įrengimas, rajono turistinio žemėlapio parengimas 4.3 Kelių sutvarkymas 4.4 Poilsiaviečių, laikino sustojimo vietų, apžvalgos aikštelių... įrengimas,	Turistų srautų padidėjimas. Papildomos pajamos. Aplinkosauginių reikalavimų laikymasis.	Savivaldybė, verslo informacijos centras, seniūnijos.
5. Gamtos ir kultūrinių išteklių pritaikymas turizmo reikmėms		

5.1 Tvarkyti ir parengti turistų lankymui gamtos, istorijos, dailės, architektūros ir kitus išteklius. Sudaryti juos į bendrus ar atskirus teminius maršrutus, apjungti ir su gretimų rajonų analogiškais maršrutais 5.2 Sutvarkyti vertingiausias gamtines teritorijas su atitinkama turizmo reikmėms pritaikyta infrastruktūra.	Turistų srautų padidėjimas. Dėmesys aplinkos apsaugai, išteklių išsaugojimas. Draugiškų aplinkai turizmo paslaugų pasiūlos formavimas.	Savivaldybė, verslo centras, seniūnijos, privatus verslas.
6. Rinkodaros priemonių optimizavimas		
6.1 Rajono populiarinimas įvairių renginių metu; 6.2 Kasmet išleisti bukletus bei kito pobūdžio informacines priemones apie rajone siūlomas turizmo paslaugas. 6.3 Internetinio puslapio kaimo turizmo tematika sukūrimas.	Turistų srautų padidėjimas Rajono turistinio įvaizdžio stiprinimas	Rajono savivaldybė, verslo centras, privatus sektorius.

Sudarė: P. Damijonaitis

20 priedas

ANKETA

Tyrimą atlieka : Mykolo Romerio universiteto Aplinkos politikos ir valdymo katedros studentas Povilas Damijonaitis

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti Dubysos regioninio parko, Raseinių miesto savivaldybės kaimo reikalų, ekonomikos ir ūkio, kultūros vertybių apsaugos ir turizmo, ekologinio skyrių, Kauno aplinkos apsaugos departamento Raseinių rajono agentūros specialistų požiūrį į kaimo turizmo verslą, jo galimą plėtrą rajone, darnaus vystymosi programose.

Gauti duomenys bus panaudoti mokslo tiriamajame darbe.

Anketa anoniminė, rašyti vardo ir pavardės nereikia

1. Kuo, Jūsų nuomone, pasižymi (yra išskirtinis) Raseinių rajonas?.....
.....
.....
.....

2. Ar Rajono teritorija yra palanki kaimo turizmo plėtrai?

a) Taip
b) Ne
c) Nežinau
d) Kita.....
....

3. Kas lemia Jūsų apsisprendimą ?
(įrašykite).....
.....
.....
.....

4. Kokiomis savybėmis, Jūsų nuomone, turi pasižymėti teritorija, kad ji būtų tinkama kaimo turizmo paslaugų sektoriaus plėtrai ?
.....
.....
.....

5.Kuo teigiamas ir kuo neigiamas, jūsų nuomone, kaimo turizmo verslas Raseinių rajonui?
Neigiamas......
.....
.....

Teigiamas.....
.....
.....

6. Jūsų nuomone rajone išplėtota rekreacinė infrastruktūra yra:

a) labai gera;
b) gera;
c) patenkinama;
d) bloga;
e) labai bloga.

7. Jūsų apsisprendimą lemia ? (įrašykite):
.....
.....
.....

8. Kaip Jūs vertinate dabartinę kaimo turizmo sektoriaus būklę Raseinių rajone? (įrašykite)

a) labai gerai;
b) gerai;
c) patenkinamai;
d) blogai;
e) labai blogai.

9. Jūsų apsisprendimą lemia? (įrašykite).....
.....
.....

10. Ar pastarąją sritį reikalinga plėtoti ir kokius galimus plėtros trikdžius Jūs galite įvardinti?......
.....
.....

11.Jūsų manymu, ar būtina kaimo turizmo paslaugų plėtra saugomose rajono teritorijose (įrašykite kodėl):

a) Taip.....
....
b) Galbūt.....
..
c) Ne.....
....
d) Kita.....
....

12.Jūsų manymu kaimo turizmo paslaugų plėtra turėtų apimti:

a) kaimo turizmo sodybų plėtrą;
b) paslaugų teikiamų kaimo turizmo sodybose plėtrą nedidinant sodybų skaičių;
c) ir kaimo turizmo sodybų ir paslaugų plėtrą rajone (naujų sukūrimą);
d) kaimo turizmo paslaugų teikimą ūkiuose plėtojančiuose kaimo verslus (gyvulininkystę ir t.t.)

13. Koks veiksnys labiausiai teigiamai veikia Jūsų požiūrį į kaimo turizmą ir galimą jo plėtrą?
a) sukuria naujas darbo vietas;
b) tvarkoma, saugojama rajono aplinka;
c) gyventojai gauna pajamas;
d) gerina teikiamų paslaugų kokybę;
e) didina teikiamų paslaugų įvairovę;
f) kita
(parašykite)……
……
……..

14. Koks veiksnys labiausiai neigiamai veikia Jūsų požiūrį į kaimo turizmą bei galimą jo plėtrą?
a) aplinkos teršimas, niokojimas;
b) smurtas, vagystės ir pan.
c) didelis triukšmas;
d) produktų ir paslaugų kainų kilimas;
e) per didelis turistų kiekis;
f) didėjantis atotrūkis tarp turtingųjų ir mažas pajamas gaunančiųjų;
g) kita
(parašykite)……
……
…….

15.Kaip Jūs įvertintumėte Raseinių rajone teikiamų kaimo turizmo paslaugų kiekybę ir kokybę?
a) labai gerai;
b) gerai;
c) patenkinamai;
d) blogai;
e) labai blogai

16. Jūsų apsisprendimą lemia ?
(įrašykite).....
.....
.....
.....
17. Prioritetus kaimo turizmo plėtroje Jūs suteiktumete (galite pasirinkti ir kelis atsakymų variantus):

a) pažintiniam (gamtiniam kultūriniam) kaimo turizmui;
b) ekologiniui kaimo turizmui;
c) religiniam kaimo turizmui;
d) etniniam kaimo turizmui;
e) pasyviam kaimo tuizmui;
f) aktyviam kaimo turizmui;
g) konferencijų, seminarų, kt. renginių organziavimo kaimo turizmui;
h) gydomajam kaimo tuizmui;
j) poilsiniam kaimo turizmui;
k) specializuotom kaimo turizmo sodybom;

l)
kita.....

18. Kokių kaimo turizmo produktų (paslaugų) labiausiai pasigendante rajono kaimo turizmo produktų pasiūloje ? (įrašykite)
.....
.....
.....
19. Kaip Jūs manote, ar kaimo turizmo produktų plėtra galėtų prisidėti prie gamtinės aplinkos išsaugojimo, poilsinių teritorijų sutvarkymų ir kaip (jei atsakote taip tai kokiomis priemonėmis – įrašykite):
a) taip;
b) galbūt;
c) ne.
Priemonės.....
.....
.....
.....
20. Kaip Jūs manote, ar užtenka dabartinio kaimo turizmo sodybų kategorizavimo pagal vyraujančią Lietuvos kaimo turizmo asociacijos vertinimo sistemą?
a) taip;
b) galbūt;
c) ne.

21. Jūsų apsisprendimą lemia:
(įrašykite).....
.....
.....

22.Kaip Jūs manote, ar būtinas kaimo turizmo sertifikavimas remiantis pagal aplinkosauginio vertinimo Žaliojo rakto programą ?
a) taip;
b) galbūt;
c) ne;
d) nežinau.

23.Kokios, jūsų nuomone, priemonės, galėtų paskatinti kaimo turizmo verslo Rajone plėtrą?
.....
.....
.....

24.Kokie subjektai ir kokiais būdais Jūsų nuomone, turėtų dalyvauti šiame procese?
……
……
……..
25.Kokius Jūs įvardintumėte tokios plėtros pavojus?
.....
.....
.....
.....
26.Jūsų nuomone, kokios turėtų būti priemonės plėtros pavojams išvengti?

.....
.....
.....

27.Ar Rajono gyventojai ir valdininkai yra pakankamai aktyvūs ir iniciatyvūs vystant kaimo turizmo verslą (jo produktus) Raseinių rajone?

.....
.....
.....

28.Kokiomis priemonėmis būtų galima šį aktyvumą skatinti?

.....
.....
.....

Ačių už atsakymus ir sugaištą Jūsų laiką

Povilas Damijonaitis Tel.: +370 672 10288 povilas.damijonaitis@gmail.com

Povilas Damijonaitis
Darbo parašymo data: 2008 11 15
+370-672-10288
povilas.damijonaitis@gmail.com